

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ FON
BÜYÜKLÜĞÜ İLE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER
ARASINDAKİ İLİŞKİ

HAZIRLAYAN
Yavuz Selim ÖZEN
1930246020

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Gökhan ÖZKUL

ISPARTA-2023

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans Tezi olarak sunduğum ‘*Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi Fon Büyüklüğü ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki*’ adlı çalışmanın, tezim proje proje sonuçlanmasına kadar ki süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve yararlandığım eserlerin Bibliyoğrafya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Yavuz Selim ÖZEN

16.11.2023

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Yavuz Selim ÖZEN
Öğrenci Numarası	1930246020
Enstitü Ana Bilim Dalı	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ BANKACILIK VE FİNANS
Programı	YÜKSEK LİSANS
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Doç. Dr. Gökhan ÖZKUL
Tez Başlığı	TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ FON BÜYÜKLÜĞÜ İLE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİ
Turnitin Ödev Numarası	2257156805

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **165** sayfalık kısmına ilişkin olarak, **12/12/2023** tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesininin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;

% 13'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

14/12/2023

Doç. Dr. Gökhan ÖZKUL

ÖZET

Ekonomide büyük bir öneme sahip olan tasarruflar, yatırım ve birikimleri arttırmak suretiyle insanların daha sonraki dönemlerde rahat bir yaşam sürebilmesi ve istedikleri mal ve hizmetleri elde edebilmesini amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmede son yıllarda tercih edilen yollardan biri ise bireysel emeklilik ve tasarruf sistemidir. Bu sistemle insanlar, uzun vadede birikimler yaparak gelecekte hem rahat bir ekonomik hayat yaşamakta, hem de refah düzeylerini bir üst seviyeye çıkararak sosyal statüsünü arttırmaktadır. Bireysel emeklilik sistemiyle, insanlar uzun vadede yüksek gelirler elde etmeyi ve sosyal refah düzeyine ulaşmayı amaçlamıştır. Sosyal güvenlik sisteminden elde edilen emeklilik sonrası gelir yetersizliği oluşmaması adına bireyler bu sisteme uzun vadeli yatırım yaparak emeklilik sonrası hayatlarını ekonomik anlamda kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Devlet katkı payı ve emeklilik fonlarından kazanılan birikimle beraber bu sistemde yüksek gelir elde edilebilmektedir. Türkiye’de bu sisteme giriş yapan, katkı payı yatıran insanlar bireysel emeklilik sistemindeki fon büyüklüklerini yıllar geçtikçe arttırmaktadır.

Bu çerçevede çalışmanın amacı, sosyal güvenlik sisteminin yetersizliği sonucu tamamlayıcı rol üstlenen bireysel emeklilik ve tasarruf sisteminin Türkiye’de 2006/4-2022/4 tarihleri arasındaki çeyrek dönemlik verilerini kullanarak bireysel emeklilik sisteminin fon büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü değişkeni olarak bireysel emeklilik sistemi (BES) toplam reel fon tutarı ve bireysel emeklilik sisteminin katılımcı başına reel fon tutarı; makroekonomik değişken olarak enflasyon, döviz kuru, hisse senedi, altın, mevduat faizi ve ekonomik büyüme ele alınmıştır. Belirtilen değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için öncelikle veri setinin durağan olup olmadığına bakılmıştır. Daha sonra Akaike bilgi kriterine göre verilerin optimal gecikme uzunlukları belirlenmiştir. Ardından belirlenen değişkenler arasında herhangi bir nedensellik olup olmadığına Toda-Yamamoto nedensellik analizi ile bakılmıştır. Son olarak da belirlenen değişkenlere etki tepki testi ve varyans ayrıştırma testleri yapılmıştır.

Yapılan Toda-Yamamoto nedensellik analizi sonucunda bireysel emeklilik fon büyüklüğü olarak BES toplam reel fon tutarı alındığı modelde, bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile mevduat faizi, ekonomik büyüme ve reel efektif döviz kuru arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bireysel emeklilik fon büyüklüğü olarak BES katılımcı başına reel fon tutarı alındığı modelde ise sadece bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Mevduat faizi ve reel efektif döviz kurundan bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğüne doğru ise tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Emeklilik Sistemi, Fon Büyüklüğü, Tasarruf, Makroekonomik Değişkenler, Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi

ABSTRACT

Savings, which have a great importance in the economy, aim to enable people to live a comfortable life in later periods and to obtain the goods and services they want by increasing investments and savings. One of the preferred ways of achieving this goal in recent years is the individual pension and savings system. With this system, people not only live a comfortable economic life in the future by making long-term savings, but also increase their social status by increasing their welfare level to a higher level. With the private pension system, people aim to earn high incomes in the long term and reach a level of social welfare. In order to avoid post-retirement income insufficiency obtained from the social security system, individuals aim to make their lives easier economically after retirement by making long-term investments in this system. High income can be obtained in this system with the state contribution and the savings gained from pension funds. In Turkey, people who enter this system and make contributions increase the fund size in the private pension system year by year.

In this framework, the aim of this study is to examine the relationship between the fund size of the private pension system and macroeconomic variables by using the quarterly data between 2006/4-2022/4 in Turkey. In the study, the total real fund amount of the private pension system (PPS) and the real fund amount per participant of the private pension system are taken as the private pension system fund size variable; inflation, exchange rate, stocks, gold, deposit interest and economic growth are taken as macroeconomic variables. In order to analyse the relationship between these variables, firstly, it is checked whether the data set is stationary or not. Then, the optimal lag lengths of the data were determined according to the Akaike information criterion. Then, Toda-Yamamoto causality analysis was used to determine whether there is any causality between the identified variables. Finally, impulse response test and variance decomposition tests were performed for the identified variables.

As a result of the Toda-Yamamoto causality analysis, a bidirectional causality relationship was found between private pension system fund size and deposit interest rate, economic growth and real effective exchange rate. In the model where real fund amount per PPS participant is taken as the private pension fund size, only a bidirectional causality relationship was found between the private pension system fund size and economic growth. A unidirectional causality relationship was found from the deposit interest rate and real effective exchange rate to the private pension system fund size.

Keywords: Individual Pension System, Fund Size, Savings, Macroeconomic Variables, Toda-Yamamoto Causality Analysis

ÖN SÖZ

Geçmişten günümüze kadar devamlılığını sürdüren sosyal güvenlik sistemi günümüz enflasyon koşullarına göre yetersiz kalmaktadır. Bunun sonucunda sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcısı olarak bireysel emeklilik sistemi ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada ise bireysel emeklilik sistemi ve bu sistemdeki fon büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Bireylerin sosyal güvenlik sisteminden yaş sınırının ve prim şartlarının sağlanmasından sonra emekli olması sonucu, emeklilik hayatında sosyal yaşantılarının ve refah seviyesinin düşmemesi için emeklilik maaşına ilave bir gelir olarak bireysel emeklilik ve tasarruf sisteminin önemine değinilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölüm teorik, son bölüm ise uygulamadır. Bu çalışmada üzerimde emeği olan lisans ve yüksek lisans sürecindeki tüm hocalarıma, mesai arkadaşlarıma, tez konusunu belirlemede ve tez sürecindeki engin akademik tecrübelerinden yararlandığım tez danışmanım Doç.Dr. Gökhan ÖZKUL hocama, bilgi ve tecrübesiyle her zaman destek olan İskender ÇETİNTÜRK arkadaşşıma, son olarak her zaman maddi ve manevi anlamda yanımda olan aileme, kıymetli eşim Çiğdem ÖZEN ve canım oğlum Metehan ÖZEN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yavuz Selim ÖZEN

ISPARTA - 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI.....	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI VE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE GEÇİŞ SÜRECİ

1.1. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI VE GENEL UNSURLARI.....	5
1.1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı ve Kapsamı	5
1.1.1.1. Sosyal Güvenliğin Tanımı	7
1.1.1.2. Sosyal Güvenliğin Amacı	8
1.1.1.3. Sosyal Güvenliğin Fonksiyonları	9
1.1.1.3.1. Sosyal Güvenliğin Sosyal Fonksiyonu.....	10
1.1.1.3.2. Sosyal Güvenliğin İktisadi Fonksiyonu	10
1.1.1.3.3. Sosyal Güvenliğin Siyasi Fonksiyonu	11
1.1.2. Sosyal Güvenlik Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	12
1.1.3. Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı	15
1.1.4. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi	17
1.1.4.1. Osmanlı Döneminde Sosyal Güvenlik Sistemi	20
1.1.4.2. Cumhuriyet Döneminde Sosyal Güvenlik Sistemi	22
1.1.4.3. Sosyal Güvenlik Sisteminde Yaşanan Sorunlar ve Yapılan Reformlar	23
1.1.4.3.1. Mevcut Sosyal Güvenlik Modeline Bağlı Kalınarak Gerçekleştirilen Reform Çalışmaları	25
1.1.4.3.2. Mevcut Sosyal Güvenlik Modelinin Tasfiyesine Dayalı Yeniden Yapılanma.....	26

1.2. SOSYAL GÜVENLİK VE EMEKLİLİK SİSTEMLERİ.....	27
1.2.1. Kamu Emeklilik Sistemleri.....	27
1.2.2. Mesleki Emeklilik Sistemi.....	30
1.2.3. Bireysel (Özel) Emeklilik Sistemi	30
1.3. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ VE GENEL UNSURLARI.....	32
1.3.1. Bireysel Emeklilik Kavramı ve Kapsamı.....	33
1.3.1.1. Bireysel Emekliliğin Tanımı	33
1.3.1.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı.....	34
1.3.1.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri	35
1.3.1.4. Sosyal Güvenlik İçinde Bireysel Emeklilik Sisteminin Yeri ve Önemi....	36
1.3.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Uygulamalar.....	39
1.3.2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Ortaya Çıkışı Gelişimi	40
1.3.2.2. Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları.....	41
1.3.2.2.1. Gönüllülük Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri	42
1.3.2.2.2. Zorunluluk Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri.....	43
1.3.2.2.3. Bireysel Emeklilik Sistemi Ülke Örnekleri.....	43
1.3.2.2.3.1. ABD’de Bireysel Emeklilik Sistemi	43
1.3.2.2.3.2. İngiltere’de Bireysel Emeklilik Sistemi	44
1.3.2.2.3.3. Almanya’da Bireysel Emeklilik Sistemi	44
1.3.2.2.3.4. Fransa’da Bireysel Emeklilik Sistemi	45
1.3.2.2.3.5. Şili’de Bireysel Emeklilik Sistemi	46
1.3.3. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi	47
1.3.3.1. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi.....	48
1.3.3.2. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Unsurları.....	51
1.3.3.3. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi	53
1.3.3.4. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminde Otomatik Katılım Süreci.....	56
1.3.3.4.1. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Otomatik Katılım sistemi Karşılaştırması	61
1.3.3.5. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi Fon Büyüklüğü.....	63

2. BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ FON BÜYÜKLÜĞÜ

2.1. BİREYSEL EMEKLİLİK FONLARI VE KAPSAMI.....	64
2.1.1. Emeklilik Yatırım Fonu Kavramı	64

2.1.2. Emeklilik Yatırım Fonlarının Ortaya Çıkışı	66
2.1.3. Emeklilik Yatırım Fonun Türleri	68
2.1.3.1. Gelir Amaçlı Fonlar	68
2.1.3.2. Büyüme Amaçlı Fonlar	69
2.1.3.3. Para Piyasası Fonları	70
2.1.3.4. Kıymetli Maden Fonları	71
2.1.3.5. İhtisaslaşmış Fonlar	72
2.1.3.6. Fon Sepeti Fonu	72
2.1.3.7. Katkı Fonu	73
2.1.3.8. Diğer Fonlar	73
2.1.4. Dünyada ve Türkiye’de Emeklilik Yatırım Fonlarının Büyüklüğü	74
2.2. BİREYSEL EMEKLİLİK FONLARININ EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	75
2.2.1. Tasarruflar Üzerindeki Etkisi	75
2.2.2. Sermaye Piyasaları Üzerindeki Etkisi	76
2.2.3. Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkisi	78
2.2.4. Finansal Piyasalara Etkisi	79
2.3. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ FONLARI İLE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİ	81
2.3.1. Enflasyon Arasındaki İlişki	81
2.3.2. Faiz Oranları ile Olan İlişki	83
2.3.3. Altın Kurları ile Olan İlişki	87
2.3.4. Döviz Kuru ile olan İlişki	87
2.3.5. Hisse Senedi Piyasası ile Olan İlişki	89
2.3.6. Büyüme ile Olan İlişki	92
3. BÖLÜM	
BİREYSEL EMEKLİLİK FON BÜYÜKLÜĞÜ İLE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİ	
3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI	98
3.2. ARAŞTIRMA DİZAYNI	99
3.2.1. Veri Seti	99
3.2.2. Metodoloji	100
3.2.2.1. Zaman Serilerinde Durağanlık	101
3.2.2.3. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi	102
3.2.2.4. Etki Tepki Analizi	103

3.2.2.5. Varyans Ayırıştırma Analizi	104
3.3. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	104
3.3.1. Tanımlayıcı İstatistikler	104
3.3.2. Birim Kök Testi Sonuçları	107
3.3.3. Karakteristik Polinomuna Ait Ters Köklerin Birim Çember İçindeki Yerleri	108
3.3.4. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları	110
3.3.5. Etki Tepki Analizi Sonuçları.....	114
3.3.6. Varyans Ayırıştırma Analizi Sonuçları	117
SONUÇ.....	126
KAYNAKÇA	130
EK 1 BİLGİ KRİTERLERİ TABLOSU.....	152
ÖZGEÇMİŞ.....	153

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Özel Sektör Çalışanlarının Otomatik Katılıma Geçiş Takvimi.....	60
Tablo 2. Kamu Çalışmalarının Otomatik Katılım Sistemine Dâhil Edileceği Geçiş Takvimi	61
Tablo 3. Bireysel Emeklilik ve Otomatik Katılım Sistemi Karşılaştırması	62
Tablo 4. Bireysel Emeklilik Sistemi Özet Verileri.....	63
Tablo 5. Araştırmada Kullanılan Değişkenler.....	100
Tablo 6. Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri	105
Tablo 7. Değişkenlere Ait Zaman Serisi Grafikleri	106
Tablo 8. ADF Durağanlık Test Sonuçları	107
Tablo 9. Ters Köklerin Birim Çember İçerisindeki Konumu.....	109
Tablo 10. BES Toplam Reel Fon Tutarı Değişkenine Göre Toda-Yamamoto Analizi Test Bulguları*	111
Tablo 11. BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı Değişkenine Göre Toda-Yamamoto Analizi Test Bulguları*	112
Tablo 12. Etki-Tepki Testi	115
Tablo 13. BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı ve Büyüme Değişkenlerinin Varyans Ayrıştırma Analizi	122
Tablo 14. BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı ve Mevduat Faizi Değişkenlerinin Varyans Ayrıştırma Analizi	123
Tablo 15. BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı ve Reel Efektif Döviz Kuru Değişkenlerinin Varyans Ayrıştırma Analizi.....	124
Tablo 16. Toplam Reel Fon Tutarı ve Büyüme Değişkenlerinin Varyans Ayrıştırma Analizi.....	118
Tablo 17. Toplam Reel Fon Tutarı ve Mevduat Faizi Değişkenlerinin Varyans Ayrıştırma Analizi	119
Tablo 18. Toplam Reel Fon Tutarı ve Reel Efektif Döviz Kuru Değişkenlerinin Varyans Ayrıştırma Analizi	120

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi 56

Şekil 2. Türkiye’de 2022 yılı en çok kazandıran Emeklilik Fonları (TEFAS, 2023) 66

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BEDK	: Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu
BES	: Bireysel Emeklilik Sistemi
EGM	: Emeklilik Gözetim Merkezi
EYF	: Emeklilik Yatırım Fonu
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: International Monetary Fund
IRA	: Individual Reteriment Accounts
KDV	: Katma Değer Vergisi
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OKS	: Otomatik Katılım Sistemi
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SPSS	: Statistical Pack age for the Social Sciences
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜSİAD	: Türk Sanayiciler ve İş Adamları Derneği

GİRİŞ

Günümüzde, ekonomik zorluklar ve yüksek enflasyon oranları, insanların alım gücünü olumsuz etkileyerek ekonomik sıkıntılara yol açmaktadır. Bu nedenle, birçok birey maddi olarak sıkıntı çekmektedir. Geçmişten günümüze, vatandaşların emeklerinin karşılığı olan emeklilik haklarını elde etmelerini sağlayan sosyal güvenlik sistemi her zaman büyük bir öneme sahip olmuştur. Ancak bu sistem, mevcut ekonomik koşullar nedeniyle yetersiz kalmıştır. Bireylerin gelecekteki mali güvencelerini sağlamak ve tasarruf yapmalarını teşvik etmek amacıyla çeşitli finansal araçlar geliştirilmiştir. Bu araçlar arasında en önemlisi, Türkiye ekonomisine önemli katkılarda bulunma potansiyeline sahip olan ve genellikle "BES" olarak adlandırılan bireysel emeklilik ve tasarruf sistemidir. BES, vatandaşların finansal geleceklerini güvence altına almalarına yardımcı olurken aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik büyümesine de katkı sağlamaktadır. Bu sistem, literatürde sıkça vurgulanan bir konu olup vatandaşlar üzerinde büyük bir etkiye sahiptir (Akgeyik, vd., 2007, s. 63; Işık vd., 2011, s. 28; Yaman ve Emir, 2012, s. 56; Can ve Eyidiker, 2019, s. 627; Kabataş ve Gülay, s. 506). Hem Cumhuriyet öncesi hem de Cumhuriyet sonrası önemli bir unsur olan sosyal güvenlik sistemi, her dönem yetersiz kalmıştır. Bu yetersizliklere karşın ülkemizde sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olan bireysel emeklilik ve tasarruf sistemi 2001 yılında yürürlüğe girmiştir (Çımrın ve Durdu, 2015, s. 69). Bu girişim vatandaşların emeklilik sonrası hayatlarında sosyal refah düzeyine kolayca ulaşmalarını sağlamayı amaçlamıştır. Bireysel emeklilik ve tasarruf sistemi konusunda günümüzde yenilikler ve yatırımlar yapılmaya devam edilmektedir. Bireylerin emekli maaşlarına ilave bir gelir olarak yaşantılarını kolaylaştıracak bu ekonomik düzenleme, günümüz koşullarında önemini giderek arttırmaktadır (Topak, 2012, s. 211).

2013 yılında, Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi, katılımcıların ödediği katkı payına ilave olarak devlet katkı payı sunmaya başladı. Başlangıçta %25 seviyesinde olan devlet katkı payı, zaman içinde önem kazanmıştır. Bu nedenle, vatandaşlar bireysel emeklilik sistemine olan güvenlerini ve ilgilerini artırmış, tasarruflarını bu yöne çevirmiştir. Bireysel emeklilik sistemi 2001 yılında başladığında devlet katkı payı sunmuyordu, ancak 2013 yılından itibaren bireylerin

yatırdığı katkı payına ek olarak devlet desteği verilmeye başlanmıştır (Kabataş ve Gülay, 2022, s. 494). Bireysel emeklilik sisteminin önemi arttıkça, sisteme katılan vatandaşların birikimleri ve fonlara yatırdıkları paralar Türkiye ekonomisine önemli katkılarda bulunmuştur. Devlet katkı payının yanı sıra, bireylerin seçtikleri fonlarda birikimlerine ek gelir sağlayarak tasarruflarını ve gelirlerini artırma fırsatları da sunulmuştur. Farklı fon seçenekleri, uzun vadede bireylerin birikimlerine önemli ölçüde katkı sağlamıştır (Sunar, 2013, s.56).

Bireysel emeklilik sisteminin gelişmesiyle birlikte, 2022 yılı itibarıyla devlet katkı payı %30'a yükselterek (7351 sayılı Kanun, Madde 6) yenilikler ve teşvikler devreye girmiştir. Bu sayede bireylerin emeklilik birikimleri daha da değerli hale gelmiş ve gelecekteki mali güvenceleri daha sağlam bir temel üzerine inşa edilmiştir.

Ayrıca 18 yaş altında bireyler sisteme giremezken Mayıs 2021 yılında yapılan yenilikler ile 18 yaş altı bireylerde T.C. kimlik numarası ile tasarruf sahibi olabilir hale gelmiş ve BES sistemine dâhil edilmiştir. Bunun sonucunda önemini arttıran bu tasarruf sistemi, yatırılan fonların ve biriken fonların büyüklüğü ile ülke ekonomisinin büyümesiyle olan ilişkisini arttırmıştır (Türkiye Sigorta Birliği, 2022, çevrimiçi). Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM) tarafından yayımlanan 07.11.2023 tarihinde açıklanan BES özet verilerindeki toplam fon büyüklüğü otomatik katılım sistemi (OKS) dâhil 693,4 milyar TL fon büyüklüğüne ulaşmış, OKS dâhil 15.812.259 katılımcı sayısına ulaşmıştır. Bu rakam Türkiye ekonomisi için büyük önem arz etmektedir. Bireysel emeklilik sisteminin ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayabileceği görüşünü desteklemektedir (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2023).

Bu çerçevede çalışmanın amacı, sosyal güvenlik sisteminin yetersizliği sonucu tamamlayıcı rol üstlenen bireysel emeklilik ve tasarruf sisteminin Türkiye’de 2006/4-2022/4 tarihleri arasındaki çeyrek dönemlik verilerini kullanarak bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi Toda-Yamamoto nedensellik analizi ile incelemektir. Çalışmada bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü değişkeni olarak bireysel emeklilik sistemi (BES) toplam reel fon tutarı ve bireysel emeklilik sistem katılımcı başına reel fon tutarı; makroekonomik değişken olarak enflasyon, döviz kuru, hisse senedi, altın, mevduat faizi ve ekonomik büyüme ele alınmıştır. Belirtilen değişkenler arasındaki ilişkiyi

incelemek için öncelikle veri setinin durağan olup olmadığına bakılmıştır. Daha sonra Akaike bilgi kriterine göre verilerin optimal gecikme uzunlukları belirlenmiştir. Ardından belirlenen değişkenler arasında herhangi bir nedensellik olup olmadığına Toda-Yamamoto nedensellik analizi ile bakılmıştır. Son olarak da belirlenen değişkenlere etki tepki testi ve varyans ayrıştırma testleri yapılmıştır.

Mevcut amaç çerçevesinde çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde sosyal güvenlik kavramı ve genel unsurları, sosyal güvenlik sisteminin ortaya çıkışı, Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi, sosyal güvenlik ve emeklilik sistemleri, bireysel emeklilik sistemi ve genel unsurları, bireysel emeklilik sisteminin ortaya çıkışı, gelişimi ve uygulamaları, Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi konuları incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, bireysel emeklilik fonları ve kapsamı, emeklilik yatırım fonlarının ortaya çıkışı, emeklilik yatırım fonun türleri, bireysel emeklilik fonlarının ekonomi üzerindeki etkileri, bireysel emeklilik fonları ile makroekonomik değişkenler arasındaki etkileşim konuları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, bu çalışmanın asıl konusu olan Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde araştırmanın amacı ve kapsamı, veri seti ve yöntem, metodoloji, tanımlayıcı istatistikler, toda-yamamoto nedensellik testi sonuçları, birim kök testi sonuçları, varyans ayrıştırma sonuçları, Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkisi için ampirik analize yer verilmiş olup, çalışma sonuç bölümü ile sona ermiştir.

1. BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI VE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE GEÇİŞ SÜRECİ

Sosyal güvenlik, bir ülkedeki vatandaşların yaşlılık, hastalık, işsizlik, kaza gibi risklere karşı ekonomik korunma sağlayan bir sistemdir. Türkiye'de sosyal güvenlik kavramı ve bireysel emeklilik sistemi geçmişten günümüze önemli değişikliklere tabi tutulmuştur. Türkiye'de sosyal güvenlik kavramının ve bireysel emeklilik sisteminin başlangıç süreci Osmanlı dönemi ile başlar. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sosyal yardımlar ve emeklilik sistemi modern anlamda gelişmemiştir. Osmanlı döneminde yardım ve emeklilik daha çok esnaf teşkilatları ve vakıflar aracılığıyla sağlanarak sosyal güvenlik kavramına dair ilk girişimler yapılmıştır (Makal, 1997, s. 37). Daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, sosyal güvenlik alanında ilk adımlar atılmıştır. 1924 yılında Sosyal Sigortalar Kanunu çıkarılmış ve bu kanunla işçilerin sigortalanması amaçlanmıştır (Arın, 2004, s. 72; Çımrın ve Durdu, 2015, s. 62). Ancak 2000'li yıllara kadar kapsamlı reformlar ne yazık ki getirilememiştir. 2000'li yıllarda ise önemli sosyal güvenlik reformlarına imza atmıştır. Bu reformlar kapsamında Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) kurulmuş ve sosyal güvenlik sistemi yeniden düzenlenmiştir (Demirbilek, 2005, s. 17).

Bireysel Emeklilik Sistemine geçiş süreci 2000'li yılların başında yapılan reformlarla başlamaktadır. Bu reformlar kapsamında Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi 2001 yılında başlatılmıştır. Bu sistemle birlikte vatandaşlar, emeklilikleri için bireysel olarak tasarruf yapma imkânına sahip olmuşlardır. Devlet katkı payı, sistemdeki birikimleri cazip hale getirmiştir (Seyfullahoğulları ve Demirhan, 2016, s. 28). 2013 yılında Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi daha da teşvik edilmiş ve devlet katkı payı %25'ten %30'a yükseltilmiştir (7351 sayılı Kanun, Madde 6). Bu değişikliklerle vatandaşların sisteme olan ilgisi artmıştır (Kabataş ve Gülay, 2022, s. 494).

Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi giderek büyümüş, birçok sigorta şirketi ve fon yönetim şirketi bu alanda faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu sayede bireyler, farklı fonlarda birikim yapma ve yatırım yapma fırsatına sahip olmuşlardır (Şataf ve Yıldırım, 2019, s. 575).

Türkiye'de sosyal güvenlik kavramı ve bireysel emeklilik sistemi, geçmişten günümüze önemli bir evrim geçirmiştir. Bu sistemler, vatandaşların yaşam standartlarını yükseltme ve emeklilik dönemlerini daha güvenceli hale getirme amacıyla sürekli olarak iyileştirilmektedir. Bu bölümde sosyal güvenlik kavramı ve bireysel emeklilik sisteminin, geçmişten günümüze tarihsel gelişimi verilmiştir.

1.1. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI VE GENEL UNSURLARI

Sosyal güvenlik, bir ülkedeki vatandaşların ekonomik koruma ve refahlarını sağlama amacı taşıyan bir devlet politikası ve sistemidir. Bu sistem, bireylerin yaşlılık, hastalık, işsizlik, kaza, doğum gibi risklere karşı maddi destek ve güvence sağlamayı hedefler. Sosyal güvenlik, sosyal adaletin bir parçası olarak kabul edilir ve toplumsal dayanışmanın bir ifadesidir. Her ülkenin sosyal güvenlik sistemi farklı olabilir, ancak genel amaç, vatandaşlarına ekonomik güvence ve refah sağlamaktır (Üstün, 2013, s. 4).

Sosyal güvenlik sistemi, bazı temel unsurlara dayanır. İlk olarak, katılım kavramı önemlidir. Genellikle işçiler, işverenler ve devlet, bu sisteme katkı sağlarlar. Katılım, sistemin finanse edilmesine ve işlemesine yardımcı olur. Sosyal güvenlik ayrıca çeşitli koruma alanlarını içerir. Bu alanlar, emeklilik, sağlık, işsizlik, iş kazaları, hastalık, doğum gibi konuları kapsar. Her bir koruma alanı, bireylerin farklı yaşam koşullarına ve ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanır (Kırmızı ve Hüseyinli, 2019, s. 1204).

1.1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı ve Kapsamı

Sosyal güvenlik, bireylerin gelecekteki belirsizliklere karşı korunmasını ve yaşam standartlarını sürdürebilmelerini sağlayarak sosyal refahlarını artırmayı amaçlayan bir kavramdır. Bu sistem, insanların gelecekteki mali risklerden endişelenmeden yaşamlarını sürdürebilmelerini ve geleceğe güvenle bakabilmelerini

hedefler. Bu nedenle, sosyal güvenlik bireyler için büyük bir öneme sahiptir (İleri, 1998, s. 164).

Sosyal güvenlik, toplumun huzur ve refahını gözeterek, gelecekte oluşabilecek risklere karşı insanların çalışma yeteneğini korumayı amaçlar. Bu riskler arasında hastalık, işsizlik, iş göremezlik, malullük, rahatsızlık, kaza, ölüm, sakatlık, yaşlılık gibi unsurlar bulunur. Sosyal güvenlik sistemi, bu tür engellerin bireylerin yaşam kalitesini ve yaşam standartlarını olumsuz etkilemesini önlemek için devlet ve toplum için hayati bir öneme sahiptir. Bu sayede, insanlar geleceğe daha güvenle bakabilir ve toplumun refahı artar (Şakar, 2017, s. 40).

Sosyal güvenlik, daha geniş bir bakış açısıyla, insanların irade ve çabaları dışında ortaya çıkabilen olumsuz durumlarla mücadele etmelerine ve hem kendi hem de aile üyelerinin sürdürülebilir bir yaşam sürmelerini sağlamak amacıyla alınan tedbirlerin bir ifadesidir. Bu tedbirler, bireylerin gelirlerindeki kayıpları önlemek veya hafifletmek ve yaşam standartlarını korumak için tasarlanmıştır (Tuncay ve Alper, 1997, s. 27).

Sosyal güvenlik, toplumun ihtiyacı olmakla beraber bireylerin gelecekteki güvencesini arayışının bir sonucu olarak da görülebilir (Talas, 1997, s. 397). Bu bağlamda incelendiğinde, sosyal güvenlik, gelecekteki belirsizliklere karşı bir tür güvence arayışının bir yansıması olarak ortaya çıkmış olabilir. Başka bir deyişle, sosyal güvenlik, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak ve gelecekteki belirsizliklere karşı korunmak amacıyla geliştirilmiştir (Altıntaş, 2015).

Bireyler, sosyal sorun ve toplumsal risklere karşı kendilerini ve birlikte hayat sürdürdükleri aile fertlerini güvence altına alma gereksinimi duyarlar. Sosyal güvenliğin toplum tarafından bir gereksinim olarak kabul görmesi mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik tüm sorunlara, tüm risklere karşı tedbir almayı, korumayı kapsamaktadır. Sosyal güvenlik kavramının geniş anlamdaki tanımı; tüm insanların yaşadığı süre boyunca ve gelecekte görmeyi hedeflediği günlerini garanti altında almak gerektiği şeklindedir (Talas, 1997, s. 398). Ya da mesleki açıdan fizyolojik, sosyal, ekonomik risklerden, tehlikelerden ötürü gelir kapısı ve kazanç kapısı devamlı veya geçici süreliğine kapanan bireylerin; geçim kaynaklarını, yaşam arzularını ve ihtiyaçlarını karşılayan bir yapıdır (Talas, 1983, s. 324).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO); sosyal güvenliği, haysiyetli ve erdemli bir insan hayatı için gerekli olan temel bir hak olarak ifade etmektedir (ILO, 2006, s. 30).

Sosyal güvenlik kavramını özetle her bir birey için meydana gelmesi muhtemel olan sosyal risklerin zarar verici sonuçlarına karşı insanları ve aile fertlerini koruyarak yoksulluk için mücadele ederek başkalarına muhtaçlığın girdabından kurtarmak ve yarının, gelecek günlerin endişesinden uzaklaştırmaya çalışmak olarak ifade etmek mümkündür (Acar, 2006, s. 244).

1.1.1.1. Sosyal Güvenliğin Tanımı

İnsanların sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan refah bir hayat sürdürebilmeleri ve yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli kaynaklara ulaşabilmeleri, sosyal güvenlik sistemine dâhil olma isteğini ve beklentisini doğurmuştur. Bu, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ve yaşamlarını istedikleri şekilde sürdürebilmeleri için sosyal güvenlik sisteminin önemini vurgular (Şanlıoğlu, 2016, s. 161).

Sosyal güvenlik, öncelikle ekonomik özgürlük sağlamak ve bireylerin ekonomik durumlarını güvence altına almak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, sosyal güvenlik, karşılaşılabilecek sosyal risklere karşı bireyleri korumayı, onları desteklemeyi ve olası olumsuzluklara karşı önceden tedbirler almaya yöneliktir. Aynı zamanda sosyal güvenlik, insanların kişisel gelişimlerini gözeterek, bireylerin refahlarını artırmayı ve toplumun genel yaşam kalitesini yükseltmeyi hedefler. Bu nedenle sosyal güvenliğin amaçları, ekonomik güvenceyi aşarak bireylerin daha geniş bir perspektifte refahını ve yaşam kalitesini geliştirmeyi içerir (Aydın, 1999, s. 6).

Sosyal güvenlik, günümüzde evrensel bir tanımı olan ve herkes tarafından kabul edilen bir kavram değildir. Bu farklılık, sosyal güvenliğin farklı kültürlerde ve ülkelerde çeşitli şekillerde tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Farklı tanımlamalardaki bu farklılıkların temelinde, devletlerin sosyal güvenliğe yaklaşımlarındaki çeşitlilik yatmaktadır. Özellikle 1980'lerdeki neo-liberal dalganın etkisiyle, sosyal güvenlik artık devletler tarafından değil, özel kurumlar ve kuruluşlar

tarafından sunulabilen bir hizmet haline gelmiştir. Bu nedenle sosyal güvenliğin tanımı, yerel ve ulusal koşullara, kùltùrlere ve politikalara bağlı olarak değişebilir (Uğur ve Korkusuz, 2015, s. 4).

Sosyal güvenliğ, temelde insanların geręek gelirlerindeki dùřùřù önlemeyi ve bu tür gelir kayıplarına karşı koruma sağlamayı amaçlayan bir sistemdir. Başka bir deyişle, ekonomik zorluklar ve toplumsal risklerle başa çıkmak için insanları koruma ve güvence altına alma amacı güder. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından verilen tanıma göre, sosyal güvenliğ; hastalık, iş kazası, doğum, rahatsızlık, malullük, işsizlik, yaşlılık ve ölüm gibi nedenlerle gelir kaybının veya tamamen kaybının neden olduğu ekonomik belirsizlikten, sosyal risklerden ve toplumsal sıkıntılardan insanları koruma işlevini üstlenir (ILO, 1998,s. 8).

1.1.1.2.Sosyal Güvenliğin Amacı

Sosyal güvenliğ, insanların ekonomik özgürlüklerini sürdürebilmesi ve belirli bir yaşam standardını koruyabilmesi için geleceğe güvenle bakmalarını sağlamayı amaçlar. Bu, insanların gelecekteki ihtiyaçlarına karşı ekonomik refahlarını koruma ve güvence altına alma hedefini taşır (Ayhan, 2012, s. 44).

Sosyal güvenliğ, her birey ve toplum için, yaşamları boyunca karşılaşabilecekleri ekonomik zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olacak önemli bir ihtiyağtır. Bu sistem, bir ülkenin ve toplumun hem bugününü hem de geleceğini güvence altına almayı hedefler (Erol, 2019, s. 9). Diğer bir ifadeyle sosyal güvenliğ, bir işi fiziksel ya da sosyo-ekonomik nedenlerden ötürü devamlı veya geçici olarak gelir kaybına uğramış ya da uğrayacak olan kişilerin geçimlerini ve yaşama gereksinimlerini karşılamayı amaçlayan bir yapıdır (Talas, 1997, s. 398).

Sosyal güvenliğ, devletin toplum yararına oluşum sağladığı sosyal güvenliğ sistemi ile işsizlik, doğum, hastalık, rahatsızlık, iş kazası, iş göremezlik, yaşlılık, ölüm vb. şekildeki nedenlerden kaynaklı meydana gelebilecek ekonomik ve toplumsal rahatsızlıklara karşı bireyleri korumayı amaçlayan bir mekanizmadır (Akkaya, 2000, s. 2). İlerleyen zamanlarda insanların karşılaşabilecekleri bu gibi problemler, kişilerin hâsılatlarındaki dùřüşe ya da giderlerindeki artışa sebebiyet verecektir. Bireylerin çalışma enerjisini negatif yönde etkileyen hastalık, rahatsızlık,

yaşlılık, sakatlık gibi fiziksel riskler kişileri ekonomik açıdan olumsuz etkilemektedir. Bu risklere karşı insan, geçici süreliğine veya devamlı olarak gelirden mahrum olmakta ve bunun beraberinde yaşanan ekonomik sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Bu sebepten sosyal güvenliği oluşturan politikaların alt yapısında ekonomik, toplumsal ve fiziksel risklerin insanlar üzerinde oluşturduğu etkiyi yok etmeyi amaçlamaktadır (Akkaya, 2000,s. 2).

Sosyal güvenlik; bireylerin, çalışmakta olduğu işten veya toplumsal risklerden kaynaklı ortaya çıkan, kazançlarında ya da gelirlerinde kayba uğrayan bireyler, başka insanlardan yardım ve destek almadan yaşamlarını ve geçim anlamındaki ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan bir sistemdir(Erkul, Altan, Gerek, 1984, s. 394).

Devletler bireylerin sosyal yaşamlarına karışarak o toplumda yaşayan vatandaşların geleceklerini garanti altına almak, onları korumak suretiyle hareket etmesi ve bununla beraber sosyal güvenlik terimini getirmiştir. Sosyal güvenlik, insanların yaşamları boyunca karşılaşılabilecek ve oluşabilecek sosyal risklere karşı onları korumak ve bu oluşan risklerinden meydana gelebilecek zararların azaltılmasını ya da tamamıyla giderilmesi amaçlayan bir kavram haline gelmiştir (Dilik, 1991, s. 10).

1.1.1.3.Sosyal Güvenliğin Fonksiyonları

Sosyal güvenlik bireylerin maddi ve manevi anlamda refah seviyelerinin artmasına imkân sağlayan ve toplum içerisinde kendilerini daha iyi hissetmelerine vesile olan bir sosyal politika aracıdır. Bakıldığında, sosyal güvenlik sisteminin kişileri muhtaçlık durumundan kurtardığı ve bir nevi gelir sağladığı görülmektedir. Aynı zamanda bireylerin insan onuruna yakışır bir şekilde hayatlarını idame ettirmeleri için sosyal güvenlik önemli katkılar sunmaktadır. Bu açılarından bakıldığında sosyal güvenliğin önemli fonksiyonlarının olduğu görülmektedir (Tiryaki, 2021, s. 12).

Sosyal güvenliğin fonksiyonları 3 başlık altında toplanmaktadır (Kılıç, 2017, s. 383; Alper ve Kılış, 2018, s.191; Alper, 2019, s. 4):

- Sosyal fonksiyonunu

- İktisadi fonksiyonu
- Siyasi fonksiyonu

1.1.1.3.1.Sosyal Güvenliğin Sosyal Fonksiyonu

Sosyal güvenliğin asıl amacı, insanları maddi zorluklardan korumaktır. Asgari gelir düzeyinde maddi anlamda kendilerini garanti altına alan bireyler, başkalarına bağımlı olmadan asgari düzeyde yaşamını devam ettirir. Elbette sosyal güvenlik tek başına yoksulluğun kesin çözümü değildir. Sosyal güvenliğin bu süreçteki işlevi, kişilerin birbirlerine muhtaç olmaması için sınırlı bir koruma sağlamaktadır (Ayhan, 2012, s. 44). Buna karşı temel mücadele ekonomik kalkınmayı sağlamaktır. Ama sosyal güvenlik sistemiyle vatandaşların sosyal refah seviyelerindeki artışla beraberinde insanların birbirlerine olan muhtaçlığı ortadan kalkacaktır. Sosyal fonksiyonun içinde birde sosyal adalet sistemini barındırmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi tarafından bir bireye sağlanan asgari gelir, halktan toplanan vergiler, prim ve ikramiyeler, diğer vergiler şeklinde toplanan fonlardan sağlanmaktadır. Sosyal güvenlik bu fonları ihtiyacı olanlara gönderir. Sağlanan yardımlar bu toplanan fonlardan gelmektedir. Böylece varlıklı veya ödeme imkânı olanlardan ödeyemeyenlere sistemden destek alanlara bir gelir aktarımı söz konusudur. Sosyal güvenlik sistemi ile gelir dağılımını sağlamak aynı zamanda sosyal adaletin sağlanmasına yönelik çalışan bir mekanizmadır (Çımrın ve Durdu, 2015, s. 74; Arıcı, 2015, s. 33-39).

1.1.1.3.2.Sosyal Güvenliğin İktisadi Fonksiyonu

Vatandaşların tasarruf yapması, tasarruf kültürü, tasarruf zihniyeti, yaşam standardı ve refah düzeyi ile yakından ilgili bir konudur. Bu nedenle, özellikle gelişmekte olan ülkelerde tasarruf sınırlı olabilmektedir. Kendini maddi olarak kurtaramayan bireyler, sosyal güvenlik sayesinde zorunlu olarak tasarruf yoluyla bu birikimi yapabilmektedirler (Balcı İzgi, 2007, s. 362). Sosyal sigortanın tasarruf işlevi, sosyal sigortanın acil durum modeli açısından son derece önemlidir. Başka bir ifadeyle; sosyal güvenlik, temel bir tasarruf aracı olarak hareket eder. Tasarruf ve yatırım arasında işlevsel bir bağlantı vardır. Bir ülkedeki tasarruf düzeyi ne kadar

yüksekse, o ülkedeki yatırım düzeyide o kadar yüksek olur. Tasarruf, yatırım için bir kaynaktır.

Ne kadar çok birikiminiz varsa, yatırım yapmanız gereken kredinin faiz oranıda o kadar düşük olur. Diğer bir deyişle, zorunlu sigorta sistemleri ve bunun üzerine yapılan yatırımların amacı vatandaşların tasarruflarını arttırmaya yöneliktir. Yatırım kaynaklarının artması daha düşük kredi faiz oranlarına katkıda bulunur. İktisadi istikrar, ekonomide arz ve talep arasındaki dengenin fazla açılmaması, üretkenliğin, yatırımların ve tüketim dengelerinin sağlanması ekonomik istikrarsızlığın en aza indirilmesiyle mümkündür (Baylan, 2015, s. 30). Bu durumda sosyal güvenlik iktisadi ve ekonomik dalgalanmaların görülme sıklığı ve şiddetini azaltmaktadır. Sosyal güvenlik bireyler üzerinde tasarruf etkisi göstererek kişileri tasarrufa zorlayarak toplam talebin artmasını engellemektedir. Sosyal güvenlikle beraberinde vatandaşların tüketilebilir kaynaklardan vazgeçmelerini sağlamaktadır. Sosyal güvenlik, göstermiş olduğu bu etkiyle toplam talebin artışının önüne geçerek ekonomik ve iktisadi dalgalanmalarında azalmasına belirli ölçüde katkı sağlar (Çolak, vd., 2016, s. 208).

Sosyal güvenlik, bireylere temel bir gelir güvencesi sunar. Özellikle hiçbir kaynağı olmayan kişiler için işsizlik yardımı veya işsizlik sigortası gibi sosyal güvenlik programları, bu kişilere asgari düzeyde bir gelir sağlar. Bu gelir, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olur ve yaşamlarını sürdürmelerini sağlar. Böylece, kişilerin temel gereksinimlerini karşılama yetileri sürekli hale gelir (Işık Erol, 2019, s. 13).

1.1.1.3.3.Sosyal Güvenliğin Siyasi Fonksiyonu

Sosyal güvenlik, sadece ekonomik bir sistem olmanın ötesinde, sosyo-politik bir araç olarak da önem taşır. İyi işleyen bir sosyal güvenlik sistemi, ülke içinde yoksulluk tehlikesiyle karşılaşma riskini azaltarak toplum içinde barış ve istikrarın korunmasına büyük katkı sağlar. Ayrıca, vatandaşların devlete olan güvenini artırarak, toplumun bir arada kalmasına ve dayanışma duygusunun güçlenmesine yardımcı olur. Bu nedenle, sosyal güvenlik sadece bireylerin ekonomik refahını değil, aynı zamanda toplumun genel istikrarını ve uyumunu da etkileyen önemli bir unsurdur (Yenihan, 2017, 182). Sosyal güvenlik ayrıca vatandaşların devletlerinden

veya ülkelerinden yabancılaşmaması içinde gayret gösterir. Baka bir deyişle; sosyal güvenlik, ulusun birlik ve bütünlüğünü sağlamada yardımcı olmaktadır. Bu nedenle sosyal güvenlik, ulusal güvenliğe verilen bir övgüdür ifadeside kullanılabilir (Arıcı, 2015, s. 33-39).

1.1.2.Sosyal Güvenlik Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Sosyal güvenliğin tarihine bakıldığında, her zaman insanı merkez kabul eden ve insanların sosyal haklarını, sosyal statülerini gözeterek, kişileri sosyal risklerden korumak ve gelecekte yaşayacağı hayatı kimseye bağlı kalmadan sosyal refah seviyesinde yaşamayı hedef olarak görmektedir (Yuvalı, 2018, s. 48).

Ülke olmanın olmazsa olmaz koşullarından biri olarak öngördüğümüz bugünkü manasıyla çağdaş sosyal güvenlik sisteminin anlayışı, 19. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak endüstri devrimini benimseyen ve yaşayan ülkelerde endüstri topluluğunun gereksinimlerini karşılamak suretiyle ortaya çıkmış ve ilerleyerek kendisini geliştirmiştir (TUSİAD, 1997, s. 7).

Sanayi Devrimi, sosyal güvenlik tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu devrim, işçilerin endüstriyel işlere yönlendirilmesiyle ortaya çıkan yeni çalışma koşulları ve riskler nedeniyle sosyal güvenlik ihtiyacını artırmıştır. İşçilerin uzun çalışma saatleri, iş kazaları ve işsizlik sorunları gibi zorluklarla karşılaşması, sosyal güvenlik sistemlerinin oluşturulmasını gerektirmiştir. Bu sistemler, işçilere işsizlik sigortası, emeklilik yardımı, sağlık hizmetleri gibi destekler sunarak sosyal refahlarını korumayı amaçlamıştır. Sanayi Devrimi, modern sosyal güvenlik sistemlerinin temelini atmıştır (Berktaş, 2021). Bu durumda sosyal güvenlik sisteminin mevcudiyetinin sebebi karşılaşılan sosyal risklerin büyük bir kısmının, endüstrinin ve sanayileşmenin meydana getirdiği riskler olmasının da etkisi büyüktür (Gülhan,2007, s. 9). Sanayi Devrimi ile kapitalizm merkezileşmiş, makineleşme durumu artış göstermiş, ülkelerin nüfusu hızla artmaya başlamıştır. Makineleşmenin artması insan gücünü azaltmaya başlamış, üretimdeki tutarlılık değişime bağlı olarak sosyal yapı ve iş bölümünde de farklılıklar göstermeye başlamıştır. Toplum kısa süre zarfında iki gruba bölünmüştür. Bu iki grubun birincisi; fazlaca zenginleşen çok kazanç sağlayan kapitalistler. İkinci grubu ise; sadece tek bir geliri ve kazancı olan iş ve emek gücü veren yoksul işçi sınıfı olmuştur. Yoksul işçi sınıfının içerisinde

bulunduğu kötü şartlar uzun süren çalışma saatleri, meydana gelen fazla sayıda iş kazaları, az ve kıt ücretlendirme politikası ve bunlardan meydana gelen yoksulluk, hastalık, iş ve gelecek kaygısının ortaya çıkardığı huzursuzluk, işçi sınıfını olumsuzluklara sürüklemiştir (Gülhan, 2007, s. 11; Paksu, 2007, s. 7-8).

İşçiler ağır iş gücü ve ağır çalışma şartları ile günlük 14-15 saat mesai yapılarak çalıştırılmış ve bu çalışmanın karşılığında ise az ücret ödenerek işçinin hakkı verilmemiştir. Uygulanan yöntemlerin yetersizliği ve uzun süren mesai süreleri sebebiyle işçiler bu ağır şartlar altında çalıştıkları için meslek hastalıkları, iş göremezlik, iş kazası gibi olumsuz durumlarla karşılaşarak sakatlıklar yaşamış veya işçiler hayatlarını yitirmiştir (Bağlan, 2006, s. 17). Meydana gelen bu gelişmeler, işçi sınıfında ayaklanmaları beraberinde getirmiş, bunun sonucunda işçilere belirli payların ve belirli hakların ortaya çıkmasına dayanak hazırlamıştır. İşler için ilk sosyal güvenliğin yürütülmesine, 1880 yıllarında başka ülkelere nazaran daha ileri seviyede endüstrileşmiş Almanya'da rastlanmaktadır (Paksu, 2007, s. 7-8).

Sanayi Devrimi, sosyal güvenlik görüşünün ve sosyal güvenlik zihniyetinin ilerlemesi ve olgunlaşma sürecini hızlandırmıştır. Endüstri Devrimi ile beraberinde işçi sınıfının ortaya çıkması ve sermayenin daha çok kar amacının güdülmesiyle beraberinde meydana gelen ağır çalışma şartlarını ortaya çıkarmıştır (Durmuşoğlu, 2019, s. 275). 19.yüzyılın son demlerine kadar devlet tarafından ılımlı ve babacan bir yaklaşım tarzı ve anlayış içerisinde gönüllü yardım veya destek esasına dayalı uygulamalarla analiz edilmeye çalışılmış, fakat bireylerin ihtiyaç ve beklentilerini karşılama noktasında yetersiz ve çaresiz kalmıştır (Özşuca, 2013, s. 441).

Sosyal güvenlik tarihinde modern uygulamanın ilk örneklerinden biri, Almanya'da 19. yüzyılın sonlarına doğru Ottovon Bismarck tarafından başlatılan "Sosyal Sigorta" düzenidir. Bismarck, işçi sınıfının belirli bir kesimini hedefleyen yardımlaşma ve dayanışma sandıkları ile özel sigorta sistemini değiştirmeyi ve yerine daha kapsamlı bir Sosyal Sigorta sistemi oluşturmayı amaçlamıştır (Çelik, 2013, s. 2). Bu adımlar, sosyal güvenlik konseptinin olgunlaşmasına ve modern sosyal güvenlik sistemlerinin temellerinin atılmasına yol açmıştır. Bu sistem, işçilere sağlık sigortası, işsizlik sigortası ve emeklilik gibi korumalar sunarak sosyal refahlarını artırmayı hedeflemiştir. Bismarck'ın bu yaklaşımı, daha sonra diğer

lkelerde benzer sosyal güvenlik sistemlerinin kurulmasına ilham vermiştir (Yenihan, 2017, s. 181).

Bismarck bu yeni sistem ile beraberinde firma sahiplerinin, işverenlerin, üzerine düşen sorumluluklarını tekrardan düzenlenmesi yerine, bireylerin menfaatlerini gözetecek sosyal sigortaların oluşturulması yoluna gidilmesi gerektiği savunmuş, buna ilave olarak kişilerin karşılaşabileceği her türlü risklerin kapsamlarının genişletilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bismarck aracılığıyla hazırlanan, gerçekleştirilmeye çalışılan bu yöndeki bir kanun tasarısı ile zorunlu sigorta sistemi ilk defa Almanya’da canlılık kazandırılmıştır (Dilik, 1988, s. 76-77).

Zorunlu sigorta yöntemine dayalı olarak uygulanan Bismarck, Sanayi Devriminin ortaya çıkardığı ağır çalışma koşulları ve sermaye artışının getirdiği baskılar neticesinde; yaşam kalitesi, yaşam şartları gün geçtikçe kötüye doğru giden işçi sınıfının güvenliğini sağlamak için çaba göstermiştir (Güzel, 2005, s. 63).

20. yüzyılın ilk zamanlarında meydana gelen ekonomik kriz Amerika Birleşik Devletleri nde olmak üzere tüm dünyayı tesiri altına alarak büyük bir ekonomik yıkıma neden olmuştur. Meydana gelen bu ekonomik krizin etkilerini bertaraf etmeyi gaye edinen, hedefleri arasına alan, dönemin Amerika Birleşik Devletleri başkanı Franklin D. Roosevelt aracılığıyla, sosyo-ekonomik meselelerin çözüme kavuşması için “New Deal(Yeni Anlaşma)” isimli düzenlenen plan devreye getirilmiştir. Bu yapılan plan sonucunda 1935 senesinde “Social Security Act (Sosyal Güvenlik Kanunu)” yürürlüğe girmesiyle, sosyal güvenliğin dünya çapında ilk kez yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca hukuk literatürüne, hukuk sözlüğüne katılması sağlanmıştır (Ayhan, 2012, s. 42).

Takip eden senelerde, sosyal güvenlik adına çalışılan farklı ve büyük bir ilerleme ise, İngiltere’de başlamıştır. Beveridge raporu olarak bilinen ve Sir William Beveridge aracılığı ile gerçekleştirilen raporda “Yoksulluk ağdaş bir toplumun yüz karasıdır” ibaresi kullanılarak (Yenihan, 2017, s. 182) sosyal güvenliğin, elde edilen gelirin belirli bir oran nispetinde tüm yurttaşlara sosyal güvenliğin sağlanmasını gerektiği açıklanmıştır (ubuk, 1983, s. 172-173).

Temelinde modern toplum ve yoksulluk kavramlarının birbirleri ile uyuyamayacağına yer edinen Beveridge Raporu, yoksulluk savaşı ve yoksulluk

problemlerinin çözümü için ilk kez geniş boyutta sosyal güvenlik sistemini ortaya koymuştur (Güzel, 2005, s. 63).

1.1.3.Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı

Günümüzde sosyal yaşantı ortamında çalışma hayatında insanların karşılaşması olası olan sosyal risklerin farklılık göstermesi, sosyal güvenlik sisteminin boyutunu, kişiler ve sosyal riskler açısından yaygınlaşmasına ve elde edilen yardımların artmasına neden olmuştur. Bundan dolayı sosyal güvenlik sistemi finansmanında mühim bir hal almasına neden olmuştur(Boyacıoğlu ve Öçal, 2018, s. 913).Sosyal güvenlik sisteminin finansmanı iki türdür. İlki sosyal güvenlik finansmanının tümüyle devlet tarafınca karşılanması, ikincisi ise; toplumsal görev bilinci altında, sosyal güvenlik sistemi finansmanının işçi ve işveren tarafından elde edilmesi halidir (Boyacıoğlu ve Öçal, 2018, s. 913).

Sosyal güvenlik finansmanının temel kaynakları, işçi ve işverenlerin ödediği primler, devletin sosyal güvenlik kuruluşlarına sağladığı katkılar, vergi indirimleri ve yapılandırmalar, dolaylı veya dolaysız vergilerdir. Bu kaynaklar, sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliği için kritik öneme sahiptir. Ancak bu kaynakların toplanması kadar, doğru bir şekilde yönetilmesi ve etkili bir şekilde kullanılması da önemlidir. Sosyal güvenlik sistemi, bu kaynakları ihtiyaç duyan bireylere ve ailelere adaletli bir şekilde dağıtarak sosyal refahı artırmayı hedefler. Bu nedenle sosyal güvenlik finansmanının etkin ve adil bir şekilde yönetilmesi, bir ülkenin toplumsal refahını artırma amacını gerçekleştirmek için gereklidir (Özmen, 2017, s. 602). Bu yüzden sadece kaynak elde etmek, finansman kaynağı sağlamak ilgili sosyal güvenlik sisteminin işleyişinin, sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için yeterli olmayabilir. İlgili sistemin devamlılık arz etmesi için ilgili finans kaynaklarının doğru, aktif ve verimlik bir biçimde değerlendirilmesi gerekir. Bu işleminde sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için ülkenin ekonomik durumu incelenerek uygun finansman yöntemleri seçilerek sağlanabilir (Boyacıoğlu veÖçal, 2018, s. 913).

Primli sosyal güvenlik sistemi olarak da isimlendirilen sosyal sigorta kuruluşlarının zeminini oluşturan gelir kaynağı, çalışan sigortalılar ve işverenler tarafınca tazmin edilen primlerdir (Koray, 2008, s. 38). Sigortalı işverenlere ara sıra devlet tarafından doğrudan ya da dolaylı primler ödeyerek katkıda bulunarak yardım

etmektedir. İlgili primler sosyal güvenlik sisteminin başlıca gelirini/hâsılatını oluşturmaktadır (Gümüş, 2010, s. 6).

Ödenen primler, bir yere bağlı olarak çalışan bireylerin; kazandıkları, hak ettikleri ücret ve gelirleri üzerinden belirli bir düzeyde yüzdesi alınarak tahsil edilirken, diğer taraftan hiçbir yere bağlı kalmadan kendisi için bağısız çalışmakta olan kuruluşlar ve kişiler için kurumlar tarafından belirlenen gelir/hâsıla sınırları içinde kalmak koşuluyla, kendileri tarafınca belirlen miktar üstünden primlerin tahsilâtı yapılmaktadır (Gökbayrak, 2010, s. 143). Herhangi bir kurum ve kuruluşa bağlı olarak çalışmakta olan bireylerin primleri, işveren tarafınca tazmin edilirken, diğer taraftan kendileri için çalışmakta olan ya da bir kurum veya kuruluşa bağlı kalmadan çalışmakta olan bireyler, şayet devlet katkısı yoksa ilgili tüm primleri kendileri tarafından ödenmektedir (Alper, 2015, s. 165).

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemini oluşturan bazı temel taşlar vardır. Bunlar, primli ve primsiz olmak suretiyle iki değişik yapı üstüne kurulmuştur (Özmen, 2017,s. 600-620). İsminden de anlaşılacağı üzere sosyal güvenliğin finansman şekli, zorunlu sigortalardan toplanan ve bunun sonucunda biriken primlerle elde edilmektedir. İlgili sigorta primleri, sigorta yaptıran bireylerin elde ettiği kazançtan ve bu kazancın belirli bir kısmının sosyal güvenlik sisteminin hizmetlerinden faydalanması karşılığında kesinti yapılarak primler elde edilir (Arıcı ve Alper, 2013,s. 258).

Toplanan bu primler genel anlamda memur, işçi ve işveren primlerinden elde edilmektedir. Prim tutarı, kişilerin elde ettikleri gelirleriyle, kazançlarıyla orantılı bir şekilde ülkeler arasında bireylerin gelir gruplarına göre ve kişilerin satın alma gücüne göre şekillenir ve farklılık gösterebilir. İşveren primi ise, işçiden tazmin edilen primlere ek olarak işveren tarafınca işçinin kendi hesabına ödenen primdir. Bundan dolayı işveren primi, tutara bağlı kalarak verilen ücretin kaynağından kesinti yapılarak sağlanılmaktadır (Yazgan, 2013, s. 502).

Türk Sosyal Güvenlik sistemi, prim ödemeleri dışında primsiz finansman yöntemlerine de dayanmaktadır. Bu primsiz finansman yöntemleri arasında toplumsal yardımlar, toplumsal hizmetler, karşılıksız transferler ve özellikle devletin kendi merkezi bütçesinden kaynak aktarmaları bulunmaktadır. Bu yöntemler, sosyal

güvenlik sisteminin finansmanını desteklemek ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmek için kullanılır. Bu şekilde, prim ödemelerinin dışında da sosyal güvenlik hizmetlerinin sürdürülebilirliği ve genişlemesi sağlanır. Bu primsiz finansman yöntemleri, özellikle sosyal yardıma ihtiyaç duyan kişilere ve ailelere destek sağlama amacını taşır. Bu nedenle Türk Sosyal Güvenlik sistemi, hem prim tabanlı finansmanı hem de primsiz finansman yöntemlerini kullanarak toplumun genel refahını artırmayı hedefler (Alper, 2011, s.7). Türkiye'de devlet, işsizlik sigortası ve Genel Sağlık Sigortası (GSS) gibi sigorta ödemelerini karşılayamayan bireylerin prim borçlarını üstlenerek veya bu bireyler adına sosyal güvenlik kuruluşlarına prim ödemesi yaparak sosyal güvenlik finansmanına katkıda bulunmaktadır. Bu uygulama, sosyal güvenlik sisteminin daha geniş bir kesime hizmet vermesini ve toplumun genel refahını artırmayı amaçlamaktadır. Bu sayede, sigorta primlerini ödeyemeyen veya ödemeyi unutan bireylerin de sosyal güvencelerinin sürdürülmesi ve sağlık hizmetlerinden yararlanmaları sağlanır. Bu primsiz finansman yöntemi, sosyal güvenlik sisteminin kapsamını genişletmek ve sosyal adaleti desteklemek için kullanılır (Işık Erol, 2019, s. 62). Sosyal güvenlik hizmetlerinin devam ettiği ülkelerde sosyal güvenliğe devletin bütçesinden ne kadar vergi transferi yapılacağı ile alakalı mevzular parlamento arasında alınan nihai kararlar ile belirlenmektedir. İlgili hükümetin iktisadi ve ekonomik tutum ve davranışı iyi bir şekilde yürütülen, işleyen ülkelerde vergi tabanı genişler. Hatta ekonomik kalkınmanın bir sonucu olarak rahatlık ve refah düzeyinde artış gösteren ülkelerde, sosyal güvenlik finansmanı da başarılı bir ivme sağladığı görülmüştür (Yazgan, 2013, s. 502).

1.1.4.Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi

Osmanlı dönemindeki Sosyal Güvenlik Sistemi, İslami esaslara dayalı bir sosyal yardım ve güvence sistemini içerir. Bu sistem, toplum içinde dayanışma ve yardımlaşma ilkesine dayanır. Osmanlı İmparatorluğu, çeşitli vakıf ve hayır kurumları aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine yardım yapmayı hedefler. Bu sosyal yardımlar, fakirler, yetimler, kimsesizler ve hastalar gibi zor durumda olanlara yönlendirilir. Ayrıca, düzenli yardım dağıtımını sağlamak için vakıf gelirleri kullanılır. Osmanlı'daki sosyal güvenlik sistemi, İslam'ın dayanışma ve yardımlaşma değerlerine dayanır ve toplumun düzenini korumayı amaçlar. Bu sistem, günümüzün sosyal güvenlik sistemlerinin temelini oluşturan insanî değerlere ve yardımlaşma

ilkesine bir örnektir (Arıcı ve Alper, 2012, s. 47). Buna rağmen tarihi kayıtların belirlediği sosyal güvenlik sistemi ile modern anlamda sigorta sisteminin karşılaştırılması, böyle bir sistem arayışına girmek yanlış bir tutum olacaktır. Çünkü o dönemdeki emeklilik kavramı; işbirliği, dayanışma ve çalışma esasına dayanmaktadır. Çalışmakta olan kamu görevlilerinin gelecekteki yaşam standartlarını sağlayabilecek finansal kaynak oluşturmaları gerekmektedir (Gönencan, 2001, s. 18-19).

Sosyal güvenlik sistemi, insanların ihtiyaçları ve beklentilerine yanıt verebilmek, aynı zamanda karşılaşılabilecekleri risklere karşı korunabilmek amacıyla tarihsel bir süreçte evrilmiş ve şekillenmiştir. Bu süreç, insanlığın varoluşundan itibaren devam etmektedir ve sosyal güvenliğin temel ilkeleri, insana dayalı yaklaşımların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle sosyal güvenlik sisteminin gelişimi uzun bir geçmişi kapsar ve her ülkede farklı şekillerde evrilmiştir (Işık Erol, 2019a, s. 4).

Sosyal güvenlik sisteminin gelişiminde etkili olan faktörler arasında toplumların ihtiyaçları, ekonomik koşullar, siyasi yapısı, kültürel değerler ve tarihsel deneyimler bulunmaktadır. Bu faktörler, her ülkede sosyal güvenlik sisteminin farklı bir şekilde oluşmasına yol açmıştır. Dolayısıyla sosyal güvenlik sisteminin gelişim sürecini belirli bir kalıba sığdırmak ya da evreler halinde sıralamak mümkün değildir (Çımrın ve Durdu, 2015, s. 62).

Sosyal güvenlik, her ülkede kendi koşullarına ve ihtiyaçlarına göre şekillenmiş ve evrilmiştir. Bu nedenle her sosyal güvenlik sistemi, o ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına özgüdür. Bu çerçevede sosyal güvenlik sisteminin gelişimi karmaşık ve uzun bir süreci içermektedir ve her ülkede farklı bir hikâyeye sahiptir (Özsoy, 2019, s. 21).

Belirtildiği üzere aslında sosyal güvenlik sisteminin geçmişi çok eski olup tarihi ilk insan kadar dayanmaktadır. Bu yüzden sosyal güvenlik sistemine olan ihtiyaç insanlık tarihi kadar eskidir. İlgili ihtiyaçlar tarihte geçmiş dönemlerde iktisadi, siyasi ve sosyal hayatla beraber farklı yollarla ve yöntemlerle giderilmeye çalışılmıştır (Yanardağ, 2010, s. 30).

Sosyal güvenlik sistemi bir lkenin tüm nüfusunu kapsamaktadır. Toplumda barış, huzur ve refah devleti ilkelerine bağlılık,  vrenin korunması, yoksulluğun azaltılması ve çeşitli sosyal risklerin yönetimi, karşılıklı dayanışma ve destek de dâhil olmak üzere birçok nedenden dolayı sosyal güvenlik sistemi gerekli görülmüştür ( zaydın ve  zt rk, 2020, s. 207). Ülkedeki tüm nüfusun sosyal ve sağlık anlamındaki risklere karşı insanların güvenini sağlayamayan ülkelerde, sosyal güvenlik sistemine dâhil olmayan kesimin genel olarak gelir durumundaki düşüklük, sağlık ve sosyal anlamda risklere karşı yaşadığı güçlük dikkat çekmektedir. Bu nedenle bir ülke nüfusunun tamamının sosyal güvenlik sistemine dâhil edilmesi önem arz etmektedir. Bu durum ise lkelerin nüfusunun aile yapısı, demografik yapısı, sosyal ve ekonomik açıdan zenginliğini, sanayileşme ve kültürel yapıdan gelişmişliğine bağlıdır (Bayrı, 2013, s. 28).

Türkiye sosyal güvenlik sistemi, Anayasamıza göre ‘herkes sosyal güvenlik hakkında sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak veya kurdurtmak devletin görevlerindendir.’ Bu nedenle Türkiye de Birleşmiş Milletler insan hakları beyannamesi anlamında cins, ırk g zetmeksin her bireyin sosyal güvenlik hakkına sahip olması anayasamızın bir emri niteliğindendir (Karabulut, 2016, s. 188).

Anayasamızın bireylere tanıımış olduğu sosyal güvenlik hakkı özelliği bakımından insanları devlete karşı olan kamu hakkı niteliğinde olan bir haktır. Devletin, insanlara tanıdığıbu hakkı sosyal güvenliği sağlaması için doğrudan sosyal sigorta teşkilatı kuracaktır (İleri, 2014,s. 172).

Türkiye’nin sosyal güvenlik sisteminde primli ve primsiz olmak üzere iki farklı türde hizmet sunulmaktadır. Prime dayalı sistem genel olarak sosyal güvenlik hukuku ilkelerine uygun, bireysel riskleri azaltmak ve ekonomik güvenliği sağlamak için sosyal güvenlik sisteminin devlet tarafından kurulmasına, adaletli bir şekilde dağıtılmasına ve yönetilmesine dayanan bir dağıtım sistemidir. Primsiz yöntem ise, b t  leri genelde merkezi b t  lerden faydalanan karşılıksız olarak; kimsesiz, ihtiyaç sahiplerine, yetim, belediye, vakıf ve gönüllü kuruluşlar yoluyla karşılanan yöntemdir ( zmen, 2017, s. 103).

1.1.4.1. Osmanlı Döneminde Sosyal Güvenlik Sistemi

Osmanlı döneminde, sosyal güvenlik sistemi temelde karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma ilkelerine dayanıyordu. Aile içi yardımlaşma, Osmanlı toplumunun sosyal güvenlik unsurunun temelini oluşturuyordu. Özellikle tarım sektöründe yaygın olan bu uygulama, aile bireyleri arasında yaşanan dayanışma ile öne çıkıyordu. Aile üyeleri, zor zamanlarda birbirlerine destek oluyor ve ihtiyaçları karşılıyordu (Tetik ve Korkmaz, 2022, s. 425).

Ayrıca, meslek grupları arasında da benzer bir dayanışma görülüyordu. Meslek grupları, kendi üyelerinin sosyal güvencesini sağlama amacıyla oluşturdukları dernekler ve loncalar aracılığıyla birbirlerine destek veriyorlardı. Bu, meslek gruplarının üyelerinin sağlık hizmetleri, iş kazaları ve diğer risklere karşı korunmasını sağlamak amacıyla gelişmiş bir uygulamaydı. Osmanlı döneminde sosyal güvenlik, toplumun ihtiyaçlarına ve koşullarına göre şekillenmişti ve genellikle aile ve meslek grupları arasındaki dayanışmaya dayanıyordu. Bu uygulamalar, günümüzdeki sosyal güvenlik sistemlerinin kökenlerini oluşturan önemli unsurlardı (Özbek, 2016, s. 49-52).

Osmanlı imparatorluğunda 13. yüzyıldan itibaren zorunlu birlikler olarak ortaya çıkan loncalar, temel prensipleri; ahlak, din, gelenek ve görenekler, kurallar, prensipler üzerine kurulan bu teşkilatlardır (Yılmaz ve Köse, 2022, s. 140). Dışarıya bağımlılığı olmayan lonca teşkilatı, batıdaki ülkelerin benzerleri gibi farklı meslek gruplarının ve aile fertlerinin; hastalık, sakatlık, doğum, iş kurma, ölüm, işsizlik gibi meydana gelebilecek sosyal risklere karşı üyelerine ve aile fertlerine ayni ve nakdi yardım yapmak maksadıyla dayanışma ve yardımlaşma sandıkları kurmuşlardır (Şenocak, 2010, s. 422-423).

Osmanlı döneminde insanları olası risklerden korumak için üç temel unsurun devreye girdiği görülmektedir. Bunlar aileler, meslek kuruluşları ve vakıflardır. Ancak devlet hiçbir zaman sosyal güvenlik görevlerini üstlenmemiştir. Temel üretim biçimi tarım olan ve savaş ekonomisine dayalı sosyal güvenlik, toplumun ilişkisine aktarılmıştır. Diğer bir ifadeyle Osmanlı döneminde fakir ve muhtaçların korunmasına ilişkin genel bir anlayış, Osmanlı devleti için durumu daha da anlaşılır

hale getirmiştir. Bu dönemde vakıflar dini koruma anlamında en önemli kurumlardır (Durdu, Kökalan, 2015, s. 63).

Osmanlı döneminde sosyal yardım sistemine bakıldığında devletin sosyal meseleler ile alakalı konulara müdahale etmediği görülmektedir. Devlet otoritesi vakıflar dernekler, külliyeleer aracılığı ile sosyal sorunlara önemli katkılarda bulunmuştur. Bu durumu Osmanlı yapısı siyasi yapısı ile birlikte değerlendirildiğinde, yapılan yardımların bir siyasi güç elde etme girişiminden daha fazlası olduğu görülmektedir (Taşkesen, 2017, s. 60).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, genel mali durumlar üç ana kesim arasında ayrılmıştı: merkez maliyesi, tımarlar ve vakıflar. Bu ayırım, imparatorluğun ekonomik yapısını ve kamu harcamalarını düzenlemek için kullanılan bir sistemdi. Özellikle toplumun faydasına olan alanlarda (örneğin eğitim, sağlık, kamu altyapısı, sosyal güvenlik vb.) yapılan harcamalar, vakıflar adı verilen bir kesimden finanse edilmiştir (Öztürk, 2018, s. 39). Vakıflar, kamu yararına hizmet etmek amacıyla oluşturulan ve belirli mülkiyet veya gelir kaynaklarına sahip olan kuruluşlardı. Bu alanlar, devlet otoritesi tarafından denetlense de vakıflar, sivil toplum kuruluşları veya bireyler tarafından yönetilirdi. Vakıflar, toplumun ihtiyaçlarına hizmet etmek, sosyal güvenliğı sağlamak ve kamu yararı için harcamalar yapmak gibi amaçlarla kullanılmıştır (Akkuş, 2018, s. 117). Bu sistem, Osmanlı İmparatorluğu döneminde kamu hizmetlerinin finansmanında önemli bir rol oynuyordu. Ayrıca vakıflar, toplumun çeşitli alanlarda ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılan önemli bir kaynak olarak hizmet veriyordu. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal güvenlik ve kamu hizmetleri, devlet ve vakıflar aracılığıyla finanse ediliyordu (Çizakça, 2000, s. 23).

Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıflar, toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan kuruluşlardır. İhtiyaç sahiplerine yardım ederek yaşamlarını kolaylaştırır ve temel gereksinimlerini karşılarlar. Ayrıca, kamu hizmetlerinin finansmanını da sağlarlar. Bu vakıflar, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma sistemine önemli katkılarda bulunur (Türkoğlu, 2013, s. 190). Bu ve benzeri hizmetler birçok kişiye istihdam sağladığı gibi belirli devlet görevlilerinde emekli maaşları bu kaynaklardan ödeniyordu. Daha öncede belirtildiğı gibi sosyal güvenlik ödemelerinin çoğı vakıflar

tarafından karşılanmıştır. Bu olay özellikle klasik dönem için geçerlidir. Tazminattan sonra sosyal güvenlik merkezleşmenin bir sonucu olarak devlet bürokrasisinin denetimine girmiştir (Kaleli, 2022, s. 121).

1.1.4.2. Cumhuriyet Döneminde Sosyal Güvenlik Sistemi

Türkiye Cumhuriyeti'nde, Osmanlı döneminden kalan sosyal güvenlik sistemi, hayır ve yardımseverlik ilkesine dayanarak genel olarak tanımladığımız mekanizmadan meydana gelmektedir. Bu anlamda gelişmiş sosyal güvenlik sistemi Osmanlı imparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk iş kanunu 1936 tarihinde 3008 sayılı kanun, sosyal sigortacılığın kademeli olarak oluşmasını öngörmüş, ancak ilk sigorta endüstrilerinin ortaya çıkmasından sonra on yıl geçmiştir (Gökbayrak, 2010, s. 144).

Ayrıca Cumhuriyet dönemindeki sosyal güvenlik alanındaki gelişme, idari sistemin gelişimi ile paralellik göstermektedir. 1936 tarihindeki iş kanununa kadar sosyal güvenlik alanında detaylı bir çalışma ve düzenlemeye gidilmemiştir. 1945 yılı sonrasında ise sosyal güvenlik sisteminde önemli adımlar atılmıştır. Bunun başta gelen nedenler arasında Türkiye'de sanayileşme sürecinde emeğin iş gücü dağılımındaki payının artması, kırdan kente göç ve iş gücünün yapısındaki değişiklikler, bunun başlıca nedenleri arasındadır (Türkoğlu, 2014, s. 291).

1946 yılında yürürlüğe giren 792 sayılı İşçi Sigortaları Teşkilatı Kanunu, çalışanlar için sosyal güvenlik sisteminin temel altyapısını oluşturdu. Ardından 1950 yılında 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu ile kamu çalışanları da tek bir çatı altında toplanarak sosyal güvenlik sistemi içine entegre edildi. Bu dönemlerde çeşitli sigorta dalları, belirli tarihlerde ayrı ayrı düzenlenmiştir (Yaşar, 2017, s. 221). Örneğin, 1945 yılında iş kazalarını kapsayan 4772 sayılı Kanun, meslek hastalıklarını ve analık durumlarını içeren bir kanun olarak kabul edildi. 1949 yılında yaşlılık sigortasını düzenleyen 5417 sayılı Kanun, 1950'de hastalık ve analık sigortalarını içeren 5502 sayılı Kanun ile takip edildi. 1957 yılında ise maluliyet, yaşlılık ve ölüm sigortalarını kapsayan 6900 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir (Sözer, 1997, s. 75). 1964 yılında kabul edilen 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, farklı dönemlerde ve farklı yasalarda düzenlenen sigorta alanlarını birleştirerek İşçi Sigortaları Kurumu'nu Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) adı altında yeniden yapılandırmıştır. Bu kanun,

sosyal sigorta alanında önemli bir dönüşümü temsil ederken, sigortacılık sistemini daha bütünsel ve kapsamlı bir yaklaşımla ele almıştır (Alper, 2022, s. 3). 1972 yıllarında yürürlüğe giren esnaf ve sanatkârlar ve diğer serbest meslek sahiplerinin sosyal sigortalar kurumu kanunu (Bağ-kur) vesilesi ile sosyal sigorta sistemine dâhil edilmiştir. Sonuç olarak SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur'dan oluşan parçalı sosyal güvenlik sistemine geçilmiştir (Yenihan, 2018, s. 190-191).

Primli sosyal güvenlik sisteminin yanı sıra, prim ödemekte zorlanan bireyleri de kapsayan primsiz sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemleri Türkiye'de 1976 yılında 2022 sayılı kanunla başlamıştır (Işık Erol, 2019, s. 28). Bu sistem, 65 yaş ve üzeri ihtiyaç sahibi kişilere aylık maddi destek sağlamayı amaçlar. Ayrıca, 1986'da kabul edilen 3294 sayılı kanun ile Sosyal Yardımlaşma ve Sosyal Dayanışma Teşvik Fonu kurularak, vakıflar aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine nakdi ve ayni yardımların yapılması hedeflenmiştir (Başaran, 2022, s. 264). 1983'te 2828 sayılı kanun ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile ihtiyaç sahibi çocuklara, yaşlılara ve bakıma muhtaç bireylere yönelik hizmetlerin sunulması başlatılmıştır. Ayrıca, 1982'de kabul edilen 3816 sayılı Yeşil Kart Kanunu ile ihtiyaç sahibi vatandaşlara sağlık hizmetleri sunulmaya başlanmıştır (Güvercin, 2004, s. 92-93; Yenihan, 2018, s. 190-191).

Türkiye'nin sosyal güvenlik sistemi, belirli bir zaman diliminde önemli gelişmeler kaydetmiş olmasına rağmen, bir dizi sorunla karşı karşıya kalmış ve bu sorunlarla başa çıkmaya çalışmıştır (Ayhan, 2012, s. 49). İlk olarak, istihdam odaklı olan sosyal sigorta anlayışı, işgücü piyasalarının sorunları, değişen istihdam dinamikleri, artan işsizlik oranları gibi faktörler nedeniyle zorluklarla karşılaşmıştır. Bununla birlikte, mevcut sistemin finansmanı ile ilgili sorunlar ve sistemin eksikliklerinin bir bütün olarak ele alınmaması gibi faktörler de sorunlara katkı sağlamıştır. Bu nedenle, Türkiye'nin sosyal güvenlik sistemi, yeniden yapılandırmaya ihtiyaç duymaktadır (Gökbayrak, 2010, s. 145-146).

1.1.4.3. Sosyal Güvenlik Sisteminde Yaşanan Sorunlar ve Yapılan Reformlar

Ülkemizdeki sosyal güvenlik sorunları, 1990 yılından itibaren sosyal güvenlik sistemiyle ilgili farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu

sorunların neden kaynaklandığına dair farklı görüş birliği olmamakla birlikte, bu sorunlar genel başlıklar altında ele alınmış ve araştırılmamıştır. Temel sorunun, diğer ülkelere kıyasla ülkemizin başlangıçta detaylı ve etkili bir sosyal güvenlik politikasının olmamasından kaynaklandığı söylenebilir (Ulutürk ve Dane, 2009, s. 115). Ayrıca, sosyal kesimin bu güvenlik sistemi konusundaki eksik bilgi veya ilgisizliği, bu durumun en belirgin sonucu olarak, kendine özgü bir yönetim sistemi ve anlayışının eksikliği olarak görülmektedir (Helvacı, 2014, s. 46). Özellikle sosyal güvenlik kurumlarından elde edilen gelirler siyasi tercihlere göre kullanım imkânı verilmiş, sosyal sigortalar prensibine ters düşen uygulamalar, elde edilen gelirlerin kısa süre zarfında bitmesine sebep olmuştur. Özellikle SSK ve Bağ-Kur da toplanan prim tahsilâtsızlıklarına çözüm üretilemediği için kurumlar yeteri kadar gelire sahip olamamıştır (Güzel, 2005, s. 68).

Sosyal güvenlik sisteminin finansmanı, temel olarak primlere dayanır ve bu sistemin sağlıklı işlemesi ile istihdam yapısı ve sosyal güvenlik kurumunun elde ettiği gelir kaynakları arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (Nurdoğan, 2019, s. 97). Türkiye’de kayıt altına alınmayan istihdamın hızlı ve yaygın bir şekilde ivme kazanması, haliyle sosyal güvenlik kurumlarına ciddi manada gelir kayıplarına yol açacaktır. Bu duruma ek olarak, sosyal güvenlik sistemindeki yüksek işsizlik oranları ve finansal sorunların temel nedenleri artık daha iyi anlaşılmaktadır. Açıklanan nedenlerin bir diğer önemli sonucu da varlık ve yükümlülük dengelerinin bozulmasıdır (Binay, 2015, s. 594). Örnek olarak, sosyal güvenlik kurumlarının aktif ve pasif bakiyeleri incelendiğinde, 1999 yılında 4’ün üzerindeyken, 2003 yılında 2,24’e ve 2003 yılında ise 2,03’e düştüğü görülmektedir. Aynı dönemde Bağ-Kur’un aktif/pasif dengesinin yaklaşık olarak 1 olduğu düşünülürse, 2003 yılında üç kurum için aktif/pasif dengesi 1,5 olarak hesaplanmıştır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, sosyal güvenlik kurumlarının finansman açıkları düzenli bir şekilde artmıştır (Cural, 2016, s. 699). Örnek vermek gerekirse, 1999 yılında yaklaşık olarak 3 trilyon TL olan mali açık, 2004 yılının sonunda 19 trilyon TL’ye yükselmiştir. Bu olumsuz durumların ortaya çıkmasında önce bahsedilen nedenlere ek olarak, son yıllarda yaşanan bütçe açığının, sosyal güvenlik sisteminin finansmanına devlet katkısı sağlamamasının da önemli bir etkisi bulunmaktadır (Şahin, 2000, s. 222–227; Seyidoğlu ve Yıldız, 2006, s. 220–221; Turan, 2011, s. 57).

Bu durumlar sonucunda, sosyal güvenlik kurumlarının mali açıkları adeta bir "kara delik" gibi algılanmakta ve sistemi kökten yeniden inşa etmek için köklü bir çözüme ihtiyaç duyulmaktadır. Reformun başarısını değerlendirmek için son yıllarda gerçekleştirilen reform çalışmalarını kısaca hatırlamak faydalı olabilir (Egeli ve Özen, 2009, çevrimiçi).

Sosyal güvenlik sisteminde çözüm arayışları; dünya çapında yeniden yapılanma veya reform çabalarını körüklemektedir. Bu reformlar, özelliklerine ve ilgili ülkelere göre ayrılmaktadır. Bu durum iki başlık altında aşağıda verilmiştir.

1.1.4.3.1. Mevcut Sosyal Güvenlik Modeline Bağlı Kalınarak

Gerçekleştirilen Reform Çalışmaları

Mevcut sosyal güvenlik modeline bağlı kalınarak gerçekleştirilen reform çalışmaları kapsamında yer alan ülkeler, genellikle kapsamlı ve etkili bir sosyal güvenlik sistemi uygulayan ülkelerdir. Özellikle Avrupa Birliği üyesi olan ülkeler, mevcut sistemi koruyarak ve geliştirerek reform çalışmalarına odaklanmışlardır. Bu ülkeler, mevcut sistemi tamamen yeniden tasarlamak yerine, daha iyi bir sosyal güvenlik sistemi oluşturmak için çaba harcamaktadırlar (Özmen, 2017, s. 601-602). Siyasi iktidarların bu modeli benimseme girişimleri toplumda büyük bir tepkiye neden olmuş ve bu durumda geri adım atmalarına neden olmuş bu nedenle modelin korunması ilkesi benimsenmiştir (Wendt, vd., 2009, s. 73). Şu anki sistemi yeni sorunlara karşı korunarak gerçekleştirilen reformları ortaya çıkmıştır; mali ve finansman sorununun çözümünde, istihdam oluşturma politikaları ön plana çıkmaktadır (Tuncay ve Ekmekçi, 2012, s. 26-27; MISSOC, 2011, s. 27). Ortaya çıkan bu sorunların çözüme kavuşmadan, hangi model seçilirse seçilsin, sosyal güvenlik sisteminin finansal sorununun çözülmeden durumun sağlıklı bir sonuca ulaşamayacağı herkes tarafından benimsenmiştir. Bu nedenle, Avrupa Birliği düzeyinde, istihdam konuları Amsterdam Antlaşması metninde dâhil edilmiş ve Lizbon zirvesinde istihdamın yenilikçi politikalarına ilişkin temel ilkeler ortaya konmuştur (Progress Programme, 2013, çevrimiçi). Diğer bir yenilik ise emeklilik sigortası alanında bazı reformlar hayata geçirilmiştir. Bu reformlar emeklilik yaş süresinin arttırılması, prim ve katkı süresinin uzatılmasına odaklanılmıştır. Son

olarak ortaya çıkan yenilik ise, sağlık harcamalarındaki maliyetleri sınırlamak için gerekli öneme odaklanıldı (Angın, 2019, s. 430).

1.1.4.3.2. Mevcut Sosyal Güvenlik Modelinin Tasfiyesine Dayalı Yeniden Yapılanma

Uluslararası finans kurumları, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemlerinin dönüşümünde etkili bir rol oynamaktadır. Bu kurumlar, genellikle refah devleti anlayışına karşı çıkarak, piyasa güçlerinin öne çıktığı bir sosyal güvenlik modelini savunmaktadır. Bu modele göre, bireyler kendi sosyal güvencelerini kendileri sağlamalı ve gelecekleri için kişisel sorumluluk taşımalıdır. Bu anlayışın bir sonucu olarak, gelişmekte olan ülkelerde mevcut sosyal güvenlik sistemleri değiştirilmektedir (Karjanen, 2016, s. 2; Kotz, 2000, s. 1). Özellikle Dünya Bankası, 1994 yılında yeni bir sosyal güvenlik modeli önermiştir. Bu model, sosyal güvencenin tamamen özelleştirilmesini amaçlamaktadır. Latin Amerika'da Şili gibi ülkelerde uygulansa da bu modele karşı ciddi tepkilerle karşılaşmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu nedenle, sosyal güvenlik sisteminin tamamen özelleştirilemeyeceği anlaşılmıştır. Bu durum, yeni stratejilerin geliştirilmesine yol açmış ve sosyal güvenlik modelleri daha fazla basamak içerecek şekilde revize edilmiştir (ILO, 2011, s. 116). Tüm bu gelişmeler, sosyal güvenlik sistemlerinin dönüşümünde uluslararası finans kurumlarının etkisini ve neoliberal ideolojinin yükselişini göstermektedir. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemleri, uluslararası finans kurumlarının öngördüğü modele uygun olarak yeniden yapılandırılmaktadır. Ancak bu dönüşüm süreci, ülkeler arasında farklılık göstermektedir ve bazı ülkeler mevcut sistemlerine bağlı kalmayı tercih etmektedir. Bu nedenle, sosyal güvenlik sistemlerinin dönüşümü konusundaki tartışmalar devam etmektedir (Oran, 2010, s. 16).

Sistemin ilk basamağında, asgari maliyetle kapsanan herkese açık hale getirilen(sabit Tutarda) sosyal güvenlik yardımları (yaşlılık aylığı, maluliyet aylığı, ölüm aylığı) sağlanan bir kamu sosyal güvenlik sistemi getirilmiştir. Planlanan ikinci basamakta, bireysel sorumluluğa dayalı, fon oluşturmaya dayalı bir bireysel(özel) emeklilik oluşturmaktır (ILO, 2011, s. 116). Bu model, 1990'ların sonlarında Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi eski Doğu Avrupa ülkelerinin bazı

bölgelerinde uygulanmıştır. Bu uygulama, Dünya Bankası ve IMF uzmanlarının doğrudan katılımıyla gerçekleşmiş ve bu ülkelerde serbest piyasa ekonomisine geçişin bir parçası olarak hayata geçirilmiştir. Türkiye'de de sosyal güvenlik reformu kapsamında hazırlanan ve tartışılan kanun tasarısı, benzer bir modeli yansıtmaktadır. Bu nedenle IMF, sosyal güvenlik reformunu Standby anlaşmasının zorunlu bir gereği olarak görmektedir (Emiroğlu, 2006, s. 12). Bu önerilen modelin ilk aşaması, mevcut sosyal güvenlik kurumlarının tasfiyesini içermekte ve herkesin tek bir kanuna tabi olduğu merkezi bir kamu sosyal güvenlik sistemini öngörmektedir. Önerilen modelin ikinci aşaması ise erken uygulamaya alınan 'Bireysel (Özel) Tasarruf Emeklilik Programı'nı içerecektir. Bu program, bireylerin kendi emekliliklerini tasarruf etmelerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu model, mevcut sosyal güvenlik sistemine alternatif olarak özel sektör emeklilik fonlarının gelişimine olanak tanımaktadır. Bu iki aşamalı model, sosyal güvenlik reformunun ana hatlarını oluştururken, uygulanabilirlik ve sonuçlar konusunda çeşitli tartışmalara yol açmıştır (Gündüz, 2006, s. 5).

1.2. Sosyal Güvenlik ve Emeklilik Sistemleri

Özel sosyal güvenlik sistemleri büyük ölçüde gelişmiş ülkelerde bireylerin emeklilik maaşlarındaki artışlar ve dolayısıyla refahın gelişimine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. İlerleyen yıllar içerisinde Avrupa'da sosyal güvenlik alanında yapılan reformlarda önemli bir unsur temsil etmektedir (Tapia, 2008, s. 1). Emeklilik sistemlerinin asıl hedefi, yoksulluğun azaltılması ve bireylere sunulan refahın artırılmasıdır (Schwarz, 2006, s. 6).

Bu bölümde sosyal güvenlik sisteminin yetersizliği, bundan kaynaklı yeni emeklilik sistemlerinin ve emeklilik planlarının ortaya çıkışı bunun sonunca bireysel emeklilik sistemine geçiş süreci olan önce kamu emeklilik sistemi sonrasında mesleki emeklilik sistemi ve son olarak bireysel (özel) emeklilik sistemine değinilmektedir.

1.2.1. Kamu Emeklilik Sistemleri

Kamu emeklilik sistemi, dünya genelinde yaygın bir uygulama alanına sahiptir ve birçok Avrupa ülkesinde düzenli olarak işlemektedir. Özellikle Almanya

gibi ülkelerde, hala oldukça cömert bir kamusal emeklilik sistemi bulunmaktadır (UN, 2007, s. 26). Bu sistem, erken emeklilik yaşları ve yüksek yenileme oranları ile tanımlanmaktadır. Almanya'da çalışanların çoğu, emeklilik gelirlerinin büyük bir kısmını neredeyse tamamen bu kamu emeklilik sigortasından almaktadır (Moreno, 2006, s. 6).

Maliyetler açısından bakıldığında, Almanya'daki kamu emeklilik sistemi oldukça yüksek bir mali yüke sahiptir ve GSYİH'nın neredeyse yüzde 12'sini oluştururken, ABD'nin sosyal güvenlik sisteminin maliyetinin 2,5 katından fazlasını temsil etmektedir (ILO, 2014, s. 46). Bu yüksek maliyetler, yaşlanan nüfusun sistem üzerinde yarattığı olumsuz etkilerle birlikte, 1992'de başlayan ve halen devam eden bir reform sürecini başlatmıştır (Worldbank, 2016).

Almanya'daki emeklilik sistemi, 1972'den sonra kayda değer bir şekilde büyümüş ve bu süreçte dört ayrı dönemi kapsayan emeklilik reformlarına sahne olmuştur (Jgerenaia, vd., 2014, s. 4). Bu dönemler sırasıyla 1992, 2001 ve 2001 yılında yapılan reformların 2004'te daha da güçlendirilmesi ile iki büyük emeklilik reformuna ev sahipliği yapmıştır (Karamessini, 2007, s. 12). Ancak 1999 yılındaki federal seçimlerden sonra bu reform çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, 2004 yılında yeniden ele alınan reformda bazı unsurlar canlandırılmış ve kamu emeklilik sistemi 2004 yılında yasalaşmış, ancak emeklilik yaşındaki değişiklikler ertelenmiştir. Bu nedenle, Alman kamu emeklilik sistemi yavaş ama istikrarlı bir reform sürecinden geçmekte olup, Alman nüfusunun yaşlandıkça bu sürecin devam edeceği tahmin edilmektedir (Börsch-Supan, Wilke, 2004).

Kamu emeklilik sistemlerinin mali açıdan sürdürülebilirliği tehlike arz etmektedir. Çünkü Avrupa Birliği'nin kurulmasında etkili olan koşullar ve üye olunan devletlerin mevcut sistemleri, zaman içinde sosyal güvenliği büyük ölçüde etkileyen önemli değişikliklerle, devletleri büyük bir krizin içine atmaktadır. Nüfusun yaşlanma eğiliminin artması, ekonomik bağımlılık oranındaki endişe verici bozulma, emeklilik sistemlerindeki artan açıklar ile beraberinde ekonomik kaygılar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Avrupa Birliği ülkeleri vatandaşların emekli maaşları konusunda kapsamlı tartışmalara konu olmaktadır (Ionescu ve Jaba, 2013, s.168).

Bu sisteme bağılı olan diğerk bir  lke;ABD'deki kamu emeklilik sistemi, genel olarak işverenin tüm yatırım riskini ve varlık tahsisi sorumluluğunu taşıdığı fayda planlarıdır. Yada risk taşıma ve varlık tahsisinin çalışanın sorumluluğunda olduğu bireysel tanımlanmış katkı planlarıdır.Eğerbukamu emeklilik sisteminin amacı, bireylerin yaşlılık dönemlerinde ekonomik güvencelerini mali açıdan sürdürülebilir bir şekilde sağlamaksa bu plan türlerinin hiçbiri başarılı olamamaktadır (Novy-Marx,Rauh, 2014).

Latin Amerika, 1920'lerde ilk sosyal sigorta emeklilik programlarının başlatılmasında ve 1981'de kamu emekliliklerinin özelleştirilmesinde kıtada  nc  olmuştur. Son 25 yılda kamu ve özel emeklilik programlarının bir arada var olduğu ve hatta rekabet ettiği bir sosyal bir sistem haline gelmiştir. Bölgede iki temel  zelleştirme modeli bulunmaktadır. Bunlar,  zel ve kamu emeklilik sistemi olarak isimlendirilmektedir. Bu sistemlerin gelişimi Doğu Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sosyal güvenlik sistemlerinin  zelleştirme girişimlerini etkilemiştir. H lihazırda on ülke emeklilik sistemini tamamen ya da kısmen  zelleştirmiş, bunlardan sekiz ülke kamu emeklilik sistemine devam etmekte, iki ülke ise  zelleştirme yasalarını onaylamış ancak uygulamayı ertelemiştir (Mesa-Lago, 2006, s. 318).

Özel ve kamu sosyal güvenlik emeklilik sistemleri dört temel unsura sahiptir. Bunlar; finansman, yönetim, katkılar ve faydalardır. Özel sosyal güvenlik sistemi "tanımlanmış" katkılar, tanımlanmamış faydalar (bireysel hesapta biriken miktara bağlıdır), tamamen finanse edilen finansman ve özel yönetim (her ne kadar " oklu" olsa da, yani özel, kamu veya karma) ile karakterize edilmektedir. Kamu emeklilik sistemi şu özelliklere sahiptir. Tanımlanmamış katkılar (nüfusun yaşlanmasıyla birlikte emeklilerin katkıda bulunanlara oranı arttığından, mali dengeyi korumak için zaman içinde artma eğilimindedirler), tanımlanmış faydalar (yasa ve son yıllardaki ortalama ücretler üzerinden sabit bir ikame oranı belirlemektedir.) fonlanmamış (kullandığın kadar  de) veya toplu kısmi kapitalizasyon finansmanı ve kamu yönetimidir (Mesa-Lago, 2006, s. 318-319).

1.2.2. Mesleki Emeklilik Sistemi

Mesleki emeklilik sistemi; çalışanlar, emekli olduktan sonra, çalışanın ve işverenin görev süreleri boyunca yaptıkları katkılara bağlı olarak, yasal emeklilik planına ek olarak ikincil bir emeklilik veya toplu ödeme alma hakkıdır (Resmi Gazete, 2012, çevrimiçi).

Mesleki emeklilik sistemi, plan üyesi ile planı kuran kuruluş arasındaki bir istihdam ilişkisine bağlıdır. Yani mesleki planlar işverenler veya işveren grupları (örneğin sanayi birlikleri) tarafından, bazen de işçi ve işçi birlikleri (örneğin bir sendika) ile birlikte kurulabilir. Genel olarak, işveren mesleki emeklilik planlarına katkıda bulunmaktan sorumludur. Ancak çalışanların da katkıda bulunması gerekebilir. İşverenlerinde bu planlar için idari veya gözetim sorumlulukları da olabilir (Yermo, 2002, s.3).

Bir mesleki emeklilik reformunu ele alan bir çalışmada, Dünya Bankası Güney Afrika için emeklilik ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla çok sütunlu bir emeklilik sistemi önermiştir. Güney Afrika'nın emeklilik sistemi üç ana sütuna dayanmaktadır: mesleki sütun, gönüllü tasarruf sütunu ve yeniden dağıtım sütunu olarak adlandırılabilir. Güney Afrika'nın mesleki emeklilik sistemi oldukça gelişmiş bir yapıya sahiptir. Ancak, bu sistem kapsam açısından sınırlıdır ve bu durum fonlar arasında rekabet eksikliği ve fonların vergilendirilmesi gibi bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, mesleki emeklilik ayağının geliştirilmesi için önerilerde bulunulmuştur. Bu önerilere göre, yeni açık emeklilik fonlarının başlatılması ve bireysel emeklilik fonu yöneticilerine lisans verilmesi gibi adımlar atılabilir. Bu tür emeklilik fonu yöneticilerinin kapsamı genişletilebilir ve fonlar arasındaki rekabeti teşvik edebilir. Ayrıca, düşük gelirli bireylerin özel ihtiyaçlarını karşılayabilecek önlemler alınabilir. Emeklilik fonu yöneticileri tatmin edici bir performans sergilemezlerse, lisansları geri çekilebilir ve yeni teklif sahiplerine sunulabilir. Bu öneriler, Güney Afrika'nın emeklilik sisteminin daha kapsayıcı ve etkili hale getirilmesine katkı sağlayabilir (Merwe, 2004).

1.2.3. Bireysel (Özel) Emeklilik Sistemi

Ulusal nüfus ve işgücü piyasalarındaki değişimler, sosyal güvenlik harcamalarındaki artışı etkilemiştir. Bu kapsamda, doğum oranının azalması ve

yaşam beklentisinin artması, ayrıca yaşlı nüfusunun önemli derecede artması, sağlık sektöründeki olumlu yöndeki gelişmelerin etkisi ile yaşanan sürelerin uzaması, kayıt altında olmayan çalışanlar, emeklilik sistemi kapsamında olan vatandaşların oranlarının azalması, belirtilen bu değişimler arasındadır (Rogot vd., 1992, s. 457). Yaşlanan bir nüfus, emeklilik için yapılan tasarrufların düşük getirisi, ekonomideki büyüme oranının düşük olması, kişilerin istikrarsız iş planları ve gelecekteki belirsiz kariyer planlamaları gibi durumlar neticesinde bazı çalışanlar için emeklilik planları yaygın olsa da emeklilikte daha az kazanç sağlayacaklardır. Bu durumda bireylerin yaşam standartlarında sosyal bir seviyeyi korumak için yeterli olmayacaktır (Kara ve Kara, 2020, s. 334-335).

Bireysel emeklilik sisteminin Hazine Müsteşarlığınca devreye alınmasındaki temel amaç, ülke ekonomisindeki sürekliliği sağlamak düşük faiz oranları ve yüksek büyüme oranları ile ekonomiye pozitif katkı sağlamaktır. Vatandaşların emekli maaşlarını arttırmak, devam etmekte olan mevcut sistemin yani sosyal güvenliğin devlet üzerindeki yükünü azaltmak, kamu sektöründeki mevcut fonları güçlendirmek, bunun yanında fonların kullanılabilirliğini arttırmak ve teşvik etmektedir. Yeniden tasarlanan hedeflerin ortaya çıkmasıyla yürürlükteki Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), Türkiye ekonomisine uzun vadeli yapısal değişiklikler getirecektir. Ortak bir sistem, yaşam döngüsü modeli oluşturarak yeni bir sistemin ülke ekonomisi üzerinde uzun vadede etkisini değerlendirmeyi amaçlar (Turgut, 2021, s. 79).

Bireylerin emeklilik sistemi kapsamından faydalanabilmesi, katılımcı sayısının artışı ve bireysel emeklilik hesaplarında biriken tasarruf miktarına bağlıdır. Bu hedeflere ulaşabilmek için düzenleyici mevzuatların uygun bir şekilde oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir. Özellikle finansal sistemi gelişmemiş ülkelerde, özel yatırımların kurumsal yatırımlara dönüşümü büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle, bireysel emeklilik sistemine katılımın teşvik edilmesi ve fon büyüklüğünün artırılması, biriken tasarrufların doğru bir şekilde yönetilmesi için kritik öneme sahiptir (Altay, 2013, s. 28). Bireysel emeklilik sisteminin etkin ve verimli bir şekilde çalışabilmesi için aşağıdaki önlemler alınmalıdır: Katılımın Artırılması, Fon Büyüklüğünün Artırılması, Profesyonel Yönetim, Vergi Avantajları ve Düzenleyici Çerçeve. Bu önlemler, bireysel emeklilik sisteminin bireyler için

daha etkili ve verimli hale gelmesine yardımcı olabilir ve emeklilik döneminde daha iyi bir maddi güvence sağlayabilir (Tapia, 2008, s. 2). Örneğin, katılımcılara bireysel emeklilik sistemi hakkında yeterli derecede bilgilendirmenin yapılması gerekmektedir. Grup emeklilik sisteminin teşviki ve işveren katkıları emeklilik planının yaygınlaştırarak artırılması hedeflenmektedir. Bireysel emeklilik fonları için gider kesintilerini azaltmak. Yapılması gereken diğer bir işlem ise etkin ve aktif bir şekilde otomatik katılım sistemi (OKS) kurmak, katılımcıların sistemde uzun süre kalmasını sağlamakla birlikte sisteme olan güvenini oluşturmayı amaçlanmalıdır (Atılğan, 2018, s. 24).

Bireysel Emeklilik Sistemi, bireylerin emeklilikten sonraki hayatlarında yaşam kalitelerini arttırmak, sosyal refah düzeyini iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca sosyal güvenlik sisteminin tamamlamak ve sosyal güvenliğe katkıda bulunmak için tasarrufları yönetmektedir. Vatandaşların emeklilik dönemlerinde ek gelir elde etmesini sağlamak, istihdamı arttırmak, ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan, gönüllülük esasına dayanan belirlenen katkı tutarına göre işlem yapan bir sistemdir (Kayhan ve Eğrican, 2021, s. 587). Bireysel emeklilik sistemi kişiler arasında marjinal tasarruf eğilimini artırır, kişilerin risk ve getiri tercihlerini karşılamalarını sağlar, bireyleri daha uzun süre çalışmasına ve katkıda bulunmaya teşvik eder. Fonların, belirlenen işletmeler ve profesyoneller tarafından yönetilir. Bireysel emeklilik sisteminin bu gibi avantajlarını belirtmek mümkündür. Dezavantajları ise, Bireysel emeklilik sisteminin çalışır ve güvenilir olması için gerekli olan yüksek pazarlama maliyetleri, yüksek idari maliyetler, sistemin düzgün çalışmasını sağlamak için ayrıntılı düzenlemeler ve denetimlere ihtiyaç duyulmaktadır (Kocabıyık ve Küçükçakal, 2018, s. 235).

1.3. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Genel Unsurları

İlgili bu bölümde, bireysel emekliliğe geçiş süreci ve bu süreçte yaşanan yenilikler ve detaylar, bireysel emeklilik sisteminin tanımı, amacı, özellikleri, bireysel emeklilik sisteminin sosyal güvenlik içindeki yeri ve önemi, sistemin ortaya çıkışı, Türkiye’deki Bireysel emeklilik sistemi konu başlıkları ele alınmıştır.

1.3.1. Bireysel Emeklilik Kavramı ve Kapsamı

Toplumların refah düzeyinin korunması ve yükseltilmesi geçmişten günümüze gelen süreç içerisinde önemli bir olgudur. Özellikle bireylerin çalışma hayatının sona ermesinden sonraki süreçte, sistematik bir koruma mekanizmasının oluşturulması ve yaşlılıklarının güvence altına alınması hayati öneme haizdir (OIT, 2018, s.1). OECD ülkelerinde genel ve bireysel emeklilik sisteminin katılımı işveren ve çalışanlar tarafından sistematik olarak gerçekleştirilen bir süreci ifade etmektedir. Ancak ülkeler arasındaki emeklilik sistemlerine katılım oranları birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar esas itibarıyla çalışma hayatında kayıt dışılıktan meydana gelmektedir (Antolin vd., 2012, s.6). Türkiye’de 2022 rakamlarına göre bireysel emeklilik sistemine kayıt yaptıran 14.520.747 vatandaş olduğu belirtilmektedir. Bu rakamın geçmiş yıllara kıyasla artan bir seyir gösterdiği dikkat çekmektedir (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2023).

1.3.1.1. Bireysel Emekliliğin Tanımı

Bireysel emeklilik sistemi (BES), çalışma hayatı boyunca yapılan tasarrufları uzun vadede yatırımlara ayırarak, bireylerin emeklilik sonrasındaki hayatlarında yaşam standartlarını koruyabilmelerini sağlayacak ve gelir elde etmelerini sağlayan özel bir emeklilik sistemidir. Bu sisteme gönüllü katılım, bireylerin sosyal güvenlik sistemi tarafından sağlanan emeklilik gelirine ek olarak gelir elde etmelerini sağlamaktadır (Macunluoğlu, 2021, s. 217).

Bireysel emeklilik sistemi, kamu tarafından yönetilen ortalama prim sisteminden vazgeçen üyeler için zorunlu olan tam fonlamalı bireysel hesap sistemidir. Varlıklar tanımlanmış katkı esasına göre biriktirilmektedir. Bu sistem, emeklilik fonu yönetici şirketleri (Emeklilik Fonu Yöneticileri) tarafından özel olarak yönetilmektedir. Emeklilik fonu yöneticileri ayrıca gönüllü emeklilik fonlarına yatırım yapabilir ve bunları da yönetebilir (Tapia, 2008, s.18).

Sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcısı olarak bilinen bireysel emeklilik sistemi, insanların emeklilik sonrası refah düzeylerinin yükselmesi, ekonomide uzun vadede kaynak oluşturarak istihdamı arttırmak, ayrıca denetimli olarak kontrol altında tutarak yatırımları yönlendirerek ekonomik kalkınmaya destek olmak,

gönüllülük esasına dayalı birikim yapmak amacıyla oluşturulan bu sisteme bireysel emeklilik sistemi (BES) denir (Ela ve Rakıcı, 2016, s. 94).

Bireysel emeklilik sistemi, çalışan bireylerin çalıştıkları süre boyunca birikimlerini yatırım amaçlı kullanabilmeleri için belirli bir katkı kuralları çerçevesinde oluşturulan insanların kendi isteklerine göre girilen bir sistemdir (Paçacı, 2017, s. 328).

Bireysel emeklilik sistemi programı, sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcısı görevini üstlenmektedir. Devletin gözetim ve denetimi altında bireysel emeklilik şirketleri tarafından yürütülmektedir. Bu sistem kişisel bir tasarruf içindir. Sadece gelir ya da gelir kaynağı değil, aynı zamanda ekonomi içinde uzun vadede bir kaynak sağlayıp istihdamın ve ekonomik kalkınmanın artmasına yardımcı olur (İnneci, 2013, s. 107).

Bireysel emeklilik sistemi, emeklilik sonrası yaşam standardını artırmayı, yatırım fırsatlarını geliştirmeyi, yeni iş olanakları yaratmayı, sosyal güvenlik kapsamını genişletmeyi, sosyal güvenlik yükünü azaltmayı, finans sektöründeki uzun vadeli fonları artırmayı, altyapı yatırımları ve uzun vadeli yatırımlar için kaynak sağlamayı, ekonominin daha sağlıklı işlemesine katkıda bulunmayı, finansal sektörün enflasyonla mücadelesine yardımcı olmayı, istikrarlı büyümeyi desteklemeyi, piyasa oynaklığını ve spekülasyonu azaltmayı hedefleyen bir özel emeklilik sistemidir (Kara ve Yıldız, 2016, s. 24; Gülcan, 2017, s. 371).

1.3.1.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı

4632 sayılı kanunun 1. maddesine göre kanunun amacı, kamu sosyal güvenliğidir. Bireylere emeklilik dönemlerinde ek gelir sağlayarak, bireysel tasarruflarını ve birikimlerini yatırıma yönlendirerek, ekonomiye uzun vadede kaynak sağlamak, istihdamı arttırmak, ekonomik kalkınmaya ve devam eden ekonomik sisteme katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Gönüllü katılım ve belirlenmiş katkı esasına dayalı ortaya çıkan bu sistem, bireysel emeklilik sisteminin denetlenmesini ve düzenlenmesini ifade eder (Özbolat, 2004, s. 97).

Emeklilik planı gibi avantajlar sunarken, işlemler ve bireyler arasında marjinal tasarruf eğilimini arttırır. Üstün esneklik ve aktüer yal denge sunar.

Sağlanan katkılar ile getiri eşitliği garantisi sağlar. Bireyler risk ve getiri eşitliğini karşılayabilir ve fonları belirli şirketler ve profesyoneller tarafından yönetilmesi güven unsurunu artırır. Bu durumda kamu emeklilik planlarından daha yüksek reel getiri sağlar. Bunun sonucunda bireylerin daha uzun süre çalışmasına destek verir ve katkıda bulunur (Kırkağaç ve Gençtürk, 2016, s. 56).

Sistemin farklı amacı ise, sermaye piyasalarında derinleşmeyi desteklemek ve sistemde biriktirilen tasarrufların hisse senetlerinde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır (Can, 2010, s. 145).

Bireysel emeklilik sisteminin(BES) amaçlarını özetlenecek olunursa (Özer ve Gürel, s. 160; Emeklilik gözetim merkezi, 2022)

- Bireylerin emeklilik birikimlerini yatırıma yönlendirerek refah düzeylerini yükseltmek ve emeklilikte ek gelir sağlamak.
- Ekonomi için uzun vadeli kaynaklar meydana getirmek.
- İstihdamı arttırmayı sağlamak.
- Ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak.
- Zorunlu sosyal güvenlik sisteminin ikamesi değil tamamlayıcısı olmaktır.

1.3.1.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri

Bireysel Emeklilik Sistemi, Türkiye'de emeklilik sonrası maddi güvenceyi artırmayı, kişisel yatırım stratejilerini geliştirmeyi, yeni istihdam olanakları yaratmayı, sosyal güvenlik kapsamını genişletmeyi, sosyal güvenlik sisteminin yükünü hafifletmeyi, finans sektöründe uzun vadeli fonları artırmayı, altyapı ve uzun vadeli yatırımlar için kaynak oluşturmaya ve ekonominin daha sağlıklı işlenmesini desteklemeyi amaçlayan bir özel emeklilik sistemidir (Can, Eyidiken, 2019, s. 630).

Bu sistemin bazı temel özellikleri bulunmaktadır. İlk olarak, sisteme katılan bireylerin en az 10 yıl boyunca sistemde kalması gerekmektedir. Katılımcılar, 56 yaşına ulaştıklarında emeklilik hakkına sahip olurlar. Ancak 10 yılın altında süreyle sistemde kalan katılımcılar, sistemden çıktıklarında getiri üzerinden %15 stopaj vergisi ödemek zorundadırlar. Ayrıca, 10 yıl boyunca sistemde kalarak emeklilik hakkı kazanmış ancak bu hakkı kullanmadan ayrılan katılımcılar, getiri üzerinden

%10 stopaj vergisi öderler. Emeklilik, ölüm veya maluliyet gibi nedenlerle sistemden ayrılan katılımcılar ise getiri üzerinden %5 stopaj vergisi ödemek durumundadır. Sistemin bir diğer önemli özelliği, ödenen her katkı payının %30'unun devlet katkısı olarak katılımcının bireysel emeklilik hesabına aktarılmasıdır. Ancak devlet katkısının belirlenen üst sınırı, yıllık brüt asgari ücretin %25'i kadarla sınırlıdır (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2022).

Katılımcılar, sisteme girişlerinden itibaren iki ay sonra sistemden çıkma hakkını kullanabilirler ve birikimlerini farklı bir emeklilik firmasına aktarabilirler. Ayrıca, ödenen katkı paylarını, dağılımlarını ve katkıların aktarıldığı bireysel emeklilik fonlarını değiştirebilirler. Her bir emeklilik firması, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından denetlenen en az üç emeklilik fonu ve portföy yönetimi kurarak tasarrufları bu fonlarda yönetir. Böylece katılımcılara farklı yatırım seçenekleri sunulur (Arslan ve Uzun, 2018, s. 120).

Son olarak, bireysel emeklilik sistemine 18 ila 45 yaş arasındaki bireyler, kendi istekleriyle katılabilirler. Yeni mevzuata göre ise 18 yaş altı bireyler için de bireysel emeklilik sözleşmesi yapılabilir (Şataf ve Yıldırım, 2019, s. 576-577).

Bu özelliklerle bireysel emeklilik sistemi, bireylerin emeklilik dönemlerinde daha güvende hissetmelerini ve maddi anlamda daha sağlam bir gelecek inşa etmelerini amaçlamaktadır. Ayrıca, uzun vadeli tasarrufların ekonomiye katkı sağlaması ve finansal sektörün istikrarlı büyümesini desteklemesi de önemli bir yan etki olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bireysel emeklilik sistemine katılan bireylerin katkıları, gelecekte emeklilik dönemlerinde kendilerine büyük fayda sağlayacak birikimlere dönüşebilir (Heidarpour, 2014, s. 46).

1.3.1.4. Sosyal Güvenlik İçinde Bireysel Emeklilik Sisteminin Yeri ve Önemi

Sosyal sigorta gelirin yeninden dağılımını sağlamak, sigorta ve tasarruf olmaz üzere üç temel işlevi vardır. Sigorta işlevi; hem gelişmiş hemde gelişmekte olan ülkelerde en sık kullanılan fonksiyondur. Sigortacılık, özel ve sosyal sigorta adı altında faaliyet göstermekle birlikte aslında sosyal sigortalardır. Özel sigorta ve

sosyal sigortaların riski taşıma açısından ortak yönleri vardır. Ancak kapsadıkları topluluklar ve finansman yöntemleri arasında önemli farklılıklar vardır (Bacak, 2010, s. 161).

Sosyal güvenlik sistemi, tüm fonksiyonlarını eksiksiz bir şekilde yerine getirdiğinde, toplumu oluşturan tüm bireylerin refahını ve devletin ilgili ilkelerine uygun bir şekilde hareket edildiği bir yapı olarak kabul edilir. Ancak, bu ideal durum bazı zorluklarla karşı karşıya kalmıştır ve 20. yüzyılın sonlarından itibaren emeklilik sigortalarını etkileyen finansal zorluklar yaşanmıştır (Ocak, 2012, s. 113). Sosyal güvenlik sistemlerindeki bu krizler, birçok ülkede sosyal güvenliğin yeniden yapılandırılmasına yol açmıştır. Bu nedenle, bu krizlerin etkisi altında sosyal güvenlik sistemi içerisinde özellikle sosyal sigorta sisteminin rolü ve önemi daha fazla vurgulanmış ve finansal ve mali krizlerin üstesinden gelinmesi için sosyal sigorta reformları üzerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda, gelecekteki sosyal sigorta reformları için çıkış yolları ve yaklaşımlar araştırılmıştır (Yanardağ, 2010, s. 19).

Bazı reformlar, teklifler ve öneriler, o kadar radikal nitelikteydi ki, örneğin Şili'de olduğu gibi, sosyal güvenliğini kaldırdı ve yerine özel sigortayı getirmiştir. Bu tür reform önerileri, sadece sosyal sigorta veya özel sigortaya dayalı bir sosyal güvenlik sisteminin sosyal güvenliğin işlevini eksik yürütebileceği düşüncesini öne çıkarmıştır (Teksöz, 2006, s. 74). Bu durum, çok amaçlı bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulması gerekliliği üzerine tartışmaları gündeme getirmiştir. Çok amaçlı sistemin ilk aşaması, toplumun üyeleri olarak yaşam standartlarını asgari düzeyde sağlamayı amaçlayan ve gelir yeniden dağıtımını temel bir işlev olarak vurgulayan devlet tarafından oluşturulan sosyal güvenlik kurumlarını içermektedir. Bu ilk aşama, refah devleti anlayışının en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir (Alper, 2012, s. 9).

Sosyal güvenlik sistemleri, toplumların refahını artırmak, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla oluşturulmuş önemli bir sosyal yapıdır. Ancak zaman içinde finansal zorluklar, demografik değişiklikler ve ekonomik krizler gibi faktörler, birçok ülkenin sosyal güvenlik sistemlerini tekrar gözden geçirmesine ve yeniden yapılandırmasına neden olmuştur (Berkay, 2013, s. 4).

Bu bağlamda, bazı ülkeler radikal reformlar gerçekleştirmiş ve sosyal güvenlik sistemlerini kökten değiştirmişlerdir. Örneğin, Şili'de yapılan reformlar, geleneksel sosyal güvenlik sistemini kaldırarak yerine özel sigorta sistemini getirmiştir. Ancak bu tür radikal yaklaşımların sosyal güvenlik sisteminin temel işlevlerini yerine getiremeyeceği ve bazı riskleri artırabileceği düşünülmektedir (CSIS, 2009, s. 37).

Çok amaçlı sosyal güvenlik sistemi kavramı, bu tür sorunları ele almak için gündeme gelmiştir. Bu yaklaşımın ilk aşaması, devlet tarafından oluşturulan ve asgari yaşam standartlarını sağlamayı amaçlayan sosyal güvenlik kurumlarından oluşur. Bu kurumlar, toplumun tüm üyelerine yönelik zorunlu katılıma dayanan gelir yeniden dağıtımının temel işlevini üstlenirler ve refah devletinin önemli bir bileşeni olarak kabul edilirler (Yuvalı, 2020, s. 48).

İkinci aşama ise, genellikle iş veya endüstri bazında zorunlu ve gönüllü katılımla sigorta ve tasarruf işlevlerini yerine getirmek üzere kamu veya özel sektör girişimiyle oluşturulan sosyal güvenlik kurumlarını içerir. Bu aşama, birinci aşamada sağlanan sosyal güvenlik kurumlarının ötesindeki eksiklikleri gidermeyi amaçlar (Kaya, 2010, s. 57).

Üçüncü aşamada ise, sosyal güvenlik kurumları yer almaktadır. Bu kurumlar, tamamen özel sektör girişimleri tarafından oluşturulan fonlarla faaliyet gösterirler ve daha yüksek bir yaşam standardı sağlamak amacıyla gönüllü katılıma dayalıdır. Bu kurumlar, bireylerin emeklilik dönemlerinde daha fazla özgürlük ve kontrol sahibi olmalarını sağlarlar (Tamburi, 2006, s. 127).

Sonuç olarak, çok amaçlı sosyal güvenlik sistemleri, sosyal güvenliği sadece devletin sorumluluğu olmaktan çıkararak katılımcılara daha fazla seçenek ve esneklik sunar. Bu yaklaşım, sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliğini artırabilir ve bireylerin emeklilik ve refahları üzerinde daha fazla kontrole sahip olmalarını sağlayabilir. Bu nedenle, sosyal güvenlik reformlarında çok amaçlı yaklaşımların dikkate alınması önemlidir (Demirpehlevan, 2010, s.25).

Tek ayaklı kamu emeklilik sistemlerinde emeklilik planlarında prim, maaş ve yan hakların belirlenmesine ilişkin yasal kısıtlamalar, daha fazla sosyal güvenlik garantisi sağlamak isteyenlerin daha fazla prim ödeyerek karşılanabilmesi anlamına

gelir (Sofracı, 2005, s. 60). Bu nedenle kamu emeklilik sistemin ek olarak, gerekli sosyal güvenlik sistemini tamamlayan bir kurumun oluşturulması zorunlu hale gelmiştir. Tamamlayıcı sosyal güvenlik kurumları, bireysel farklılıkları hesaba katar ve bu farklılıklardan oluşan eksiklikleri gidermek için tasarruf sağlar. Sosyal güvenlik kurumunun rolünü vurgulayarak, sosyal güvenlik kurumunun sağladığı sosyal güvenlik garantilerine ek olarak garantiler sağlamayı amaçlamaktadır (Bacak, 2010, s. 162).

Bu amaçla beraberinde, bireylerin emeklilik sonrasındaki gelir düzeylerinin korunması veya sosyal sigorta kurumunkinden daha yüksek bir yaşam standartlarının sağlanması amacıyla sosyal sigortayı tamamlayıcı nitelikte çeşitli yenilikler getirilmiştir (Bayram, 2021, s. 63).

Bireysel emeklilik planları, kamu emeklilik planlarına ek olarak en yaygın olarak tercih edilen planlardan birini oluşturur. Bireysel emeklilik sistemi, kamu emeklilik sisteminden farklı özellikler taşır. Bu sistemde gelirlerin yeniden dağıtılması amacı güdülmezken, kamu emeklilik sisteminde yeterince kullanılmayan tasarruf işlevi, özel (Bireysel) emeklilik programlarının temel işlevlerinden birini oluşturur (İSMMMO, 2020, s. 62).

Tasarruf işlevi, bireysel tercihlerle yakından ilişkilidir ve bireylerin tasarruflarını daha etkili bir şekilde yönlendirmelerini sağlayan bireysel emeklilik programları aracılığıyla gerçekleşir. Bu tasarruf işlevi, genellikle fon yönetimi sistemi aracılığıyla yerine getirilir ve giderek daha fazla önem kazanır. Fonlar, toplu veya bireysel olarak yönetilebilir. Pratikte, özel emeklilik programları, özel sigorta mantığına daha uygun olduğu için özel fonların tercih edildiği görülmektedir. Bu nedenle birçok ülkede özel emeklilik programları, bireysel emeklilik sistemi olarak anılmaktadır (Atılğan, 2018, s. 28).

1.3.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Uygulamalar

İlgili bu bölümde, bireysel emeklilik sisteminin ortaya çıkışı ve sistemin nasıl uygulandığı, gönüllülük esasına dayalı ve zorunluluk esasına dayalı bireysel emeklilik sistemi, farklı ülkelerde bireysel emeklilik sisteminin nasıl olduğu ile alakalı detaylara değinilmiştir.

1.3.2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Ortaya Çıkışı Gelişimi

Ülkemizde tam kapsamlı olarak 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren, halen giderek artan fon büyüklüğü ile ülke ekonomisine büyük katkısı olan bireysel emeklilik sistemi, dünya çapında değerlendirildiğinde bu sistemin geçmişte günümüze geldiğini söylemek mümkündür (Kabataş ve Gülay, 2022, s. 492-496). Bismarkyan sistemi olarak bilinen ve bu sistemi 1881 yılında kuran Prusya Şansölyesi Otto Van Bismark maddi imkânları iyi olan zengin kesimin yoksul kesime yardım ve maddi destek olması ile beraberinde bugün bireysel emeklilik sisteminin temeli atılmış ve sistemin mantığı ortaya çıkmıştır. Ülkemizde yetersiz sosyal güvenlik sistemleriyle karşılaştığımız alanlar dünya genelinde de benzer durumdadır (İslamoğlu vd., 2020, s. 561). Dünya genelinde ekonomik olarak desteklenen sosyal güvenlik sistemi, yükselen yaş ortalamaları, demografik değişiklikler, aile içinde meydana gelen değişiklikler, aile sayılarındaki artış, sağlık sektöründeki artan giderler, elde edilen fonların verimsiz kullanımı, azalan istihdam olanakları ve daha yüksek vergiler gibi bireyleri olumsuz yönde etkileyecek tanılar ortaya çıkmıştır (Arpa ve Kolçak, 2017).

Bu gibi olumsuzlukların meydana gelmesi emekli kesimin maaşlarının ödenmesinde zorluklar yaşanmasına sebebiyet vermiş kişilerin emekli olma yaşını yükseltmiştir. Bu ve buna benzer olumsuz koşullar dünya çapında acil olarak yeni sistemleri ortaya çıkarmak, yeni uygulamalar keşfetmek gerektiğini zorunlu hale getirmektedir. Dünyada bireysel emeklilik sistemi bazı ülkelerde zorunludur, ancak birçoğunda ise isteğe bağlıdır (Meral ve Arıcan, 2020, s.190-194). Vatandaşların sisteme zorunlu olarak dahil olduğu başlıca ülkeler; Bolivya, Şili, Meksika, Uruguay ve 20 üye ülkesi bulunan Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) ülkeleri Amerika Birleşik Devletleri, İsviçre, Hollanda, İspanya, Lüksemburg, Portekiz, Almanya, İrlanda, Norveç, İzlanda, İngiltere, İsveç, Danimarka; Bu sistem Türkiye'yi ve Yunanistan'ında içine almaktadır fakat sistem katılım zorunlu değildir (İslamoğlu vd., 2020, s. 561).

1994 yılında, Dünya Bankası Dağıtım Esaslı Sosyal Güvenlik sistemleriyle ilgili çıkan sorunları fark etti ve yeni bir reform girişi başlattı (Özmen, 2017, s.615). 'Yaşlı krizini önlemek'(Averting The Old-Age Crisis: Policies to Protect the Old and

Promote Growth) “Yaşlıları Korumak ve Büyüme Teşvik Etme Politikaları” başlıklı raporunda Dünya Bankası, ILO, OECD ve Avrupa Komisyonu gibi uluslararası kurum ve kuruluşları sosyal güvenlik sektöründe çalışmaları için seferber etmiş ve bunun sonucunda yapılmaya çalışılan reformların temelleri atılmaya başlanmıştır (Word Bank, 1994). Bu rapordaki yapılması gereken ana öneriler, gönüllülük esasına dayanan özel emeklilik planlarının teşviki, işverenlerin yapmış olduğu normal sabit bir emeklilik planlamasının dışında bireylere ek bir fayda sağlayabileceği, bireysel tasarruf hesaplarına katkıda bulunan emeklilik sonra refah seviyesine arttırabileceği bir yaşam sürmesini destekleyen bir sistemin uygulanmasıdır. Dünyanın farklı ülkelerinde özel (bireysel) emeklilik sistemini farklı olarak kullanılabilmektedirler. Örnek verecek olunursa; Bazı ülkelerde özel emeklilik planları o ülkenin sosyal güvenlik sisteminin bir parçası, sistemin bir tamamlayıcı rolünü üstlenirken, bazı ülkelerde sosyal güvenlik sisteminin bir alternatifini olarak düşünülmektedir (Scarborough, 2000; Stanko, 2004, s. 37; Altıparmakov ve Nedeljković, 2022, s. 88). Farklı ülkelerde işçiler bireysel emeklilik sistemine katılı katılmamayı seçmekte özgürken diğer farklı ülkelerde ise sisteme katılmak zorunludur. Bazı ülkelerde, bireysel emeklilik sisteminden doğan yükümlülükler işveren kurumları tarafınca üstlenebilirken bazı ülkelerde ise işveren veya bir grup sendika tarafından karşılanabilir. Yine farklı ülkelerde iş, endüstri veya ülke bazlı toplu programlara ek olarak, lisanslı sigorta şirketleri veya fon yönetim şirketleri de bireysel olarak hizmet sunabilir (Apak ve Taşcıya, 2010, s. 122-123).

1.3.2.2. Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları

Ülkelerde tasarruf oranlarının artırılması, istihdam ve ulusal gelirin büyümesinin yanı sıra emeklilik sistemlerinin düzenlenmesiyle de yakından ilişkilidir. Küresel düzeyde yaşam sürelerinin uzaması ve nüfusun yaşlanması, gelişmekte olan ülkelerin dış tasarruflara olan bağımlılığı gibi faktörler, sosyal güvenlik sistemlerinde geniş kapsamlı reform ihtiyacını doğurmuştur (Güriş ve Özal Özkaya, 2019, s. 95). Bu nedenle, birçok gelişmekte olan ve gelişmiş ülkede, kamu emeklilik sistemlerine ilave olarak gönüllü ve/veya zorunlu bireysel emeklilik sistemleri getirilmektedir. Gönüllü emeklilik sistemlerini uygulayan ülkeler, iş gücü piyasalarının verimliliğini artırmayı, yerel sermaye birikimini teşvik etmeyi

amaçlamaktadır. Bu tür sistemler, bireylerin kendi emekliliklerini daha etkin bir şekilde planlamalarına ve gelecekteki finansal güvencelerini artırmalarına olanak tanır. Bu sayede tasarruf oranları artar ve ekonomik istikrarın sürdürülmesine katkı sağlanır (Başar,2016, s.591).

1.3.2.2.1. Gönüllülük Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri

Dağıtım esaslı sosyal güvenlik sisteminin ortaya çıkardığı sorunlar neticesinde dünya bankası yeni bir reform sistemini yaşlılık krizinin önüne geçmek için uluslararası kuruluşları harekete geçirerek sosyal güvenlik sistemi kapsamında yenilikleri hızlandırmış gönüllülük esasına dayalı olan, dağıtım esaslı değilde tamamlayıcı bir sisteme sahip olan emeklilik planı ortaya çıkmıştır (Apak, Taşçıyan, 2010, s.122-123).

Bireysel emeklilik sistemi genel anlamıyla sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcı rolünü üstlenmektedir. Sistemin ilk oluşum aşamasında gönüllük esasında dayalı bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. İlerleyen zamanlarda ise yapılan yenilikler, devlet teşvikleri, vergide yapılan avantajlar ile beraberinde bireyler tarafından tercih edilen bir ürün haline gelmiştir (İslamoğlu, Aziz ve Konak, 2020).

Bireysel emeklilik sistemi ve fonları, Dünya Bankası ve IMF'nin 1980'lerden bu zamana kadar genişlettiği neoliberal bir politika aracı haline gelmiştir. Bu nedende gönüllük esaslı bireysel emeklilik sisteminin amacı, finansal piyasalara ve dolaylı olarak özel sektör yatırımlarına kaynak sağlamaktadır (Pierson, 2001, s. 87). Türkiye bireysel emeklilik planı 2001 yılında gönüllük esasına dayalı özel bir sigorta programı olarak hayata geçirilmiştir. 2016 yılından sonra 6 milyonun üzerinde katılımcı sayısına ulaşmıştır. Ancak yapılan yeni düzenlemelerle gönüllü bireysel emeklilik sistemi 'zorunlu' bir sisteme dönüştürülerek sosyal güvenlik sisteminin gelişmesine engel olmuştur (Oran, 2017, s. 51).

Ayrıca gönüllü emeklilik sistemi,gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerintasarruf ve yatırımdengesini dolayısıyla cari açığı da olumlu yönde etkileyeceğine inanılmaktadır (Başar,2016, s.591; Schimmelpfennig, 2010).

1.3.2.2.2. Zorunluluk Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri

Bireysel emeklilik sistemin başlangıçta gönüllük esasına dayalı iken 2014 yılında itibaren sisteme katılım zorunlu hale getirilmesi düşünülmeye başlanmıştır. Sonrasında yürütülen çalışmalar neticesinde 2016 yılının temmuz ayında olağan üstü hal ilan edildikten sonra, öncesinde düşünülmüş ve üzerinde derin çalışmalar yapılmış olan zorunlu bireysel emeklilik hayata geçirilmiş ve ilk yasalardan biri olarak bireysel emeklilik sistemine katılım sağlamak zorunlu hale gelmiştir (Oran, 2017, s.69). Çıkarılan kanun sonrası gönüllük esasına dayalı olan bireysel emeklilik sistemi artık zorunluluk esasına dayalı bireysel emeklilik sistemi haline gelmiş her ne kadar ‘zorunluluk esasına dayalı’ BES olarak adlandırılrsa da uygulanan sistem ‘otomatik katılım sistemidir’(Keser, vd., 2020, s.119).

Bireysel emeklilik sisteminin zorunluluk esasına dayalı olan ülkelerde yurtiçi tasarrufların arttığı gözlenmektedir(Bariş ve Asiltürk, 2018, s. 472).Zorunluluk esasına dayalı bireysel emeklilik sistemini uygulayan ülkeler, Şili, Uruguay, Meksika, Bolivya’dır(Turgut, 2021, s.78).

1.3.2.2.3. Bireysel Emeklilik Sistemi Ülke Örnekleri

Bu kısımda bireysel emeklilik sistemi uygulamalarında öne çıkan ülke örnekleri özet olarak incelenmiştir.

1.3.2.2.3.1. ABD’de Bireysel Emeklilik Sistemi

Amerika Birleşik Devletleri’nde bireysel emeklilik sistemi isteğe bağlıdır. Vatandaşlar, lisansını almış emeklilik şirketlerinden, bankalar veya varlık yönetim şirketleri üzerinden açılan bireysel hesaplarıyla bireysel emeklilik için tasarruf yapabilmektedirler (Oreg, 2003, s. 683; Ming-Chu ve Meng-Hsiu, 2015, s. 178). 2005 yılı sonunda bireysel emeklilik hesapları (Individual Retirement Accounts) olarak adlandırılan bu programda 5a1 milyon kişinin IRA hesabı bulunmaktadır. (Peccei vd., 2011, s. 187; Pakdel, 2016, s. 441). Ancak bu fonlarda toplanan varlıkların değeri yaklaşık olarak 6,8 trilyon dolar olduğu bilinmektedir. Bireysel emeklilik hesabına ödenen tutarlar belirli bir kotaya kadar gelir vergisi matrahından indirim yapılabilir, ancak yapılan yatırımlardan elde edilen temettüler, faiz ve sermayeden

elde edilen karlar vergiye tabi tutulmaktadır (Lusardi ve Mitchell, 2006, s. 36; World Bank, 2020; Woźniak, 2020, s. 51).

Yapılan bu planlamalar yukarıdada açıklandığı bireysel emeklilik hesapları, işverenler tarafından finanse edilebilmektedir. Ayrıca bireylerin özel hesapları genel olarak iki şekilde açılabilir. Geleneksel IRA yani bireysel emeklilik hesabı planları yapılan katkılar vergilerden düşülebilirken, 1957 yılından itibaren yapılan değişiklik ve yenilemeyle katkılar vergiye tabi olmaktadır (UN, 2019). Bununla birlikte, yapılan değişiklikler neticesinde yeni bireysel emeklilik hesapları geleneksel Bireysel emeklilik hesaplarına göre avantajı, vatandaşlar fonda biriken birikimlerini geri çekmek isterlerse elde ettiği gelirden vergi kesintisi yapılmamasıdır. Eğer kişiler 59 yaşından önce geleneksel bireysel emeklilik hesaplarından biriktirdikleri tasarrufları geri çekerse %10'luk bir vergi kesintisi yapılmaktadır (Paksu, 2007, s. 16).

1.3.2.2.3.2. İngiltere’de Bireysel Emeklilik Sistemi

İngiltere’de bireysel emeklilik sistemine katılmak isteğe bağlı olarak yürütülmektedir. 1988’de yürürlüğe giren bu bireysel emeklilik sistemi katkı payı esasına göre kararlaştırılmıştır. Bu sisteme katılımlarını teşvik etmek için çalışanların Ulusal Sigorta Fonu’na katkı paylarının azaltılması ve gelir vergisi matrahından katkı paylarının düşürülmesi gibi teşviklerde bulunmaktadır. Bahsedildiği üzere kişiler eski sistemden yeni sisteme transfer yapabilmektedirler. Ayrıca işverenler ise çalışanlarını grup bireysel emeklilik planlarına dâhil edebilir (Peker, 2016b, s. 54). 2001 yılında başlatılan(Stakeholder Planı) yani menfaat sahibi anlamına gelen plan, düşük gelirli yani yıllık geliri 10.000 ve 20.000 Euro arasında kazanan kişiler hedef alınmıştır. Ancak bu planlara katılmak için herhangi bir gelir sınırı yoktur. Bu planlara göre fonun birikimleri gelir vergisi matrahından düşülmektedir. 2008 yılı sonu itibari ile yaklaşık olarak 6 milyon kişi bireysel emeklilik sistemine girdiği bilinmektedir (Atılğan, 2006, s. 27; Yazıcı, 2015, s. 225).

1.3.2.2.3.3. Almanya’da Bireysel Emeklilik Sistemi

Almanya’da 2001 yılında gerçekleştirilen emeklilik reformları, ülkenin emeklilik sisteminde önemli bir dönüşümü temsil eder. Bu reformlarla birlikte

Almanya, modern bir Bireysel Emeklilik (Riester-Rente) sistemine geçiş yapmıştır (Duman, 2014, s. 51). Bu sistem, Alman vatandaşlarına emeklilik döneminde daha fazla finansal güvence ve bağımsızlık sunmayı hedeflemiştir (Supan ve Wilke, 2004, s. 36).

Almanya'daki Bireysel Emeklilik Sistemi, bireylere emeklilik döneminde ek bir gelir kaynağı oluşturma fırsatı sunar. Katılımcılar, ilgili emeklilik fonlarına veya doğrudan özel emeklilik sigortalarına kayıt yaptırabilirler (Corneo, vd., 2009, s. 17). Sistem, bireylerin emekli maaşı almalarını taahhüt eden fon yöneticileri aracılığıyla işler. Ancak, katkı paylarının miktarı ve koşulları, bireylerin seçtikleri sözleşmeye bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Bu sistem, katılımcılara önemli bir avantaj sağlayan vergi teşviklerini içermesiyle dikkat çeker.

Almanya'daki bireysel emeklilik sistemi, diğer bazı ülkelerin benzer özel emeklilik sistemlerine kıyasla daha az gelişmiş bir yapıya sahiptir (Antolin vd, 2009, s. 11-12; Yazıcı, 2015, s. 236). Bu nedenle, sistemde daha fazla iyileştirme ve genişletme potansiyeli bulunmaktadır. Alman hükümeti, emeklilik sistemindeki bu yeni yaklaşımıyla bireylerin emekliliklerini daha iyi planlamalarına ve finanse etmelerine yardımcı olmayı amaçlamıştır.

1.3.2.2.3.4. Fransa'da Bireysel Emeklilik Sistemi

Fransa'da bireysel emeklilik sistemi, temel olarak hayat sigortası şeklinde uygulanmaktadır. Bu sistem, bireylerin emeklilik dönemlerini maddi olarak güvence altına almak amacıyla tasarlanmıştır (Blake, 2000, s. 47). 2008 yılı sonu itibarıyla, Fransız bireylerin yaptırdığı ve bireysel emeklilik sistemine dâhil oldukları hayat sigortalarının toplam fon miktarı oldukça etkileyici bir seviye olan 1,7 Trilyon Euro'yu aşmıştır. Bu, Fransa'daki bireylerin gelecekteki emekliliklerini finanse etmek ve yaşamlarının bu dönemini maddi açıdan rahat geçirebilmek için ciddi bir tasarrufa sahip olduklarını göstermektedir. (Arslan, vd., 2018, s. 29). Fransız halkının yurt içindeki kişisel tasarruflarının yaklaşık olarak üçte biri, hayat sigortası poliçelerine yatırılmaktadır. Bu, hayat sigortasının emeklilik planlamasında ne kadar önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Hayat sigortaları, bireylerin emeklilik dönemlerinde düzenli gelir elde etmelerine yardımcı olan bir araç olarak hizmet vermektedir. Bu

poliçeler, emeklilik yaşam standartlarını sürdürmek isteyen bireyler için önemli bir finansal araçtır (Bayrak Salantur, 2015, s. 61).

Ancak 2004 yılında gerçekleşen yeni düzenlemeler, bireysel emeklilik sistemini daha da genişletmiştir. Bankalar, varlık yönetimi şirketleri ve portföy yönetim şirketleri tarafından idare edilen bireysel emeklilik fonlarının önünü açan bu düzenlemeler, bireylerin emekliliklerini daha etkin bir şekilde planlamalarına ve finanse etmelerine yardımcı olmuştur. Bu fonlar, farklı risk toleranslarına ve yatırım tercihlerine sahip olan bireylere çeşitli seçenekler sunarak emeklilik birikimlerini çeşitlendirmelerine olanak tanımıştır (OECD, 2022, s. 3). Bununla birlikte, Fransa'da bireysel emeklilik sistemine katılım sayısı hala sınırlıdır. Bu, gelecekte daha fazla bireyin bu sisteme dâhil olması için potansiyel bir büyüme alanı olduğunu göstermektedir. Bireylerin emekliliklerini güvence altına almak ve maddi açıdan hazırlıklı olmak için bu tür tasarruf araçlarını kullanmaları teşvik edilmelidir. Bu sayede emeklilik dönemlerinin daha güvenceli ve konforlu geçmesi sağlanabilir (İslamoğlu vd., 2020, s. 563).

1.3.2.2.3.5. Şili'de Bireysel Emeklilik Sistemi

Şili'de uygulanan genel uygulanan emeklilik sistemi, devletin asgari tutar garantisini sağlamasıyla tamamen özel sigorta fonu şirketlerine verildiği görülmektedir (Özer, Gürel, 2014, s.160-161). Şili'de bireysel ve özel emeklilik sistemi sigortasının ana sigortacısı olan "Administrados de Fondos de Pensiones" firmaları özel şirketler olarak kurulur ve çalışanların emeklilik primlerini tahsil eder ve bu primleri etkili bir şekilde değerlendirirler (Corbo ve Schmidt-Hebbel, 2003, s. 245). Bu firmaların kuruluşları, devletin denetiminde olan ancak özerk bir yapıya sahip olan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belirlenir ve S.Administrados de Fondos de Pensiones'in onayı ile gerçekleşir (Korkmaz, 2006, s. 64; Satır, 2008, s. 55).

Administrados de Fondos de Pensiones firmaları, bireysel emeklilik sistemi içinde bir dizi önemli görevi üstlenirler. Bu görevler yasal yükümlülüklerdir ve sistemin düzgün işlemesi için gereklidir. Bu yükümlülükler arasında sigorta primlerinin düzenli olarak tahsil edilmesi, emeklilik fonlarının yönetim hizmetlerinin sağlanması, emeklilik aylıklarının düzenli olarak ödenmesi, üyelerin kayıtlarının

tutulması, maluliyet ve vefat risklerine karşı grup sigortalarının düzenlenmesi ve üyelere her üç ayda bir yazılı olarak bilgi verilmesi bulunmaktadır. Ayrıca, yapılan yatırımlar ve harcamalar hakkında belirli periyotlarda devlete düzenli olarak rapor verilmesi gerekmektedir (Vittas, 1995; RaddatzandSchmukler, 2008; Enache, vd., 2015).

Bu firmalar aynı zamanda sisteme kayıtlı olan üyelere ve sistemin denetçilerine düzenli olarak bilgi sunmakla yükümlüdürler. Üyelerin sorularına, taleplerine ve beklentilerine yanıt vermek, sistemin şeffaflığını ve güvenilirliğini sağlamak için önemlidir. Bu şekilde, Şili'deki bireysel ve özel emeklilik sistemi hem katılımcıların hem de denetçilerin gereksinimlerini karşılamak için düzenli iletişim ve hesap verebilirlik sağlar (Borzutzky ve Hyde, 2016, s. 59).

Şili modelinde, emeklilik katkı payları için işçi ücretlerinin %10'u kesilir. İsterseniz bu kesinti tutarının yüzdesini %20'ye kadar arttırabilirsiniz. İşveren kesintisi veya devlet katkısı yoktur. Bu sistemi gerçekleştirmek için sağlık ve emeklilik sigortaları birbirinden ayrılmıştır (Melguizo vd., 2009, s. 35). Şili, Meksika, Bolivya, Uruguay gibi ülkelerin özel(Bireysel) emeklilik sistemlerini zorunluluk esasına dayalı olduğu bilinmektedir. Türkiye dâhil olmak üzere OECD ülkelerin de Bireysel emeklilik sistemini, mevcut devam eden sosyal güvenlik sisteminin bir parçası ve tamamlayıcı rolü üstlendiği, bireysel emeklilik sistemine katılımın gönüllük esasına dayalı olduğu belirtilmektedir (Özer ve Gürel, 2014, s. 160-161)

1.3.3. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi

Türkiye’de Bireysel Emeklilik planına bakıldığında farklı ülkelerde de olduğu gibi üç kademeli bir emeklilik sistemi geçildiği görülmektedir. Planın ilk kademesi, sosyal güvenlik kurumu tarafından yönetilen çalışan nüfusun zorunlu katılımıyla dağıtım esasına göre devlet kontrolü ve devletin denetimi altında yürütülen bir kamu emeklilik planı, ikinci aşaması ise geçici işçiler tarafından kullanılan mesleki emeklilik planıdır. Üçüncü aşamasında ise, gönüllük esasına dayanan bireysel emeklilik planlarıdır (Şataf, Yıldırım, 2019). Türkiye de genç nüfus oranının yüksek olmasına rağmen, sosyal güvenlik sisteminin işleyişinde ciddi sorunlar bulunmaktadır. Aktif sigortalı çalışanların, pasif sigortalı emeklilere göre oranının düşük olması nedeniyle yasal emeklilik planının finansmanını zor hale getirmektedir.

Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının kamu bütçesinde artan payı ile beraberinde sosyal güvenlik sisteminin sorunlarını çözebilecek bazı yeni düşünceler ve yenilikler gerekli hale gelmiştir. Mevcut kamu emeklilik sisteminin yapılan reformlarla güçlendirilmesi ve ayrıca, ek bireysel emeklilik planları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bireysel emeklilik sisteminin gelmesiyle, sosyal güvenlik sisteminde karşılaşılan sorunların çözümüne ulaşılabilir. Bu sistemle birlikte katılımcılar uzun vadeli tasarruflar gerçekleştirebilmekte ve emeklilik süresince gelirlerini arttırmayı amaçlamaktadır (Kara ve Yıldız, 2016, s. 27).

Türkiye’de bireysel emeklilik sistemine dair ilk uygulama 07.04.2001 tarihinde Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu 24366 sayılı Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 4632 kanun ile yürürlüğe giren bu uygulama çeşitli ekonomik ve sosyal amaçlara öncülük etmiştir. Bireysel emeklilik programları teşviklerle desteklenmiş ve gönüllü katılımı teşvik etmiştir (Altay, 2013, s. 59). Bu arada bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım planı kanununda değişiklikler yapan kanun meclis genel Kurulu’nda 10.08.2016 tarihinde kabul edilmiş olup 01.01.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Alper, 2002, s. 14). Söz konusu yasa 45 yaşının altındaki çalışanlar ve yeni işe alınanlar için ilgili bireysel emeklilik sistemine kayıt yaptırmayı zorunlu hale getirmiştir. Ancak daha sonrasında kişilerin cayma haklarını kullanarak ödedikleri katkı payları ve primleri iki ay içinde kesintiye uğratmadan sistemi feshetme haklarında bulunmaktadır. Diğer yandan, işverenler grup emeklilik planları kurmak ile yükümlüdür, ancak hangi şirketlerin bireysel emekliliğe katkı sağlayacağını bakanlar kurulu kararı ile belirlenir. Bu nedenle 2017 yılına yürürlüğe giren bu yasa 10 milyondan fazla insanın etkilenmiştir. Ancak uzun vadede sistemin etkileri daha belirgin hale gelecektir (Erol ve Yıldırım, 2004, s. 44;Ela ve Rakıcı, 2016, s. 91).

1.3.3.1. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

1997-1999 yılları arasında, Hazine Müsteşarlığı’nın liderliğinde bir koordinasyonla başlatılan sosyal güvenlik reform çalışmaları büyük bir öneme sahiptir. Bu dönemde, dünya bankası ve uluslararası kuruluşların katılımıyla yürütülen bir proje hayata geçirilmiştir ve bu süreçte TÜSİAD ile yakın bir iş birliği

geliştirilmiştir. Bu yoğun çabaların sonucunda, Türkiye'nin sosyal sigorta sistemi (SSK, BAĞKUR, emeklilik fonu) reforma tabi tutulmuş, aynı zamanda zorunlu ikinci aşama olarak bilinen bireysel emeklilik sistemi kurulmuş ve sosyal sigorta sisteminin iyileştirilmesi amacıyla hükümete bir dizi öneri sunulmuştur. Bu öneriler doğrultusunda, emeklilik fonları oluşturulmuştur (Oktayer ve Oktayer, 2007, s. 62). Ayrıca, üçüncü aşama olarak gönüllü bir bireysel emeklilik planı ve ulusal sosyal yardım ve hizmet planı da oluşturulmuştur. Hükümet, sosyal güvenlik reformlarını hayata geçirmek için 4447 sayılı kanunu yürürlüğe koymuştur ve gönüllü üçüncü aşama olan özel (bireysel) emeklilik planının uygulanması için yoğun bir şekilde çaba sarf etmiştir (Kuran, 2022, s. 68).

1 Ağustos 1999 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM), bireysel emeklilik için bir komisyon kuruldu. Bu komisyonun çalışmaları sonucunda, 16 Mayıs 2000 tarihinde hazırlanan Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Planları Kanun Tasarısı, Bakanlar Kurulu'nda görüşüldü. Ardından, 28 Mart 2001 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Daimi Komisyonu kuruldu ve Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu kabul edildi (Özdemir, 2007, s. 158). Bu önemli adımın ardından, 7 Nisan 2001 tarihinde Bireysel Emeklilik Tasarruf Yönetimi Kanunu, 24366 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı. Ayrıca, 28 Haziran 2001 tarihinde, Bireysel Emeklilik Sistemi'ndeki vergi avantajlarını düzenlemek için vergi yasalarını değiştiren mevzuat ve kanun tasarıları TBMM tarafından kabul edildi. Bu değişikliklerin bazı hükümleri, yayımlandığı tarihte yürürlüğe girdi, bazıları ise 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girdi (Apak ve Taşçıyan, 2010, s. 122; Uralcan, 2005, s. 76; Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 141). Bu süreç, Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminin kurulmasında önemli bir dönüm noktasıdır.

Bahsedilen mevzuat, hem işverenler hem de katılımcılar için Bireysel Emeklilik Sistemi'ne (BES) katkıda bulunmalar için teşvikler sağlamaktadır. Bu teşvikler, katkıların yatırımlara yönlendirilmesi ve tasarrufların geri alınmasında sermaye veya maaş ödemeleri şeklinde geri alınmasını içerir ve bireyler için vergisel avantajlar sunar (Uralcan, 2005, s. 76). 7 Ekim 2001 tarihinde, bu çabaların bir sonucu olarak Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi kuruldu. Ayrıca, 10 Temmuz 2003 tarihinde Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM), Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Programları hakkındaki Kanun ve ilgili mevzuat uyarınca,

Hazine Müsteşarlığı Genel Sekreteri'nin görev ve onayı ile İstanbul merkezli olarak kuruldu (EGM, 2021). Bu adımlar, Türkiye'de bireysel emeklilik sistemini oluşturmak ve yönetmek için atılan önemli adımları temsil etmektedir.

27 Ekim 2003 tarihinde, ilk emeklilik planlarının onaylanmasıyla Bireysel Emeklilik Sistemi hayata geçirildi. Bu önemli adım, Türkiye'de bireysel emeklilik sistemini başlatma çabalarının bir sonucudur. Ardından, 14 Haziran 2007 tarihinde 26552 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sigortacılık Kanunu'nun bazı maddeleri yürürlüğe girmiş ve 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'na yeni hükümler eklenmiş ve çeşitli yasalarda değişiklikler yapılmıştır (Hanağası, 2015, s. 2632).

Bu değişikliklerle toplu emeklilik sözleşmelerinde sigortalılara ödenen primler, bireysel emeklilik hesabı bakiyesinin son kullanım tarihi ile emeklilik sigortası, dernekler, vakıflar ve sandıklardan sağlanan yıllık gelirler için sigortalının hak kazanma koşullarıyla uyumlu hale getirilmiştir (Yemez ve Akdoğan, 2019, s. 105). Ayrıca, emeklilik taahhüdü veren tüzel kişilikler için ayrılmış bir karşılık bulunmaktadır. Bu düzenlemeler aynı zamanda meslek kuruluşları veya diğer kar amacı gütmeyen kuruluşlar arasında bireysel emeklilik hesaplarının ve kurumsal bireysel emeklilik hesaplarının geçişini düzenlemekte ve cezalar içermektedir. Bununla birlikte, Emeklilik Gözetim Kurumu'nun görev, yetki ve sorumlulukları yeniden düzenlenmiş ve yeni görevler tanımlanmıştır. Bu adımlar, Türkiye'deki bireysel emeklilik sisteminin gelişimini ve düzenlenmesini yönlendiren önemli yasal düzenlemeleri temsil etmektedir (Seyfullahoğulları ve Demirhan, 2016, s. 25).

10 Ağustos 2016 tarihinde yayımlanan 6740 sayılı Resmi Gazete'de yer alan ve 1 Ocak 2017'de yürürlüğe giren Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nda yapılan değişiklikler, işverenlerin otomatik olarak emeklilik planlarına katılmalarını zorunlu kılmıştır. Bu düzenleme, işverenlerin çalışanlarının emeklilik sistemlerine katılmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Can ve Eyidiker, 2019, s. 627).

Daha sonra, 18 Ekim 2019 tarihinde 30922 sayılı Resmi Gazete'de yer alan bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Sigorta ve Bireysel Emeklilik Denetleme Kurumu'nun kuruluşu resmîyet kazanmıştır. Bu kurum, sigortacılık ve bireysel

emeklilik sektörünü düzenlemek ve denetlemekle görevlidir (Armağan, 2020, s. 27; Emeklilik Gözetim Merkezi, 2020).

Ayrıca, 5 Haziran 2020 tarihli 47 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu resmi olarak kurulmuştur. Bu kurumun görevi, sigorta ve bireysel emeklilik alanlarında düzenlemeler yapmak, sektörü denetlemek ve düzenlemektir (Sağlam, 2021, s. 42).

Son olarak, 25 Mayıs 2021 tarihinde yayımlanan ve 31491 sayılı Resmi Gazete'de yer alan Kanun Hükmünde Kararname ile Sigortacılık Kanunu ve diğer alanlarda yapılan değişikliklerle Bireysel Emeklilik üyeliği için hukuki ehliyet şartı kaldırılmış ve her bireyin Bireysel Emeklilik Sistemi planına katılabilmesi sağlanmıştır. Bu düzenleme, bireylerin daha geniş bir katılım sağlayabilmesini amaçlamaktadır (Resmi Gazete, 2021, çevrimiçi).

22 Ocak 2022 tarihinde ise 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. Bireysel Emeklilik hesaplarına Devlet katkısı oranı %25'ten %30'a yükseltildi. O yıl ödenen katkı paylarının toplamı yıllık brüt asgari ücretin toplamını aşarsa, fazla katkı payları için izleyen takvim yılında devlet katkısı ödenir. Birikimlerin kısmi olarak ödeme yapılması, Bireysel Emeklilik sözleşmelerinin veya bu sözleşmelerden doğan alacakların temlikli yani alacağın devredilmesigibi durumlarda hakların kullanılması hususları düzenlenmiştir (Resmi Gazete, 2022; Emeklilik Gözetim Merkezi, 2022; Kabataş ve Gülay, 2022).

1.3.3.2. Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Unsurları

Emeklilik Şirketi: Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Yasası kapsamında Kurulmuş bir şirket olanYasa uyarınca emeklilik sektöründe aktif olarak faaliyet göstermek üzere lisanslı olan firmalardır (Çemberci, 2007, s. 55).

Katılımcı: ilgili Emeklilik sözleşmesine göre kendi ad ve namında bireysel emeklilik hesabı açabilecek ve tasarruf ve yatırımlarını bu hesapta değerlendirebilecek hukuki ehliyetli gerçek kişilerdir (Özbolet, 2004, s. 66).

Bireysel Emeklilik Aracısı: Emeklilik şirketleri için bireysel emeklilik sözleşmelerine aracılık eden veya bir şirket adına sözleşme yapan kişi (Resmi Gazete, 2012).

Bireysel Emeklilik Sözleşmesi: Bireysel Emeklilik Sözleşmesi, katılımcıların bireysel emeklilik hesabı açarak hesaba katkı payı ödemesi durumunda, tercih ettiği fonlarda yatırdığı katkı payının değerlendirilmesi ilgili şirkete birikim ödemeye ilişkin politika ve prosedürleri belirleyen bir emeklilik şirketi ile yapılan anlaşmadır. Emeklilik sözleşmeleri, bireysel emeklilik sözleşmeleri veya grup emeklilik sözleşmeleri şeklinde akdedilebilir (Çolak, 2012, s. 75-76).

Emeklilik Yatırım Fonu: Bir Emeklilik şirketi tarafından kanunen kurulmuş ve bir portföy yönetim şirketi tarafından yönetilen bir yatırım aracı olup katılımcıların sisteme yatırdıkları katkılarını değerlendirir (Altay, 2013, s. 45)

Portföy Yöneticisi: Sermaye Piyasası Kurulu Tarafından onaylanan lisanslı Portföy Şirketi olup, emeklilik şirketlerine yatırılan katılımcıların katkı payları ile tercih ettiği fonları değerlendirmek ve yönetmek üzere SPK tarafından uygunluğu verilen portföy yönetim şirketleridir (Elkatmış, 2012, s. 56).

Saklayıcı Kuruluş: Sermaye Piyasası Kurulu tarafınca uygun görülen fon portföylerindeki varlığın saklanması ve gizli tutulmasına aracılık eden kuruluştur (EŞY, 2008, md. 29).

Katkı Payı: Katılım ücreti hariç, sözleşmesine göre tutarı belirlenen emeklilik şirketine ödenen tasarruf miktarını ifade eder (Resmi Gazete, 2022, çevrimiçi).

Devlet Katkısı: Devlet Katkısı, 4632 sayılı kanunun ek 1 maddesince devlet tarafından bireysel emeklilik sözleşmesi imzalayan katılımcının bireysel emeklilik hesabına ödeme yapılan tutardır. Bu tutar 2021 yılının son ayına kadar %25 idi. 2022 yılının Ocak ayında yapılan değişiklik ile devlet katkı payı %30 olarak güncellenmiştir. Bu devlet katkı payının arttırılması sonunu son verilerle bireysel emeklilik sisteminde katılan katılımcı sayısında ciddi artış meydana gelmektedir (Kabataş ve Gülay, 2022, s. 494).

Sponsor Kuruluşlar: İşveren, çalışanlarına grup emeklilik sözleşmesi kapsamında prim ödeyen tüzel kişidir. Özel firma olsun devlet kurumları olsun Otomatik Katılım Sistemi ile çalışanları zorunlu olarak Bireysel emeklilik sözleşmesi yapmaktadır (Altay, 2013, s. 58)

1.3.3.3.Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi

Özel emeklilik sistemi, bir ülkedeki mevcut sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcı bir parçası olarak işlev gören önemli bir emeklilik seçeneğidir. Bu sistem, bireylerin emeklilik dönemlerinde daha güvende ve ekonomik olarak rahat bir yaşam sürmelerine yardımcı olmayı amaçlar. Özel emeklilik sistemi, finans kuruluşlarının veya emeklilik şirketlerinin bu hizmeti sunmasına dayanır (Oran, 2010, s. 22).

Katılımcılar, kendi gelir düzeylerine, emeklilik gelir beklentilerine ve yatırım tercihlerine uygun bir planı seçerler. Bu planın bir parçası olarak, katılımcılarla emeklilik şirketi arasında bir sözleşme yapılır. Bu sözleşme, taraflar arasında belirlenen katkı paylarını ve yatırım politikalarını içerir (Uğur,2004, s. 29).

Sözleşme yapıldıktan sonra, işveren tarafından katkı payları ödeniyorsa bu ödemeler katılımcının adına açılan bireysel emeklilik hesabına aktarılır. Bu hesap, zaman içinde büyür ve katılımcının emeklilik döneminde daha fazla gelir elde etmesini sağlar. Özel emeklilik sistemi, bireylere ekonomik açıdan daha güçlü bir emeklilik planı sunarken aynı zamanda ekonomiye de katkı sağlar. Bu sistem, tasarrufları teşvik eder ve finansal piyasalara kaynak sağlar, bu da ekonomik büyümeyi destekler (Yazıcı, 2015, s. 85).

Bireysel emeklilik hesabına ödenen katkı payları, yani katılımcıların ödeme yapmak istediği tutarın katılımcıların tercih ettiği bir emeklilik yatırım fonuna ödenir. Bu fonların tümü yatırım amaçlı fonlardır (KPMG, 2018, s. 13). Karşılıklı olarak imzalanan emeklilik fonu emeklilik şirketi ile portföy yöneticisi arasında imzalanan ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından onaylanan bir Portföy Yönetim Sözleşmesine göre yönetilir. Katılımcıların sistemde kaldıkları süre boyunca bireysel emeklilik hesabı birikimleri izlenecek ve bireysel emeklilik hesabı ile ilgili her türlü bilgi katılımcılara düzenli olarak iletilecektir. Bu bilgiler bireysel

emeklilik hesabına yatırılan katkı paylarını, hesaptaki emeklilik fonlarının ayrıntılarını ve tasarrufları içermektedir (Seyfullahoğulları vd., 2017, s. 108-109).

Katılımcılar, özel emeklilik sistemine belirledikleri katkı payı tutarını yıl içinde değiştirebilirler. Bu esneklik, bireylere finansal planlarını ve emeklilik yatırımlarını kişisel ihtiyaçlarına göre uyarlamalarına olanak tanır. Katılımcıların seçtikleri emeklilik planı ve katkı payı tutarı üzerine %30 oranında devlet katkı payı eklenir (7351 sayılı Kanun, Madde 6). Böylece katılımcılar emeklilik birikimlerini daha hızlı bir şekilde artırabilirler (Kabataş ve Gülay, 2022, s. 494).

Ayrıca, her yılın ocak ayında katkı paylarına enflasyon artışı kadar bir artış yapılır. Bu sayede emeklilik birikimleri, enflasyonun etkilerini dengeleyecek şekilde güncellenir. Katılımcılar, böylece satın alma güçlerini koruyabilirler. Katılımcılar, bireysel emeklilik sözleşmelerini sonlandırma hakkına sahiptir. Kanuni olarak tanınan bu cayma hakkı, sözleşmenin başladığı tarihten itibaren 60 iş günü boyunca kullanılabilir. Bu süre zarfında sözleşmeden ayrılan katılımcılara yatırdıkları katkı payı, kesintisiz bir şekilde hesaplarına geri iade edilir (Meral ve Arıcan, 2020, s. 194).

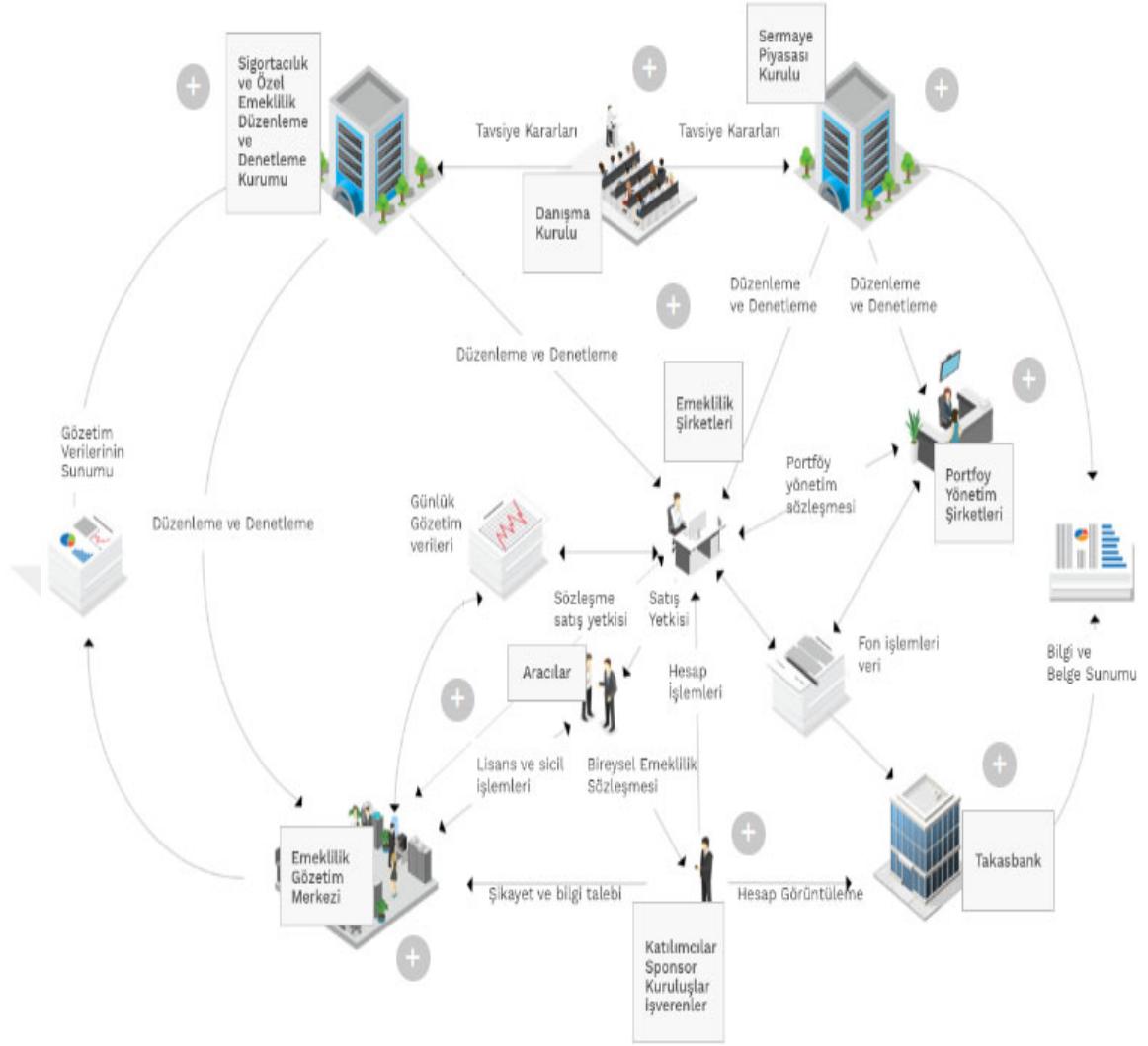
Ancak katılımcılar sözleşmeye devam etmeyi tercih ederlerse, devlet katkı payını alabilmek için sistemde en az 36 ay boyunca kalmaları gerekmektedir. Bu süre, devletin katkı sağlaması için bir koşuldur ve katılımcıların uzun vadeli birikim yapmalarını teşvik etmek amacıyla konulmuştur (Aydın ve Kaplan, 2014, s. 97).

Bireysel emeklilik sistemindeki katılımcılar, uzun vadeli birikimlerini daha da teşvik eden bir dizi fırsatla karşı karşıya. Katılımcılar, sistemde belirli bir süre kalma şartına bağlı olarak devlet katkı payından faydalanabilirler. Öncelikle, katılımcılar bireysel emeklilik sisteminde en az 3 yıl kalırlarsa, devletin verdiği %30'luk katkı payının %15'ini kazanma hakkına sahip olurlar. 3 ile 6 yıl arasında sistemde kalan katılımcılar için bu oran yine %15 olarak devam eder. Ancak daha uzun vadeli birikim yapmayı tercih edenler için daha büyük fırsatlar vardır. Örneğin, katılımcılar 6 ile 10 yıl arasında bireysel emeklilik sistemine devam ederlerse, devlet katkı payının %30'luk kısmının %35'ini kazanırlar (SEDDK, 2023, çevirimiçi). 10 yıl ve daha uzun bir süre boyunca sisteme devam edenler ise devlet katkı payının büyük bir kısmı olan %60'ını alabilirler. Dahası, 10 yıl süresini tamamlamış ve 56 yaşını

doldurmuş katılımcılar, devlet katkı payının tamamını, yani %100'ünü hak ederler. Bu avantajların yanı sıra, katılımcılar yılda 12 kez fon dağılımında değişiklik yapma hakkına sahiptirler ve yılda 6 kez katkı payı tutarını değiştirebilirler. Bu esneklik, kişisel finansal hedeflere uygun bir emeklilik planı oluşturmayı kolaylaştırır (Resmi Gazete, 2023, çevrimiçi).

Bu şartlar kapsamında katılımcıların emekliliğe hak kazanması durumunda katılımcı, Bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerini bakiyenin tamamını veya bir kısmını yâda sözleşme kapsamında aylık ödemeli olur, Yıllık ödemeli olacak şekilde alabilmektedir. Bireysel emeklilik sistemin merkezinde sigortalı ve emeklilik şirketleri oluşturmaktadır. BES'in temelini sigortalı (katılımcı) ile emeklilik şirketi ile arasında kurulan sözleşme oluşturmaktadır. Bireysel emeklilik sistemin işleyişi ile alakalı aşağıda şekilde görsel olarak beyan edilmektedir (Seyfullahoğulları, vd., 2017,s. 108-109).

Şekil 1'de de Görüldüğü üzere bireysel emeklilik sisteminin işleyişinde Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Takasbank, Bireysel Emeklilik şirketleri, Hazine Müsteşarlığı, Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu (BEDK), Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM), Emeklilik şirketleri, Portföy Yönetim Şirketleri, Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu yer almaktadır.

Şekil 1. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi (2022). "Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu."

1.3.3.4. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminde Otomatik Katılım Süreci

4632 Sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım sistemi kanununda yapılan değişikliklerle birlikte 1 Ocak 2017 tarihinde Otomatik Katılım Sistemi Yürürlüğe girmesi ile beraberinde sistemde farklılıklar oluşmuştur. 29 Mayıs 2009 tarihli ve 5901 sayılı Türk Vatandaşları Kanunu Kapsamında işverenleri kayıt yaptırmaya olanak sağlamaktadır. Kanunun 28’nci maddesinde Türk Vatandaşı ve 45 yaşını doldurmamış yani 45 yaşından küçük kişiler 31 Mayıs 2006 tarihinde 5510 sayılı Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunun 4’üncü maddesinin birinci

fıkrasının (a) ve (c) bentleri uyarınca çalışmaya başlamış kişiler, 17/7/1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 20'inci maddesi uyarınca çalışmaya başlayan kişilerin kanunun hükümlerine göre düzenlene emeklilik sözleşmeleriyle emeklilik planlarına dahil edilmesi zorunluluk haline getirilmiştir (Can ve Eyidiker, 2019, s. 630; 4632 sayılı Kanun Ek Madde 2).

Sisteme otomatik olarak kayıt olan ve sistemde kalan çalışanlar, SGK emeklilik gelirine ek olarak gelir elde edebilirler (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2022)

2017 yılında Türkiye'de tanıtılan Otomatik Katılım Sistemi (OKS), Dünyanın birçok ülkesinde uygulamaya başlanmıştır. Örnek verilecek olursa, İtalya 2005 yılı sonlarında Otomatik Katılım Sistemini uygulamaya koymuş ve 2007 yılının ilk yarıda (2006 sonunda alınan bir karar ile planlanandan bir yıl önce) uygulanmaya başlanmıştır. Uygulamanın ilk altı ayında, ilgili program 18 yaş ve 64 yaş arası mevcut tüm özel sektör çalışanlarına uyguladı. Çalışanların Otomatik Katılım Sisteminde ayrılıp ayrılmamaya karar vermek için 6 ay süre belirlenmiştir (Meral ve Arıcan, 2020, s. 196).

Otomatik Katılım Sistemi (OKS) 4632 Sayılı Kanun kapsamında uygulanmaktadır. Diğer BES'lerde olduğu gibi birikimlerin toplamasına ve değerlendirilmesine ve bireylere toplu ödemelerin veya maaşların ödenmesine dayanmaktadır (4632 sayılı Kanun, Ek Madde 2). İlgili bu sistem Sosyal Güvenlik Kurumlarının sağladığı sağlık hizmetlerini veya sosyal sigorta hizmetleri sağlamamaktadır. OKS, zorunlu güvenlik sisteminin yerine geçmez sadece bu sistemin bir tamamlayıcıdır (Özkanca Andıç ve Erasa Akça, 2019, s. 66)

Çalışan bireylerin maaşlarından kesilerek Otomatik Katılım Sistemi'ne (OKS) ödenen katkı paylarının %30'u, devlet katkı payı olarak otomatik olarak katılımcının hesabına yatırılacaktır. Bir katılımcının bir takvim yılında elde edebileceği devlet katkıları miktarı, o takvim yılında belirlenen toplam yıllık brüt asgari ücretin %30'unu aşamaz. 22 Ocak 2022 tarihinden sonra devredilen ve yukarıda belirtilen sınırları aşan katkı payları için, Bakanlık tarafından uygunluk görüşü alınarak izleyen takvim yılı için belirlenen usul ve esaslara göre devlet katkısı hesaplanır ve katılımcıların hesaplarına ödeme yapılır. Ayrıca, OKS'ye ilk kez katıldığınızda, ilk

dönemin sona erdiği zamanda devlet tarafından hesabınıza 1.000 TL ek katkı payı ödemesi yapılmaktadır (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2022).

Otomatik Katılım sistemi, katılımcıların sürekli olarak sisteme devam etmeleri halinde, devlet tarafından sağlanan katkı paylarının yıllara göre değişen oranlarda artacağı bir yapıya sahiptir. Aşağıda belirtilen şartlar altında katılımcılar bu katkı paylarını elde edebilirler (Kabataş ve Gülay, 2022, s. 496):

- Sistemde en az 3 yıl boyunca aktif olarak kalındığında, devlet katkı payı %15 seviyesine ulaşır.
- Sistemde en az 6 yıl süreyle katılım gösterilirse, devlet katkı payı %35'e çıkar.
- Sistemde en az 10 yıl süresince devam edilmesi halinde, devlet katkı payı %60'a yükselir.

Sistemden emekli olunulması durumunda, vefat durumunda veya maluliyet halinde devlet katkı payının %100 katılımcı almaya hak kazanacaktır. OKS kapsamında işverenler Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme Kurumu tarafından onaylanmış ve yetkilendirilmiş en az bir özel emeklilik şirketi belirlemesi ve emeklilik şirketi ile sözleşme yapmak zorundadır (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2022). İşverenler, emeklilik fonlarını seçerken, fonların hizmet kalitesi, çalışan bireylerin fon taleplerini, çalışanlara sağlanan faydalar, fon işletmesinin giderlerinin kesinlerinin oranları ile ilgili emeklilik şirketleri ile ilgili fonların performanslarını göz önünde bulundurması gerekmektedir. Sözleşme kapsamında adınıza verilen yada katılımcıya bağlanan sözleşme ile sisteme dâhil olursunuz (Resmi Gazete, 2021, çevrimiçi). OKS de katılımcı adına ödenen katkı paylarının fon tercihleri katılımcılara bırakılır. Katılımcı fonları seçme hakkında sahiptir. Sistemin faizli ve faizsiz fonlama seçenekleride bulunmaktadır. Eğer katılımcı fon tercih hakkını kullanmadı takdirde katılımcı adına işveren fon tercih edebilmektedir. Çalışana sağlanan tüm fonlar için yıllık toplamda fon yönetim gider kesintisi oranı maksimum %0,85 olarak uygulanmaktadır. İlgili fonlara toplam fon yönetimi gider kesintisi dışında herhangi bir kesinti yapılamaz (Seddk, 2023, çevrimiçi).

Maaşından kesilen ve işvereniniz tarafından emeklilik şirketlerine otomatik katılım hesabına aktarılan, yatırılan katkı payları kesinti yapılmadan emeklilik yatırım fonlarında kullanılır. İlgili seçilen fonlar deneyimli portföy yöneticileri tarafından yönetilir (Kılıç ve Özaydın, 2023). Fon portföy varlıklarınız Takas Bank tarafından güvenli bir şekilde tutulmaktadır. Birikimlerinizi emeklilik şirketlerinden veya Takas bank'ta anlık olarak takibi yapılabilir. Çalışanların başlangıç dönemi sona erdikten sonra sistemde kaldıkları sürece ödemelerini istedikleri zaman duraklatabilir ve devam ettirebilmektedirler. OKS'den ayrılmak için, sisteme ilk katıldığınız tarihten itibaren 10 yıldır kayıtlı olmanız ve 56 yaşını doldurmuş olmanız gerekmektedir. Gerekli şartlar sağlanması durumunda eğer sistemde devam edilmek istenirse katkı payı ödemeye devam edilebilir ve birikimlerinizi arttırabilirsiniz (Can ve Eyidiker, 2019, 2022).

Otomatik Katılım sistemi çerçevesinde çalışan bireyler, emeklilik haklarını elde ettiklerinde çeşitli seçeneklere sahiptirler (TSB, 2022, çevrimiçi):

1. Bireysel Emeklilik Hesabı Birikimlerinin Aktarılması veya Ödenmesi: Katılımcılar, emeklilik hakkını kazandıklarında birikimlerinin tamamını veya bir kısmını talep edebilirler. Bu talep doğrultusunda, devlet tarafından sunulan katkı paylarının bir kısmı veya tamamı katılımcının hesabına aktarılır.

2. Yıllık Geri Ödeme Planına Göre Kullanım: Katılımcılar, Otomatik Katılım sistemi kapsamında birikimlerini belirli bir geri ödeme planına uygun olarak yıllık olarak emeklilik şirketinden alarak kullanabilirler.

3. Gelir Sigortası Satın Alma: Tasarrufların bir kısmı veya tamamı yıllık gelir sigortası satın alarak sabit bir getiri elde etmek amacıyla kullanılabilir.

4. Ek Katkı Payı: Emeklilik hakları kullanılırken, minimum 10 yıllık gelir sigortası alınması halinde, devletten %5 ek katkı payı alınabilir.

5. Tasarruf Yönetimi: Otomatik Katılım sistemi içerisinde birikim miktarını artırma veya azaltma imkânı vardır. Ayrıca istenildiği zaman sistemden çıkma hakkı bulunmaktadır.

6. Vergi Düzenlemesi: Emekli olduğunda veya sistemden ayrılma durumunda, emeklilik şirketleri tarafından yapılan ödemelerde gelir vergisi (stopaj) kesintisi yapılmaktadır, bu kesinti gelirden düşülmektedir.

Stopaj kesinti oranları aşağıda belirtilmiştir (Aydın ve Kaplan, 2014, s.111; TSB, 2022, çevrimiçi)

- Emeklilik hakkı kazananlar ve zorunlu mücbir sebeplerle sistemden ayrılanlar için %5 stopaj kesintisi uygulanır.

- Sisteme en az 10 yıl önce katılan, ancak emeklilik hakkı kazanamadan ayrılan katılımcılar için %10 stopaj kesintisi yapılır.

- Sistemden ayrılan katılımcılar arasında 10 yıldan daha kısa bir süre önce ayrılanlar için ise %15 stopaj kesintisi uygulanır.

Otomatik Katılım Sistemi, şeffaflık ve güvenliği sağlamak amacıyla Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Emeklilik Gözetim Merkezi, Takas Bankası ve bağımsız denetim şirketleri tarafından gözlemlenir ve denetlenir.

Özel sektörde çalışanlar, bireysel emeklilik sistemi otomatik olarak dâhil edilirken, bu geçiş aşamalı bir şekilde uygulanır, aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1. Özel Sektör Çalışanlarının Otomatik Katılıma Geçiş Takvimi

Özel Sektör Çalışanlarının Otomatik Katılım Kapsamına Dahil Edileceği Geçiş Takvimi	
Çalışan Sayısı (*)	Kapsama Alınma Tarihi
1.000 ve üzeri	01.01.2017
250-999 arası	01.04.2017
100-249 arası	01.07.2017
50-99 arası	01.01.2018
10-49 arası	01.07.2018
5-9 arası	01.01.2019

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi (2022). "Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu."

Çalışan Sayısının belirlenmesinde birden fazla iş yerine sahip işverenler için tüm işyerlerindeki toplam çalışan sayısı dikkate alınır. Ayrıca çalışan sayısı belirlenirken, çalışanın plana dâhil edilmesi için belirlenen tarihe kadar Sosyal Güvenlik Kurumuna sunulan, çalışanın aldığı son aylık prim ve hizmet belgesinde veya işyeri beyanında yer alan çalışan sayısı dikkate alınmaktadır.

Tablo 2. Kamu Çalışmalarının Otomatik Katılım Sistemine Dâhil Edileceği Geçiş Takvimi

Kamu Çalışanlarının Otomatik Katılım Kapsamına Dahil Edileceği Geçiş Takvimi	
Kapsama Alınma Tarihi (*)	Kamu Kurum / Kuruluşu
01.04.2017	5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun eki (I), (II), (III) ve (IV) sayılı cetvellerde yer alan kamu idareleri
01.01.2018	Yerel Yönetimler, KİT'ler, BİT'ler ve Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi (2022). "Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu."

Yukarıdaki tabloya bakıldığında giriş tarihinde göre idari unvana sahip olan kurum ve kuruluşlar, en geç kuruluş veya bu unvanın kullanıldığı tarihi takip eden takvim yılının başında emeklilik sistemine yani Otomatik Katılım Sistemine katılmış olurlar.

1.3.3.4.1. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Otomatik Katılım sistemi Karşılaştırması

ES ve OKS'nin temel farklarını ve benzerliklerini aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. BES gönüllü bir emeklilik sistemi iken, OKS ise belirli yaş altındaki çalışanlar için zorunlu bir katılımı içerir. Her iki sistemde de devlet katkısı bulunur ve katılımcılar için farklı fon seçenekleri vardır. Katkı payı tutarı ve işveren katkısı BES ve OKS arasında farklılık gösterir. Ayrıca, fon dağılımı değişikliği hakkı sayısı her iki sistemde de yılda 12 kezdir.

Tablo3. Bireysel Emeklilik ve Otomatik Katılım Sistemi Karşılaştırması

	BES	OKS
Sisteme katılım şartı	Gönüllü	Zorunlu
Sisteme katılması beklenen hedef kitle	Herkes katılabilir	45 yaş altı çalışanlar için zorunlu, 45 yaş üstü çalışanlar için gönüllük esasına bağlıdır.
Devlet Katkısı Tutarı	Bireylerin ödediği katkı payı tutarının %30 'u	Bireylerin ödediği katkı payı tutarının %30 'u Başlangıç dönemi sonuna kadar sistemde kalması durumunda yalnızca bir kez olmak üzere 1,000 TL lik devlet katkısı hesaplanır. Emeklilik hakkı için en az 10 yıllık gelir sigortası alması durumunda, birikimlerin %5'i
Katkı Payı Tutarı	Planda belirtilen asgari tutar ya da üzerindeki herhangi bir tutar	Prime esas kazancın %3'ü
İşverenlerin çalışanı adına yapabileceği katkı	İşveren grup emeklilik sözleşmeleriyle katkı sağlaması	Katkı bulunmamaktadır.
Emeklilik planı değişikliğine karar veren taraf	Bireysel ve gruba bağlı emeklilik sözleşmesi için katılımcı İşveren grup emekliliği sözleşmesi için işveren	İşveren
Birikimlerin değerlendireceği fonları belirleyen taraf	Katılımcı	Çalışan
Yabancı uyrukların sisteme katılımı	Katılabilir	Katılamaz
Emeklilik şirketinin yapabileceği kesintiler, Giriş aidatı	Kesinti olabilir	Kesinti bulunmamaktadır.
Fon dağılımı değişikliği hak sayısı	Yılda 12 kez	Yılda 12 kez olmakla beraber sistemde geçirdiği süreye göre fonlarda değişiklik Başlangıç dönemi süresince – başlangıç fonu Başlangıç döneminin tamamlanmasından sonra – başlangıç fonu, standart fon, diğer fonlar

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi (2022). "Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu."

1.3.3.5. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi Fon Büyüklüğü

Bireysel emeklilik sistemi, katılımcı sayısını ve fon büyüklüğünü sürekli olarak artırmaya devam etmektedir. Bazı katılımcılar faizsiz fonlarda tasarruflarını değerlendirirken, diğerleri faizli fonlarda birikimlerini artırmayı tercih etmektedir. 2022 yılı itibariyle devlet katkı payının %30'a yükseltilmesi, birçok yatırımcının ilgisini çekmiştir ve bu nedenle tasarruf sahipleri birikimlerini Bireysel Emeklilik sistemi içinde değerlendirmeyi tercih etmektedirler. 2022 yılı verilerine göre, fon büyüklüğü bir önceki yıla göre artış göstererek Türkiye ekonomisine önemli katkılar sağlayacak seviyelere ulaşmıştır (Ergün, 2022, s. 164).

Tablo 4. Bireysel Emeklilik Sistemi Özet Verileri

Bireysel emeklilik katılımcı sayısı	8.525.865 Kişi
Toplam fon büyüklüğü OKS dahil	693,4 Milyar TL
OKS katılımcı sayısı	7.286.394 Kişi
OKS toplam fon büyüklüğü	49,8 Milyar TL

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi (2023). "Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu."

Emeklilik Gözetim Merkezinin 07/11/2023 tarihinde açıkladığı BES özet verilerindeki toplam fon büyüklüğü otomatik katılım sistemi (OKS) dâhil 693,4 milyar TL fon büyüklüğüne ulaşmış, OKS dâhil 15.812.259 katılımcı sayısına ulaşmıştır. Bu rakam Türkiye ekonomisi için büyük önem arz etmektedir. Bu fon büyüklüğü, ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayabileceği görüşünü desteklemektedir. Güncel verilere göre Emeklilik Gözetim Merkezi, bu verileri düzenli olarak güncelleyerek kamuoyuna sunmaktadır. Bireylere emeklilik döneminde gelir elde etme hakkı sağlayacak olup refah düzeyini yükseltmeyi hedefleyen BES, sosyal güvenlik mekanizmalarını tamamlayan, gönüllü katılımadayalı bir bireysel emeklilik planı olarak hareket etmektedir. Bu durumda bireysel emeklilik sistemi, hem bireyler hem finans sektörü hem de ülke ekonomisi için önemli bir tasarruf kaynağı olarak hızla büyüyen bir sistemdir (Ertuğrul ve Gebeşoğlu, 2020, s. 174; Emeklilik Gözetim Merkezi, 2023).

2. BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ FON BÜYÜKLÜĞÜ

İkinci bölümde öncelikli olarak bireysel emeklilik fonları ve kavramı, emeklilik yatırım fonu tanımı ve ortaya çıkışından bahsedilmiştir. Beraberinde Dünyada ve Türkiye’de emeklilik fon büyüklüklerine değinilmiş ve bireysel emeklilik fon büyüklüğü ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir.

2.1. Bireysel Emeklilik Fonları ve Kapsamı

Emeklilik fonları tüm finansal kuruluşlar arasında en hızlı büyüyen fonlardır. Neredeyse işgücü piyasasının yarısını kapsamaktadır. Emeklilik fonları, yatırımlar için mevcuttaki toplam tasarruf miktarını artırarak ekonomik büyümeyi de artırabilir. Öte yandan emeklilik fonları, finansal araçlar arasında artan rekabetçi düzende önemli bir endişe alanı oluşturabilir (Apilado, 1972).

Emeklilik fonu sektörünün büyümesinin, gelişmekte olan piyasa ve varlık sınıfı üzerinde potansiyel etkileri bulunmaktadır. Yönetim altındaki varlıklar açısından, gelişen piyasada emeklilik fonu varlıkları, dış ve yerel gelişmekte olan piyasaların piyasa kapitalizasyonunu büyük ölçüde aşmaktadır. Bu nedenle, emeklilik fonlarının gelişmekte olan piyasa varlık sınıfına küçük bir kalıcı tahsis oluşturması bile istikrar sağlayıcı bir etkiye sahip olabilir. Yükselen piyasa ülkelerinde; yerli emeklilik fonu, sektörü hızla önemli bir yurtiçi finansman kaynağı haline getirmekte ve yurtiçi piyasaların gelecekteki gelişimini şekillendirmede önemli rol oynamaktadır (Chan-Lau, 2005, s.108).

2.1.1. Emeklilik Yatırım Fonu Kavramı

Emeklilik yatırım fonları, ülkelerin ekonomilerine uzun vade de kaynak ihtiyaçlarını karşılamasına destek olan önemli yatırım araçlarıdır. Finans piyasalarında değerlendirilen yatırım fonları, uzun vadeli olarak ekonomik kaynak oluşturarak istihdamı arttırmaya ve ülkenin ekonomik kalkınmasına, finans sektörüne

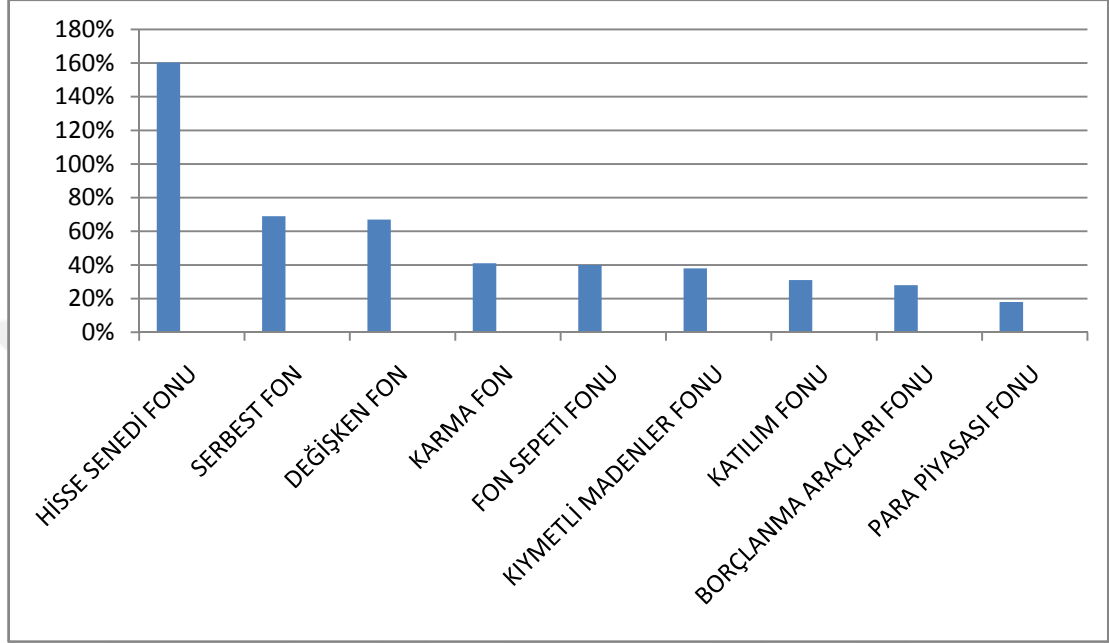
kaynak ve destek sağlayıp kurumsal nitelikteki yatırımcıların gelişimine ve sermaye piyasalarının derinleşmesine katkı sağlamaktadır (Ayaydın, 2013, s. 59).

Emeklilik yatırım fonları, bireylerin emeklilik sonrası ek gelir elde etmelerine ve yaşam standartlarını yükseltmelerine olanak tanıyan önemli finansal araçlardır. Bu fonlar aynı zamanda uluslararası tasarrufları artırarak ve finansal piyasaların büyümesini teşvik ederek ekonomik büyümeye katkıda bulunurlar. Bu nedenle her ülkenin ekonomik kalkınmasında kritik bir rol oynarlar. Emeklilik fonları, uzun vadeli yatırım stratejileri izlerler ve profesyonel yöneticiler tarafından idare edilirler. Bu durum, finansal inovasyonları teşvik eder ve ekonomideki finansal piyasaların bütünlüğünü destekleyerek bankacılık işlemlerini olumlu bir şekilde etkiler (Can, 2010, s. 140).

Ayrıca bankacılık ve sigortacılık gibi diğer finansal sektörlerinde daha düzgün ve sağlam bir şekilde finansal düzenlemelerin sağlanmasına önemli ölçüde katkıda bulunur. Bu durumda, emeklilik yatırım fonlarının uzun vadeli yatırım stratejileri izlemesi nedeniyle finansal piyasaları belirli ölçüde etkileyebilir. Bu etkinin sonucunda piyasaya uzun vadede bir fon akışı oluşturularak faiz oranlarının düşmesine yardımcı olmaktadır. Bununla beraber özel ve kamu sektörünün borçlanmalarındaki maliyetler düşebilir (Sezal, 2018, s. 47). Emeklilik yatırım fonları sermaye piyasaları üzerindeki önemli bir etkisi de istikrarlı bir büyüme ortamı sağlarken piyasa oynaklığını azaltmasıdır. Yüksek belirsizlik durumu, finansal araçların riskini artırır ve bu durumlarda riskten kaçmaya çalışan yatırımcıların hisse senedine yatırım yapmasını engellemektedir. Piyasa oynaklığı, özellikle sermaye piyasalarında emeklilik yatırım fonlarının, gelişen ülkelerde azalmaktadır (Demirkale ve Özkan, 2019, s. 122).

Emeklilik Fonları, ulusal tasarrufları arttırarak uzun vadeli sermaye arzını arttırarak bir ülkenin ekonomik büyümesini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Ayrıca bu fonlar sermaye piyasalarına uzun vadeli sermayeler sağlayıp sermaye piyasalarının likiditesini arttırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, finansal piyasaların etkinliğini arttırarak kurumsal yönetimi ve finansal düzenlemeyi güçlendirmektedir. İlgili emeklilik yatırım fonları, finansal ve gelişmiş bilgi paylaşımıyla beraberinde finansal yenilikleri teşvik ederek para ve sermaye

piyasalarının gelişmesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle finansal sektörün gelişmesine bağlı olarak ülkenin ekonomik büyümesine dolaylı olarak katkı sağlamaktadır (Bayar, 2017, s. 53).

Şekil 2. Türkiye’de 2022 yılı en çok kazandıran Emeklilik Fonları (TEFAS, 2023)

Şekil 2’de belirtildiği üzere ekonomik konjoktöre göre bireylerin yatırım fonundaki tercihleri değişkenlik göstermekte olup kişiler yatırımlarını farklı emeklilik fonlarında değerlendirmektedir. 2022 yılında en çok kazandıran fon hisse senedi fonu iken, en az getiri sağlayan emeklilik yatırım fonunda para piyasası fonu olduğu görülmektedir.

2.1.2. Emeklilik Yatırım Fonlarının Ortaya Çıkışı

Emeklilik yatırım fonları hem Türkiye’de hem de dünyada bireysel emeklilik sistemlerinin temel uygulayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca sistemin omurgasını oluşturmaktadır. Çünkü bu model, elde edilen birikimlerin üzerine fonlardaki kazançları ekleyerek birikimin üzerine inşa etmektedir (Saka, 2017, s. 2). Emeklilik yatırım fonları kişilerin yatırdığı katkı paylarına üzerine ilave olarak kazanç sağlamakta olup profesyonel portföy yöneticileri tarafında takibi

sağlanmaktadır (Blake vd., 1993, s. 375). Bu emeklilik fonları, işlevsel olarak yatırım fonlarına benzemektedirler, ancak yalnızca emeklilik planı tasarruflarından yararlanmak için oluşturulmuş yatırım araçları olarak tasarlanmışlardır. Yani bu fonlar, emeklilik için tasarlanmış yatırım emeklilik yatırım fonlarıdır. Bu yapı oluşturulurken düzenlemeler dikkate alınmış ve yatırım fonu altyapısı yatırım fonlarında eksik olan tüm başarılı ve olumlu özellikleri üzerine inşa edilmiştir. Küresel bazda uygulamalarda, sermaye piyasasında gelişmişlik seviyesi ve siyasi iklime bağlı olarak bazı ülkelerin emeklilik yatırım fonlarına kısıtlamalar getirilmediğini, bazılarının ise düzenleyiciler tarafından fon portföy yönetimine kısıtlamalar getirildiği gözlenmektedir (Oktayer.A, Oktayer.N, 2007a, s. 65).

İngiltere, 18. yüzyılın başlarından itibaren resmi bir kişisel emeklilik sistemi oluşturan ilk ülkelerden biridir. Birleşik Krallık'ın kamu emekli maaşları, finanse edilen bireysel emeklilik sektörüne büyük bir vurgu yaparak, Avrupa'daki diğer ülkeler arasında en düşük düzeydedir (Tonks, 2005, s. 2). 2012'de Birleşik Krallık'taki yönetilen varlıkların %38,3'ü Emeklilik Yatırım Fonu (EYF) formatında bulunmaktadır. Bu, EYF'yi ülkenin en büyük kurumsal müşteri kategorisi haline getirir (Khanehbargh, 2019, s. 30).

Emeklilik fonu portföy performansının ölçülmesi, 1960'ların başından beri dünya çapında önemli bir konu oluşturmaktadır. Bu durumla alakalı çeşitli göstergeler ve istatistiksel yöntemler ve veriler uygulanmış ve geliştirmişlerdir. Birçok analist ve bireysel yatırımcı, yatırımlarda alacakları kararları belirli risklere göre ayarlanmış performans ölçümlerine göre dayanmaktadır (Ege, vd., 2016, s. 1). Bu yatırımcılar ve analistler genel olarak performans ölçümlerini farklı şekilde kullanmaktadırlar. Bu ölçümlerini doğru bir yatırım fonu seçmek için kullanırlar. Geçmiş getiri performansının gelecekteki getirileri öngörmediği algısına rağmen, birçok yatırımcı yatırım kararları verirken hala bir fonun geçmişinin ötesine bakma performansına dayanmaktadır. Bu nedenle, aynı dönemdeki diğer fonların performansına kıyasla fonun geçmiş performansını analiz edilmesi daha iyi bir yaklaşım olacaktır (İlhan, 2021, s. 344).

2.1.3. Emeklilik Yatırım Fonun Türleri

Emeklilik yatırım fonları, bir bireysel emeklilik hesabında biriktirilen fonların yönetildiği yatırım araçlarıdır. Bu fonlar, katılımcıların emeklilik dönemi boyunca birikimlerini değerlendirmelerine yardımcı olur ve genellikle farklı risk toleranslarına ve yatırım hedeflerine sahip olan katılımcılara farklı seçenekler sunar. Emeklilik yatırım fonlarının temel tipleri aşağıdaki gibidir.

2.1.3.1. Gelir Amaçlı Fonlar

Gelir Fonları; Yatırım yapılacak varlıkların, elde ettikleri temettü ve faiz gelirlerinin getirisine göre belirlendiği emeklilik yatırım fonlarıdır. Gelir amaçlı fonlar dokuz farklı alt grupta toplanmaktadır. Bunlar (Akpınar, 2007, s. 85-86);

1. **Hisse Senedi Fonu:** Bu fonlar, portföylerinin %80'den fazlasını hisse senetlerine yatırır ve genellikle temettü geliri elde etmeyi hedefler. Ayrıca, diğer fonlara göre daha yüksek fiyat oynaklığına sahip hisse senetlerine yatırım yapabilirler (Dağlı vd., 2015, s. 178-179).
2. **Kamu Borçlanma Araçları Fonu:** Bu fonlar, faiz kazanmak amacıyla portföylerinin en az %80'ini yerel devlet tahvilleri dâhil olmak üzere kamu borçlanma araçlarına yatırır (EGM, 2012, s. 62-65).
3. **Özel Sektör Borçlanma Araçları Fonu:** Bu fonlar, portföylerinin en az %80'ini özel sektör borçlanma araçlarına yatırır ve bu yatırımlardan faiz getiri elde etmeyi amaçlar (SPK, 2013, çevrimiçi).
4. **Karma Borçlanma Araçları Fonu:** Karma fonlar, faiz geliri elde etmek için portföylerinin en az %80'ini hem kamu hem de özel sektör tahvillerine yatırır (Şimşek, 2010, s. 28).
5. **Karma Fon:** Her biri fon portföyünün en az %20 değerinde olan hisse senetleri ve tahvillere yatırım yapar. Bu fonlar, hem hisse senedi hem de borçlanma araçlarından temettü ve faiz geliri elde etmeye odaklanır (Dağlı vd., 2015, s. 194).

6. **Uluslararası Hisse Senedi Fonu:** Bu fonlar, düşük fiyat oynaklığına sahip yabancı hisse senetlerine yatırım yaparak düzenli olarak temettü ödemeyi ve temettü geliri elde etmeyi amaçlar (Satır, 2011, s. 33).
7. **Uluslararası Borçlanma Araçları Fonu:** Bu fonlar, portföylerinin en az %80'ini yabancı tahvillere yatırır ve bu tahvillerden faiz kazanmayı hedefler (Elkatmış, 2012, s. 52).
8. **Uluslararası Karma Fon:** Bu fonlar, portföylerinin %80'inden fazlasını yabancı hisse senetleri ve yabancı tahvillere yatırır ve temettü ile faiz geliri elde etmeyi amaçlar (SPK, 2013, çevrimiçi).
9. **Esnek Fon:** Esnek fonlar, değişen piyasa koşullarına yanıt olarak farklı yatırım türlerine yatırım yapma esnekliğine sahiptir. Bu fonlar, temettü ve faiz geliri elde etmeyi amaçlar, ancak varlık tahsisi konusunda kesin kuralları belirlememiştir (Şimşek, 2010, s. 28).

Bu farklı fon türleri, yatırımcılara çeşitli yatırım hedeflerine ve risk toleranslarına göre seçenekler sunar. Yatırımcılar, kendi finansal hedeflerine en uygun fon türünü seçmek için bu çeşitliliği dikkate alabilirler.

2.1.3.2. Büyüme Amaçlı Fonlar

Büyüme amaçlı fonlar, yatırım yapılması düşünülen portföydeki varlıkların ve bu varlıklardan elde edilecek sermaye kazançlarına ağırlık verilmesiyle belirlenen fon türleridir. Bunlar (Sezer, 2008, s. 70);

1. **Hisse Senedi Fonu:** Bu fonlar, portföylerinin en az %80'ini borsalarda işlem gören şirket hisselerine yatırır ve temel hedefleri sermaye kazancını artırmaktır (Türker, 2011, s. 77).
2. **Küçük Şirketler Hisse Senedi Fonu:** Bu fonlar, portföylerinin en az %80'ini küçük işletmelerin veya büyümekte olan firmaların hisse senetlerine yatırır ve sermaye kazancı elde etmeyi amaçlar (Dalgıç, 2007).
3. **Karma Fon:** Karma fonlar, portföylerinin en az %20'sini hisse senetlerine ve tahvillere yatırırken, aynı zamanda sermaye kazancını hedefler (Emeklilik

Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik md. 6).

4. **Uluslararası Hisse Senedi Fonu:** Bu fonlar, portföylerinin en az %80'ini yurt dışındaki hisse senetlerine yatırır ve sermaye kazancı elde etmeyi amaçlar (Türker, 2011, s. 35).
5. **Uluslararası Karma Fon:** Her bir portföyün değeri %20'den az olmamak kaydıyla, fon portföyünün minimum %80'ini yabancı kaynaklı hisse senetlerinde ve yabancı kaynaklı borçlanma araçlarında değerlendirir ve sermaye kazancı hedefler (SPK, “Bireysel Emeklilik Fonları Türlerine İlişkin Açıklama”, 10.05.2002 Tarih ve 22/646 Sayılı Karar).
6. **Esnek Fon:** Esnek fonlar, değişen piyasa koşullarına bağlı olarak çeşitli varlık sınıflarına yatırım yapabilirler. Bu, nakit, vadeli mevduat, tahvil, hisse senetleri, kıymetli madenlere dayalı varlıklar, gayrimenkuller, repo sözleşmeleri, opsiyonlar ve vadeli işlem sözleşmeleri gibi farklı finansal enstrümanları içerebilir. Sermaye kazancı elde etmeyi amaçlarlar ve varlık tahsisini önceden belirlenmemiştir (Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik md. 21).

Bu fon türleri, yatırımcılara farklı risk toleransları ve yatırım hedeflerine uygun seçenekler sunar. Yatırımcılar, kendi finansal hedeflerine ve risk profiline en uygun olanı seçerek portföylerini çeşitlendirebilirler.

2.1.3.3. Para Piyasası Fonları

Para piyasası fonu, azami 180 gün vadeye sahip olan fonlar ve ağırlıklı ortalama portföy vadesi 45 gün veya daha az olan yüksek likiditeye sahip fonlar ve sermaye piyasası araçlarından oluşan tutarlı bir fon portföyüdür. Bunlar (Yüceer, 2010, s. 45-46);

1. **Likidite Fon - Kamu:** Bu fonlar, portföylerinin en az %80'ini tahvil, repo, ters repo gibi vadeye sahip sermaye ve para piyasası araçlarına yatırır. Ayrıca, para piyasası işlemleri de bu fonların içinde yer alır. Likidite fonları genellikle kamu sektörü araçlarına odaklanır ve likiditeyi koruma amacı taşır (Natof, 2010, s. 48).

2. **Likidite Fon - Özel Sektör:** Bu fonlar, portföylerinin en az %80'ini bireysel yatırımlara odaklanarak vade yapısı uygun sermaye ve para piyasası araçlarına yatırır. Borsada işlem gören para piyasası araçları da bu fonların içinde yer alabilir. Özel sektör odaklı olmalarına rağmen, para piyasası işlemleri bu fonlarda da bulunabilir (Ülgen, 2007, s. 56).
3. **Likidite Fon - Karma:** Bu fonlar, fon portföylerinin tamamını özel ve kamu sektörü borçlanma senetleri ve para piyasası işlemleri gibi vade yapısına sahip sermaye ve para piyasası araçlarına yatırır. Bu fonlar, hem özel sektör hem de kamu sektörü araçlarına eşit derecede odaklanır ve likiditeyi ön planda tutar. Ancak, emeklilik yatırım fonlarının kuruluş ve yönetim esaslarına yönelik bazı kısıtlamalar geçerli olabilir (Yüceer, 2010, s. 45-46).

Bu likidite seviyelerine göre farklılaşan fonlar, yatırımcıların likidite tercihlerine ve risk toleranslarına göre çeşitli seçenekler sunar. Yatırımcılar, kendi finansal hedeflerine uygun olanını seçerek portföylerini çeşitlendirebilirler.

2.1.3.4. Kıymetli Maden Fonları

Fon portföyünün minimum %80'ini diğer kıymetli madenler ve altına dayalı varlıklardan oluşan fon türleridir. Bu fonlar (Yazıcı, 2015, s. 140-141);

1. **Kıymetli Madenler Fonu:** Bu fonlar, portföylerinin en az %80'ini uluslararası borsalarda faaliyet gören altın ve diğer değerli madenlere dayalı varlıklara yatırır. Bu tür fonlar, altın, gümüş, platin gibi kıymetli metaller veya değerli taşlar gibi değerli madenlere dayalı yatırım araçlarını içerebilirler. Bu fonlar, değerli madenlerin fiyat hareketlerinden etkilenmeyi amaçlar ve yatırımcılara bu varlıklara sermaye kazancı elde etme fırsatı sunar (SPK, 2013, çevrimiçi).
2. **Altın Fonu:** Altın Fonları, portföylerinin en az %80'ini ulusal ve uluslararası borsalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenlere dayalı varlıklara yatırır. Genellikle altın, platin, gümüş gibi değerli metaller üzerine odaklanırlar. Bu fonlar, altın ve diğer kıymetli madenlerin fiyatlarının yükselmesinden faydalanmayı hedefler. Yatırımcılara bu değerli madenlere dayalı yatırım yapma imkânı sunar (Natof, 2010, s. 48).

Her iki fon türü de kıymetli madenlere yatırım yapmayı amaçladığı için, yatırımcılar altın veya diğer değerli madenlerin fiyat hareketlerinden potansiyel olarak yararlanmak istediklerinde bu fonları tercih edebilirler. Ancak, her iki fonun da risk ve getiri profili dikkate alınmalı ve yatırım kararı dikkatle değerlendirilmelidir.

2.1.3.5. İhtisaslaşmış Fonlar

Sektör Fonu ve Endeks Fonu, belirli endeksler veya sektörler üzerinde odaklanan fon türleridir (SPK, 2013, çevrimiçi):

1. **Sektör Fonu:** Bu fonlar, portföylerinin en az %80'ini belirli sektör veya sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin hisse senetlerine yatırır. Örneğin, teknoloji sektörü fonu, enerji sektörü fonu gibi. Sektör fonları, belirli bir sektörün performansına dayalı getiri elde etmeyi amaçlar ve bu sektördeki şirketlerin hisselerine odaklanır (SPK, 2013, çevrimiçi).
2. **Endeks Fonu:** Endeks fonları, portföylerinin en az %80'ini belirli bir endekste yer alan varlıklara yatırır. Tahvil endeks fonu, sektör endeks fonu, hisse senedi endeks fonu gibi farklı türleri olabilir. Bu fonlar, belirli bir endeksin performansını takip etmeyi amaçlarlar ve endeks ile fonların getirisi arasındaki korelasyonu yüksek tutmayı hedeflerler. Bu sayede, endekste ki artış kadar bir getiri elde etmeyi amaçlarlar.

Sektör fonları, yatırımcıların belirli bir sektördeki potansiyel fırsatlara veya risklere yatırım yapmalarını sağlar. Endeks fonları ise belirli bir endeksin genel piyasa performansını yansıtan bir yatırım yapmak isteyen yatırımcılar için uygun bir seçenektir. Bu fonlar, yatırımcıların portföylerini çeşitlendirmelerine ve belirli piyasa segmentlerine odaklanmalarına yardımcı olabilirler.

2.1.3.6. Fon Sepeti Fonu

Fon Sepeti Fonu, portföyünün en az %80'ini borsa yatırım fonlarının katılım paylarına ve yatırım fonlarına yatırarak oluşturulan bir fon türüdür. Bu fonlar, yatırımcılara farklı yatırım fonlarının getiri potansiyelinden yararlanma fırsatı sunar. Fon sepeti fonları, genellikle çeşitli yatırım fonlarını içeren bir çeşit yatırım aracı

olarak işlev görür ve bu fonlara yatırım yapmanın yanı sıra yatırımcılara portföylerini çeşitlendirme imkânı sağlar. Bu şekilde, yatırımcılar farklı varlık sınıflarına ve stratejilere sahip yatırım fonlarının getirisinden potansiyel olarak faydalanabilirler (Hiçbezmez, 2014, s. 19).

2.1.3.7. Katkı Fonu

Katkı Fonu, katılımcılar adına ödenen devlet katkılarının yatırımlara yönlendirilmesi amacıyla oluşturulan bir fon türüdür. Bu fon, portföyünün en az %75'ini Hazine Müsteşarlığı tarafından ihraç edilen Türk Lirası cinsinden borçlanma araçlarına, kira sertifikalarına veya gelir ortaklığı senetlerine yatırır. Katkı fonları, katılımcılara devlet katkılarının daha iyi bir getiri potansiyeliyle değerlendirilmesine olanak tanır ve aynı zamanda düşük riskli yatırım seçenekleri sunarlar. Bu tür fonlar, katkılarının uzun vadeli büyümesine ve katılımcıların emeklilik veya benzeri finansal hedeflerine yönelik yatırım yapmayı amaçlarlar (Yazıcı, 2015, s. 141).

2.1.3.8. Diğer Fonlar

"Diğer Fonlar" olarak adlandırılan bu fonlar, belirli kategorilere girmeyen ve kendilerine özgü özelliklere sahip olan fon türleridir. Bu fon türleri aşağıdaki gibidir (Kaymak, 2016, s. 51-53):

1. **Dengeli Fon:** Dengeli fonlar, portföylerini kira sertifikaları, borçlanma araçları, ortaklık payları gibi çeşitli varlık sınıflarına dağıtarak çeşitlendiren ve hem temettü hem de sermaye kazancı elde etmeyi amaçlayan bir fon türüdür. Bu fonlar, kira sertifikası geliri ve faiz geliri elde etme hedefi taşır. Portföyleri dengeli bir şekilde hem gelir hem de büyüme potansiyeli sunar.
2. **Esnek Fon:** Esnek fonlar, yönetmeliğin belirlediği farklı varlık sınıflarına yatırım yapabilen ve hem temettü hem de sermaye kazancı elde etmeyi amaçlayan bir fon türüdür. Bu fonlar, kira sertifikası geliri ve faiz geliri elde etmeyi hedefler. Esnek fonlar, varlık tahsisini önceden belirlemeyerek daha geniş bir yatırım yelpazesi sunarlar ve piyasa koşullarına uyum sağlama esnekliği sunarlar.

Bu tür fonlar, yatırımcılara farklı risk toleranslarına ve yatırım hedeflerine uygun seçenekler sunar. Özellikle portföy çeşitlendirmesi ve risk yönetimi açısından önemli bir rol oynarlar. Yatırımcılar, kendi finansal hedeflerine en uygun olanını seçerek portföylerini çeşitlendirebilirler.

2.1.4. Dünyada ve Türkiye’de Emeklilik Yatırım Fonlarının Büyüklüğü

Dünya genelinde en büyük emeklilik fonları Kuzey Amerika fonlarıdır. (Bianchi, vd., 2010).2000 öncesi, hem ABD’de hem de başka ülkelerde yatırım fonu sektöründe büyüme yaşanmıştır. Küresel fon endüstrisi gelişirken, yatırım fonlarına ilişkin akademik çalışmalar ülkeler arası yetersiz kalmıştır. Ulusal fon piyasalarına ilişkin birkaç aydınlatıcı çalışma dışında, araştırmaların neredeyse tamamı ABD’ye odaklanmaktadır. ABD’de yerleşik fonların 2000 yılında küresel olarak mevcut fon sayısının yalnızca %15’ini ve dünya fon varlıklarının %60’ını oluşturmaktadır. Ayrıca, ikinci en büyük fon endüstrisine (fon varlıkları ile ölçülen) ev sahipliği yapan dünya yatırım fonu varlıklarının %6,5’ine sahip olan "offshore" pazarının bir parçası olan Lüksemburg oluşturmaktadır. Fransa ve Kore dünya çapında ikinci en fazla yatırım fonu sunan ülkeler arasındadır (Khorana, vd., 2005).

Gelişmekte olan bir piyasada yer alan Türkiye ekonomisi 15,4 milyar Amerikan doları değerinde yatırım fonu bulunmaktadır. 2003 yılında faaliyete geçen bireysel emeklilik planının büyüklüğü üç yılda yaklaşık 1,8 milyar dolara ulaşmıştır (Fazıl, 2007).

Ülke	Nominal	Gerçek
Türkiye	11,6	3,4
Danimarka	8,5	6,1
Meksika	7,7	3,2
Hollanda	5,6	3,5
İzlanda	4,2	2,9
Macaristan	4,1	0,4
Almanya	3,9	2,4
Norveç	3,6	0,9
Kore	3,2	0,1
Slovenya	2,7	0,6

Şekil 3. Seçilmiş OECD ülkelerinde 2008-2012 yılları arasındaki emeklilik fonlarının nominal ve gerçek ortalama yıllık getirileri (Açıkgöz, vd., 2015, s.428).

Dünyanın en büyük kurumsal yatırım ve tasarruf planı olarak tanınan emeklilik yatırım fonubüyüklüğü 2005’te 17,9 trilyon dolara ulaşmıştır(Kurtaran,

Kurtaran Turan, 2010, s.257). Uluslararası sermaye piyasasında büyük bir paya sahip olan emeklilik fonlarının Türkiye’de de gelişme göstermektedir. Gelişme aşamasında fonun performansı hem sermaye piyasalarına hem de yatırımcılar açısından önem arz etmektedir (Kurtaran ve Kurtaran Turan, 2010, s.243).

Türkiye’de emeklilik fonlarının pazar piyasası 2021 yılında %43 büyüme kat ederek 244 milyar TL’lik bir hacime ulaşmıştır. Emeklilik fonları piyasaya toplam olarak net girişi 9,4 milyar TL olup bununla beraber bireysel emeklilik fonlarındada 73,5 milyar TL büyüme göstermiştir. Otomatik katılım sistemindeki emeklilik fonlarında ise toplamda 4,5 milyar TL büyüme gerçekleştirmiş. Sırasıyla 228,3 milyar TL ve 15,8 milyar TL ile emeklilik yatırım fonuna ulaşmıştır. 2022 yılında ise sistemin toplam büyüklüğü 433 milyar 404,2 milyon liraya ulaşmıştır (BES, 2022: Angılı, 2022, s. 64).

2.2. BİREYSEL EMEKLİLİK FONLARININ EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bir finansal sistemin başarısı, fon fazlası olanlar ile nakit açığı olanlar arasında ne kadar etkili bir şekilde aracılık yaptığına bağlıdır. Bu nedenle finansal sistemin fon alışverişine olanak sağlayan çeşitli araçlara sahip olması çok önemlidir. Son yıllarda yaygınlaşan ve günden güne önemini daha da hissettiren bireysel emeklilik sistemi de yurtiçi tasarrufların artmasına zemin hazırlamaktadır. Bunun sonucunda ülkenin finansal sisteminin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Önder, Karabulut, 2017).

2.2.1. Tasarruflar Üzerindeki Etkisi

Tasarrufları arttıran en önemli iki faktör, gelir ve faiz oranları olarak tanımlanabilir. Ayrıca, bir ülkenin siyasi ve ekonomik çerçevesindeki belirsizlikler, faiz oranlarındaki değişimler, tüketici kredilerinin etkin olmayan düzenlemeleri, geçmiş ekonomik krizlerden elde edilen deneyimleri, demografik değişimler yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin kendi ülkeleri yerine farklı ülkeleri seçmesine sebebiyet vermektedir (Molho, 1986, s. 90). Yatırımın finansmanı, tasarruf ve dış borçla finanse edildiğinden dolayı yurtiçi tasarrufların düzeyi ekonomik gelişme açısından çok önemlidir (Ribaj ve Mexhuani, 2021, s. 11). Sermaye piyasası

gelişmemiş olan ülkelerde, yatırımların ve projelerin geliştirilmesi tamamen her ülkenin yurtiçi tasarruf oranına bağlıdır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesinde önemli bir rol oynayan tasarruf oranı, artan ulusal tasarrufların yatırımları artması ve büyümeyi teşvik etmesi nedeniyle ekonomik gelişmişliğin de bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Macunluoğlu, 2021, s. 228).

Sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcı durumunda olan ve sistemin ikincil ayağı olarak kabul edilen bireysel emeklilik sistemlerinde birikim ve bireysel emeklilik sistemine bağlı olan emeklilik fonlarındaki değişkenlik son yıllarda bireysel birikimlerin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu son durum, bireysel emekliliği etkileyen politikaların genel anlamda kişisel tasarrufları üzerinde büyük bir etkiye sahip olma olasılığını arttırmaktadır (García-Miralles ve Leganza, 2022, s. 3). Bu etkilerin gerçek hayatta meydana gelip gelmediğini bireysel emeklilik sisteminin çalışan bireylerin ya da tasarruf sahiplerinin üzerinde genişlemesine nasıl bir tepki vereceğine bağlı olmaktadır. Bireysel emeklilik sistemi ve bu sistemden elde edilen emeklilik fonları, bireylerin bu fonlara ihtiyaç duymaları halinde kendilerine finansal güvenlik sağlar ayrıca ülke ekonomisine birçok etkisi vardır. Sosyal güvenliğin istihdam ve büyüme oranları üzerindeki etkilerinin yanı sıra, dolaylı da olsa yoksulluğu azaltarak ve iç talepleri destekleyerek yatırımları canlandırmakla kalmayıp, ilgili emeklilik fonları sosyal güvenliğin ürettiği kaynakları ve iç tasarrufları da artırıp ekonomiyi harekete geçirebilmesi için kullanılmaktadır (Özcan ve Peker, 2018, s. 180).

2.2.2. Sermaye Piyasaları Üzerindeki Etkisi

Son 40 yılda dünya çapında önemli bir gelişme gösteren bireysel emeklilik sistemleri, farklı ülkelerde ve farklı sistem ve planlarla uygulandığı bilinmektedir. Pek çok ülke emeklilik gelirinin mevcut çalışanlar tarafından finanse edildiği sosyal güvenlik programlarının kullanıldığı görülmüştür. Özellikle ortalama yaşam süresinin arttığı ve doğumlarda meydana gelen ölümlerin düşme eğiliminde olduğu ülkelerde genç nüfus, sermaye piyasalarının gelişimini hızlandırabilecek bireysel emeklilik fonlarına yönelmektedir (Foster, 2017, s. 65-66). Bireysel emeklilik sistemlerinin dünya çapında farklı kullanımları olmakla birlikte, birincil amacının, her zaman dile getirildiği üzere sosyal güvenlik sistemlerinin tamamlayıcı nitelikte

ve tasarrufları teşvik ederek sistemin üzerindeki yükü azaltarak uzun vadeli fon ve sermaye birikimi sağlamak olduğu kabul edilmektedir. İstihdamı ve ekonomik büyümeyi arttırarak bunu korumak için uzun vadede yatırım yapılarak sermaye piyasası üzerindeki etkiyi arttırmayı amaçlamaktadır (Şahin vd., 2019, s. 518-523).

Bireysel emeklilik sistemleri, uzun vadeli fonların oluşturulmasını teşvik ederek sermaye piyasalarının büyümesine katkı sağlar. Bu sistemin içinde büyüyen sermaye piyasaları, finansal piyasaların derinleşmesine ve daha etkin bir şekilde işlemesine olanak tanır. Verimli finansal piyasalar, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı kolaylaştırabilir. Emeklilik fonlarının birikimleri, sermaye piyasalarına yönlendirildiğinde, bu fonlar uzun vadeli yatırımlar yaparlar. Bu durum, şirketlere ve projelere uzun vadeli finansman sağlama açısından önemli bir kaynak oluşturur. Ayrıca, bu fonlar genellikle hisse senetleri, tahviller ve diğer sermaye piyasası araçlarına yatırım yaparlar, bu da sermaye piyasalarının likiditesini artırır (Özkan Karabacak ve Mumcu Küçükçaylı, 2020, s. 31-32).

Emeklilik fonlarının artan tasarruf oranları, genellikle kamunun finansman ihtiyaçlarını azaltır. Kamu borçlanma gereksinimleri düşer ve bu da faiz oranlarının daha düşük seviyelere gelmesine katkı sağlar. Düşük faiz oranları hem bireysel hem de kurumsal yatırımcılar için daha uygun maliyetli borçlanma fırsatları sunar. Bu durum, ekonomik büyümeyi teşvik eder. Çünkü işletmeler ve bireyler daha uygun maliyetlerle yatırım yapabilirler. Bu nedenle, emeklilik fonlarının artan tasarrufları, ekonominin daha sağlam temellere dayanmasına yardımcı olabilir ve finansal istikrarı artırabilir (Demir ve Yavuz, 2004, s. 283). Öte yandan, düşük faiz oranları, özellikle enflasyonla mücadele söz konusu olduğunda, birçok alanda başarılı makroekonomik politikalara katkıda bulunabilir. Kurumsal yatırımcıların sermaye piyasalarında düşük katılımı, sermaye piyasalarının gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri olarak kabul edilmektedir. Kurumsal yatırımcı olarak kabul edilen bireysel emeklilik fonlarının sermaye piyasalarının gelişmesine önemli katkı sağladığı kabul edilmektedir. Emeklilik fonları vatandaşların yani katılımcıların sisteme katılımını teşvik etmekle birlikte sermaye piyasasında yatırıma olanak sağlamak amacıyla kurumlar vergisi, stopajdan muafiyeti ve gelir vergisi gibi vergi teşvikleri getirilmekte olup, usulüne uygun vergilendirmeler yapılmış olup ayrıca

elde edilmiş olan fon ve gelirlerin bir bölümünden gelir vergilerin dışında tutulmuştur (Şahin vd., 2019, s. 518-523).

Yapılan bu teşvik ve önlemler, bireysel emeklilik fonlarının sermaye piyasalarına yaptığı yatırımı arttırmayı amaçlamaktadır. Bu amaç, emeklilik şirketlerinin gelişimini ve sermaye piyasalarının gelişmesini teşvik ederek finansal ve ekonomik kalkınmayı desteklemektedir. Sermaye piyasalarının gelişmesinde kurumsal yatırımcıların eksikliği, düşük tasarruf eğilimi, nispeten likit olmayan ikincil tahvil sermaye piyasaları, uluslararası sermaye piyasalarına kıyasla yüksek ve yeni finansman maliyetleri, denetim standartları, sermaye piyasalarının gelişmesinin önündeki diğer engeller olarak belirlenmiştir. Son yapılan makroekonomik politika sonuçlarının, sermaye piyasası reformlarının ve yeni geliştirilen sermaye piyasası araçlarının bu engelleri etkin bir şekilde sonucuna varılmıştır (Şahin vd., 2019, s. 518-523).

2.2.3. Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkisi

Bireysel emeklilik sistemi, sosyal güvenlik kapsamını genişletmeyi, emeklilerin refah seviyelerini yükseltmeyi ve uzun vadeli yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen bir sistemdir. Bu sistem, toplanan fonların büyüklüğü ve uzun vadeli yatırım yapma yapısı nedeniyle makroekonomik ve finansal açıdan son derece duyarlıdır. Bireysel emeklilik programları, finansal sistemin derinleşmesini teşvik ederken, küçük tasarrufları bir araya getirir, bir havuzda biriktirir ve bu fonları erişilebilir hale getirir (Çımrın ve Durdu, 2015, s. 73). Ayrıca, emeklilik fonlarının uzun vadeli getiri elde etme amacı, sermaye piyasalarında uzun vadeli yatırımları teşvik ederek daha büyük yatırım fırsatları sunar. Bu, kısa vadeli spekülasyon hareketlerinin etkisini sınırlar ve sermaye piyasalarını krizlere karşı daha dirençli ve yatırımcılar için daha güvenli hale getirir. Ayrıca, finansal istikrar üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Uzun vadeli yatırımlar, ekonomik büyümeyi destekleyebilir ve sermaye piyasalarının istikrarını artırabilir. Emeklilik fonlarının uzun vadeli portföyleri, sermaye piyasalarında daha istikrarlı bir varlık talebi yaratır ve bu da fiyat dalgalanmalarını azaltabilir. Bu nedenle, emeklilik fonlarının uzun vadeli perspektifi, hem yatırımcılara hem de genel finansal istikrara fayda sağlayabilir. (Avcı, 2011, s. 19).

Bireysel emeklilik fonlarının, sermaye piyasalarına düzenli ve uzun vadeli yeni para akışı, faiz oranlarını düşmesine destek verirken ve kamunun borçlanması fırsatlarını arttırmaya yardımcı olacaktır. Azalan bütçe açıkları ve topluluklara yapılan sosyal güvenlik sisteminin verdiği destek sayesinde finansal sistem daha sağlıklı ve istikrarlı hale gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, artan özel sektörün finans kaynaklarına yönelik imkânların artırılması, menkul kıymetlerin ihraçları ve yatırımların genişlemesi sonucunda, risklerin piyasadaki yatırımcılar arasında paylaşılması sağlanmaktadır (Hatunoğlu ve İşverenoğlu, 2012, s. 161-162).

Yatırımların tasarruflara yönlendirilmesiyle birlikte artan üretim ve istihdam, istikrarlı ekonomik büyümeyi desteklemek için önemli bir kaynak haline gelmektedir. Ayrıca tüketimlerin azalması tasarrufların artması sonucu ülkelerdeki enflasyonun kontrol altına alınarak müdahale edilmesine yardımcı olurken, ülkemizde de meydana geldiği üzere fonların yerel para biriminden elde tutulması, ulusal para birimine olan güveni daha arttırmaktadır (Taşpın, 2011, s. 10).

2.2.4. Finansal Piyasalara Etkisi

Bireysel emekliliğin aktif ve faaliyet gösterdiği ülkelerde sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olmanın yanı sıra ülkenin ekonomik kalkınmasına da katkı sağlamaktadır. Genel tasarruf oranının yetersiz olduğu ülkelerde henüz ne finansal varlıklar ne de finansal piyasalar büyümüştür. Finansal ürünlere olan talep sınırlı olduğu için finansal piyasaların seyri yatay yönde seyretmektedir (Özdemir, 2007, s. 341).

Bireylerin yastık altında tutulan tasarrufların finansal piyasalara yönlendirilmemesi, potansiyel yatırım kaynaklarının kullanılmamasına yol açmaktadır. Bu durum, yerel tasarrufların ve fonların büyümesini engelleyebilir. Ancak, bireysel emeklilik fonları gibi uzun vadeli yatırım araçlarının finansal piyasalara entegre edilmesi, bu durumu değiştirebilir. Bu entegrasyon, finansal piyasalara derinlik kazandırabilir ve piyasa oynaklığını ve spekülasyonu kontrol altına alabilir. Son yıllarda bireysel emeklilik fonları gibi uzun vadeli yatırım fonları, Bireylerin tasarruflarının artmasına ve net tasarrufların büyümesine katkıda bulunmuştur. Bu fonlar, finansal piyasaları daha sağlam temellere oturtabilir ve hem kamu hem de özel sektör için daha düşük maliyetli borçlanma fırsatları sunabilir. Bu

durum, kamu sektörünün finansal ihtiyaçlarını uzun vadeli ve düşük maliyetli bir şekilde karşılamasına yardımcı olabilir (Oktayer ve Susam, 2007b, s. 31).

Bu bağlamda en önemli uzun vadeli yatırım araçlarından biri olan emeklilik fonları da bu amaca hizmet edebilir. Türkiye’de bireysel emeklilik fonlarının gelişiminin finansal piyasalardaki oynaklığı azaltması beklenmektedir. Gelişen ve daha da gelişmekte olan bireysel emeklilik sistemi, Hazine’nin yurt içindeki borçlanma ihalelerinde daha düşük faiz oranları ve daha uzun vadelerde borçlanmasına imkân verebilmektedir. Hem sürdürülebilir büyüme hem de düşük enflasyon hedefi kapsamında tasarrufların artırılması, ekonomik sorunlarının aşılmasında kilit rol oynayacaktır (Can, 2010, s. 141-142).

Emeklilik fonlarının finansal piyasalardaki diğer bir girdi katkısı ise, menkul kıymetler için istikrarlı bir talep oluşturarak piyasalara likidite ve ekonomik istikrar sağlayıp yatırımcılar için maliyetleri düşürmesidir. Sonuç olarak, kısa vadeli stratejik anlaşmaların yerini artık büyük ölçüde uzun vadeli getiriler için kurumsal yatırımlar almaktadır. Emeklilik fonları güvenli ve istikrarlı sermaye piyasalarına uzun vadeli yatırımları çekme, piyasa oynaklığını bastırma ve ekonominin istikrarlı bir şekilde büyümesine etki oluşturacaktır (Can, 2010, s. 141-142).

Bireysel emeklilik sistemi ve emeklilik fonlarının ekonomik kalkınmaya ve ekonomik istikrara olan faydaları aşağıda belirtilmektedir (Can, 2010, s.141-142: Emeklilik Gözetim Merkezi, 2022);

- ✓ Bireylerin ikinci emeklilik geliri gibi olacak ayrıca emeklilik dönemlerinde refah seviyelerini yükseltecektir.
- ✓ Alt yapı yatırımı ve uzun vadede yatırım için kaynak oluşturarak yeni iş ve istihdam olanakları meydana getirmektedir.
- ✓ Ülkedeki enflasyonla mücadele ve istikrarlı büyümeye olumlu yönde katkı sağlayacaktır.
- ✓ Uzun vadeli fonların artması sonucu mali sektörün daha sağlıklı işlemesine, faaliyet göstermesine ve işlemesine destek olacaktır.
- ✓ Kurumsal yatırım stratejileri, piyasa oynaklığını ve spekülasyonu azalmaktadır.

- ✓ Sermaye piyasalarının derinleşmesine yardımcı olur ve katkı sağlamaktadır.

2.3. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ FONLARI İLE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

2.3.1. Enflasyon Arasındaki İlişki

Bireysel emeklilik fonlarının gelişiminin finansal piyasalardaki belirsizlikleri azaltması beklenmektedir. Genellikle daha uzun vadelere sahip olan bu fonlar, Hazine'nin uzun vadede fon oluşturabileceği için önemli müşteri portföyü kazanacaktır (World Bank, 2019, s. 9). Başka bir deyişle, gelişen bireysel emeklilik sistemi, Hazine'nin borçlanma ihalelerinde daha düşük faiz oranları ve daha uzun vadelerle borçlanmasına imkân verebilir. Bireysel emeklilik sistemiyle; tasarrufların artırılması, büyümenin sürdürülmesi, düşük enflasyonun sağlanması bu bağlamda ekonomik sorunların aşılmasında önemli rol oynayacaktır. Öncelikle küçük ve dağınık olan tasarruflar toplanarak ve fon birikimleri sağlanarak finansal piyasaların derinleşmesi sağlanmaktadır. Sistemdeki fonların artması ile beraberinde tasarrufları arttırarak yatırıma dönüştürülüp, düşük enflasyon hedeflenmektedir (Paksu, 2007, s. 74).

Bireysel emeklilik sistemi, insanların refah düzeylerini arttırmayı ve emeklilik sonrası hayatlarında yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Bu sistemde toplanan fonların uzun vadeli bir yatırım olması finansal istikrarı ve ekonomiyi olumlu etkilemektedir. Bu tasarruflarda fon biriktirerek finansal sistemi iyileştirmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda sermaye piyasalarında da yatırımların artmasını desteklemektedir. Tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi ülkedeki enflasyonist baskıyı azaltmakta, üretim ve istihdamı olumlu yönde etkileyerek ekonomik büyüme için önemli bir kaynak oluşturmaktadır (Karataş ve Dalkılıç, 2022, s. 168-178).

Türkiye'de devlet desteği ile büyüyen halen gelişmekte olan bireysel emeklilik sistemi ve katkı paylarıyla biriken fonların, ilerleyen yıllarda bireylerin ihtiyaçlarını azaltmak için sisteme çok önemli bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca katılımcılardan sağlanan fonların enflasyonist etkisi ilerleyen süreçte netlik

kazanacaktır. Türkiye’de vatandaşların bireysel emeklilik sistemine katılım nedenlerinden biri de yükselen enflasyona karşı hareket alanı sağlamasıdır. Bireylerin gelecek planlaması için elverişli bir ortam oluşturmayı amaçlar (Karataş ve Dalkılıç, 2022, s. 168-178).

Literatürde bireysel emeklilik fonları ile enflasyon arasındaki ilişki inceleyen çalışmalar incelendiğinde;

Turner, (1981) çalışmasında, enflasyonun bireysel emeklilik fonlarının üzerindeki etki incelenmiştir. Bireyler için tasarrufları odaklı bir stok düzeltme modeli kullanarak analiz edilmektedir. Davranışsal olmayan tasarruflar davranışsal tasarruflardan önemli ölçüde daha düşük ayarlama maliyetine sahiptir. Zaman serisi verilerini kullanan bir regresyon analizi yapılmıştır. Enflasyonun toplam emeklilik tasarrufları üzerinde büyük bir olumsuz etkiye sahip olduğunu sonuca varılmıştır.

Hondroyianni, (2006) çalışmasında, 1961 yılından 1998 yılına kadar olan süreçte Avrupa ülkelerinde faiz oranları ile enflasyon, kamu tasarrufu, demografik faktörler ve özel tasarruflar arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın sonucunda emeklilik fonları ve enflasyon arasında pozitif bir ilişki bulmuştur.

Loayza, Hebbel, ve Sermen, (2000) çalışmalarında, 1966 ile 1995 yılları arasında OECD ve bazı gelişmekte olan ülkeler, enflasyonun, reel faiz oranlarının ve kamu tasarruflarının özel tasarruf üzerindeki etkilerini incelemek için panel veri analizi yapmıştır. Araştırmanın sonucunda, yüksek enflasyonun özel tasarruf üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ve yüksek reel faiz oranlarının ise emeklilik fonları üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Murphy ve Musalem, (2004) yaptıkları çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan 43 ülkeyi kapsayan çalışmalarında, emeklilik sisteminde elde edilen birikimlerin ulusal tasarruflar üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Panel veri analizi yapılan araştırma sonucunda, emeklilik sisteminin bireylerin tasarrufları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, bireysel emeklilik fonlarının büyüklüğü ile enflasyon arasındaki etkileşim karmaşık ve çok yönlüdür. Genel olarak, fonların büyümesi ekonomik istikrarı ve tasarruf oranlarını desteklerken, aynı zamanda kısa vadeli

dalgalanmalara ve ekonomik koşullara duyarlı olabilir. Bu nedenle, bu etkileşimi anlamak için birden fazla faktörü göz önünde bulundurmak önemlidir.

2.3.2. Faiz Oranları ile Olan İlişki

Bireysel emeklilik şirketleri, topladıkları katkı paylarıyla oluşturdukları emeklilik fonları aracılığıyla ülke ekonomisine önemli bir katkı sağlarlar. Bu fonlar, dünya genelinde önemli kurumsal yatırımcılar olarak kabul edilirler. Bu fonlar, finansal piyasa ekonomisinin bir parçası olarak kabul edilir ve uzun vadeli yatırımlar yaparak ekonomiye kaynak sağlarlar. Ayrıca, bu fonlar var olan piyasaların gelişmesine ve derinleşmesine katkıda bulunarak özel ve kamu sektöründe borçlanma olanaklarını kolaylaştırabilirler (Coşkun, 2003, s. 88). Bireysel emeklilik sistemi, ülke ekonomisi ve finansal piyasalar açısından büyük bir öneme sahiptir. Katılımcı sayısını etkileyen ve fon büyüklüğünü artırıp azaltabilen mevduat faizi ile olan ilişki bu sistemin önemli bir bileşenidir. Mevduat faizi, bir sonraki dönemin bireysel emeklilik sisteminin katılımcılarını etkileyebilir. Çünkü bu iki ürün birbirlerinin alternatifleridir. Faizlerin arttığı bir dönemde yatırımcılar, daha yüksek getiri sağlayan mevduat faizini tercih edebilirler. Ancak faizler düştüğünde, yatırımcılar bireysel emeklilik sistemini alternatif bir yatırım aracı olarak görmeye başlayabilirler (Can, 2010, s. 142). Ayrıca, bireysel emeklilik sistemine katkıda bulunan fonların büyüklüğü, faiz oranlarını etkileyebilir. Bu nedenle, fonların büyüklüğündeki değişiklikler, faiz oranlarını etkileyebilir ve bu da ekonomik koşulları etkileyebilir. Sonuç olarak, bireysel emeklilik sistemi, ülke ekonomisi ve finansal piyasalar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Mevduat faizi ile olan ilişkisi, katılımcı sayısını ve fon büyüklüğünü etkileyebilirken, bu sistemde biriken fonların büyüklüğü de faiz oranlarını etkileyebilir. Bu nedenle, bireysel emeklilik sisteminin ekonomik koşullar üzerindeki etkisi oldukça önemlidir (Uyar, 2012, s. 84-87).

İktisatta yaygın olarak bilinen bir paradoksa göre, bireysel emeklilik sistemi (BES) ile mevduat faizi arasında beklenenin tersine bir ilişki bulunabilir. Bireysel emeklilik sistemine katılımın artması, fon büyüklüğünün artmasına neden olduğu için faizleri yükseltebilir (Emeklilik gözetim merkezi, 2022, evrimii).

İlk olarak, BES'e katılımlar arttıkça, sisteme dâhil edilen fonlar da artar. Bu fonlar, finansal piyasalarda ve ülkenin ekonomik sisteminde daha fazla likidite

yaratır. Bu artan likidite, genellikle faizleri düşürme eğilimindedir, çünkü piyasada daha fazla para bulunur. Ancak bu faiz düşüşü, ekonomide bazı sorunlara yol açabilir. Ekonomiyi canlandırmak için hükümet müdahale etmek isteyebilir, ancak bu, enflasyon gibi sorunlara neden olabilir. Bu nedenle hükümet, ekonominin daralmasını önlemek ve finansal istikrarı sağlamak için faizleri artırabilir. Bu, BES'e katılımın ve fon büyüklüğünün artmasının ardından faizlerin zorunlu olarak artmasına yol açabilir (Öztürk, 2010, s. 111).

Diğer bir senaryoda, tahvillerdeki faizlerin de etkisiyle faizler yükselebilir. BES'te toplanan katkı payları farklı yatırım araçlarında kullanılır ve katılımcılar bu yatırımların ağırlığını kendilerine göre belirleyebilirler. Örneğin, katılımcılar hisse senedi fonlarına ağırlık verirlerse, tahvil fonlarına olan talep azalabilir, bu da tahvil fiyatlarının düşmesine neden olabilir. Tahvil fiyatlarındaki düşüş, tahvil faizlerini artırabilir (Küçük, 2019, s. 211).

Sonuç olarak, BES ile mevduat faizi arasındaki ilişki karmaşık olabilir ve birden fazla faktör tarafından etkilenebilir. Bu nedenle, bu ilişkiyi anlamak için finansal piyasalardaki ve ekonomideki değişiklikleri göz önünde bulundurmak önemlidir (Uyar, 2012, s. 84-87).

Tasarrufları arttıran pek çok faktör barındıran bireysel emeklilik sistemi, kayıt dışılığı tespit etmesi, vergi kaçakçılığını önlemesi ve tasarruf edilen fonların vadelerini uzatması nedeniyle kilit noktaları oluşturan bir sistemdir. Ülke ekonomisine ve sermaye piyasalarının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Uzun vadede bu sistem ve sistemdeki biriken emeklilik fonları, ülkedeki faiz oranlarının düşmesinde ya da artmasında önemli rolü vardır (Çetiner, 2018, s. 33).

Bireysel emeklilik fon büyüklüğü ile faiz oranları arasındaki ilişki literatür taraması incelendiğinde:

Mesike ve Ibiwoye (2012), çalışmalarında, Nijerya ekonomisinin emeklilik sisteminin ve fonlarının finansal piyasalardaki etkisi zaman serisi analizi ile incelenmiştir. 1981-2009 dönemi kapsayan çalışmada finansal gösterge olarak tasarruflar, faiz oranları kullanılmıştır. Sonuç olarak emeklilik sistemindeki tasarruflar ile finansal göstergeler arasında tek taraflı nedensellik bulunmuştur.

Çetiner ve Gündoğdu (2018) çalışmalarında, 2011–2017 döneminde Türkiye’deki emeklilik fonlarını araştırmışlardır. Yapılan bu çalışmada katılımcı sayısı, BIST100 endeksi, faiz oranı ve döviz kuru değişkenleri belirlenerek regresyon analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda BIST100 endeksi ve faiz oranlarının katılımcı sayısının aolumlu yönde etki yaptığı bulunmuştur.

Uyar (2012) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’deki bireysel emeklilik sistemleri ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, 2004-2009 dönemine ait aylık veriler kullanılmıştır. Bireysel emeklilik planı değişkenleri; toplam yatırımları, katılımcı sayısını ve sertifika sayısını içermektedir. Belirlenen makroekonomik değişkenler ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası endeksi, mevduat faiz oranları, büyüme oranları ve dış ticaret verileridir. Analiz sonuçları, özellikle değişken mevduat faiz oranları ile menkul kıymet sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermiştir. BES verileri ile temel ekonomik göstergeler arasındaki ilişkinin araştırıldığı bu çalışmada, BES göstergelerinden katılımcı sayısı ile makro ekonomik göstergelerden mevduat faizi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Özkan ve Demirkale (2019), Türkiye ve seçilmiş ülkelerde çeşitli makroekonomik değişkenlerin emeklilik yatırım fonları üzerindeki dinamik etkilerini ve emeklilik yatırım fonlarının bu verilere duyarlılığını incelemiştir. Bu çalışmada Ocak 2015’ten Aralık 2016’ya kadar olan döneme ait veriler toplanmış ve VAR modeli yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlar, Türkiye ve diğer büyük ülkelerdeki yatırım fonları ile borsa endeksleri arasında yakın bir ilişki olduğunu ve emeklilik yatırım fonları ile faiz oranları ve enflasyon arasında nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Yeşilyurt (2019) çalışmasında, Türkiye örneğini kullanarak makroekonomik değişkenlerin bireysel emeklilik sistemi üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bireysel emeklilikte değişken olarak sözleşme sayısı ve toplam yatırım, makroekonomik değişkenler olarak ise büyüme oranı, döviz kuru, işsizlik oranı, cari açık ve mevduat faiz oranı değişkenlerini kullanmıştır. Bu çalışma, 2004-2016 yılları arasındaki verilere dayanan ARDL sınır testi yaklaşımı analizi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar, makroekonomik değişkenlerle bireysel emeklilik sistemi

arasında bir bütünleşmenin varlığını işaret etmektedir. Sözleşme sayısı ile mevduat faiz oranları arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Granger nedensellik testi, yatırımdan işsizliğe, yatırımdan cari açığa, büyümeden işsizliğe ve büyümeden cari açığa doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Loayza, Hebbel ve Serven (2000) çalışmalarında, 1966 yılından 1995 yılına kadar olan verileri kullanmışlar ve OECD ve bazı gelişmekte olan ülkelerde enflasyon, reel faiz oranları ve kamu tasarrufları gibi değişkenlerin özel tasarruflar üzerindeki etkilerini incelemek için ekonometrik teknikler kullanmışlardır. Araştırmalar sonucunda, enflasyon oranındaki artışın özel tasarrufları olumlu yönde etkilediğini, reel faiz oranlarındaki artışın ise özel tasarrufları olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

Özcan ve diğerleri (2003) yaptıkları çalışmada, Türkiye'deki özeltasarruflar üzerinde faiz oranları, enflasyon oranları, büyüme oranları ve gelir düzeyleri gibi çeşitli değişkenlerin etkisini 1968'den 1994'e kadar olan verileri kullanarak sıradan en küçük kareler (OrdinaryLeastSquares) yöntemi kullanarak araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçları, enflasyonun özeltasarruflar üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, reel faiz oranları ile özeltasarruflar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermektedir.

Athukorola ve Sen (2004) çalışmalarında, Hindistan'da 1954'ten 1998'e kadar olan verileri kullanarak faiz oranı, enflasyon oranı, büyüme oranı, nüfus artış hızı ve para arzı gibi belirleyicilerin özeltasarruflar üzerindeki etkisini GM (GeneralizedMethod of Moments) yöntemi kullanarak incelemişlerdir. Sonuçlar enflasyon ve faiz oranlarının özeltasarruflar üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Hondroyiannis (2006) yaptığı çalışmada, Avrupa ülkelerinde faiz oranları ile enflasyon oranları, kamu tasarrufları, demografik faktörler ve özeltasarruflar arasındaki ilişkiyi 1961'den 1998'e kadar olan verileri kullanarak panel veri yöntemlerini kullanarak araştırmıştır. Araştırmanın sonuçları, enflasyon, faiz oranları ve kişisel tasarruflar arasında pozitif bir ilişki buldu.

Horioka ve Wan (2007) çalışmalarında, faiz oranları ve nüfus gibi değişkenler kullanılarak 1995 ile 2004 yılları arasındaki verileri kullanarak Çin'de

özeltasarrufları etkileyen çeşitli değişkenleri dinamik bir panel yöntemi ile incelemişlerdir. Sonuç olarak faiz oranlarının kişisel tasarruflar üzerinde olumlu etkisi olduğu görülmektedir.

Selim ve Çelik (2014) çalışmasında, 32 OECD ülkesinde bireysel emeklilik fonlarının belirleyicilerini araştırmıştır. 2005'ten 2011'e kadar olan dönem ele alınmış ve panel veri analizi teknikleri kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda hane halkı tüketim harcamaları, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla ve erkeklerin ortalama emeklilik yaşı, bireysel emeklilik fonları üzerinde olumsuz ve anlamlı bir etki yaratmıştır. Öte yandan nüfus, sağlık harcamaları ve istihdam oranları bireysel emeklilik fonlarını olumlu yönde etkilemiştir. Enflasyon ve kısa vadeli faiz oranlarının emeklilik fonları üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

2.3.3. Altın Kurları ile Olan İlişki

Altın fiyatlarında meydana gelen hareketler, piyasa koşullarına karşı oldukça hassastır. Bir ekonominin temellerindeki değişiklikler ve gelecekteki beklentiler fiyatlar üzerinde önemli oynaklıklar meydana getirebilmektedir (Bapna vd., 2012, s.2).

2.3.4. Döviz Kuru ile olan İlişki

Türkiye ekonomisinde yurt içi yatırımların yurt içi tasarruflara finanse edilememesi uzun süredir dış borçlanmayı arttırmaktadır (Zerenler, 2003, s. 188). Bu sorunun nedenlerinden biri, tasarruf sahiplerine güvenilir, yüksek getirili bir yatırım aracının sağlamamasıdır. Yurt içi tasarrufları arttırmak amacıyla kurulan ve çalışanlar için zorunlu hale getirilen BES bazı bireyler üzerinde beklentiyi karşılayamamış ve sistemde zorlananların çoğu kısa sürede bireysel emeklilik sisteminden ayrılmıştır. Bunun en büyük nedenleri ise, bu tasarrufların uzun vade de uygun bir yatırım portföyün de kullanılamaması ve enflasyon karşısında değer kaybetmesidir. Bu nedenle Türkiye’de tasarruf sahipleri fonlarını biriktirmekte ve bu fonları döviz ve kıymetli madenlere ya da vadeli mevduata yatırım yapmayı tercih ederler ve genellikle bu yatırımlarını belirledikleri döviz ya da diğer farklı getirisi oran portföylerinde bulundururlar. Ancak bu yatırım araçlarının (döviz, altın gibi) volatilitesi yüksek oluşu, ayrıca aralarındaki dinamik etkileşimler, tasarrufların

değerlendirilmesi konusunda bireyleri ve kurumları zor durumda bırakabilmektedir (Cihangir vd, 2020, s. 921-938)

Tasarruf sahiplerine yeterince yüksek ve istikrarlı reel getiri sağlayamayan ülkelerde yurtiçi tasarrufların düşük kalması muhtemeldir. Yurt içi tasarruf oranının düşük olması nedeniyle her ülkenin bir tasarruf yatırımı açığı vardır. Yükselen yurtiçi tasarruf oranı, yurtiçi yatırım ve tüketimin dış borç oluşturmada finanse edilmesi bir yandan ülke ekonomisinin büyümesini hızlandırırken diğer yandan da iç ve dış finansal şoklara karşı ülkenin ekonomik dayanıklılığını arttırmaktadır. Aksi takdirde cari açık sorunu ortaya çıkar ve belli bir seviyeyi aşarsa ekonomik krize yol açabilir. Bu tür sorunlarla karşılaşmamak için yurt içi tasarruf oranını yükseltmek mantıklı hale gelecektir. Bu amaçla, fon sahiplerini mevcut sermayelerini daha iyi değerlendirebilecekleri yatırım araçlarıyla tanıştırmak ve bu yatırım araçları arasında doğru tercihi yapmalarına rehberlik etmek anlamlıdır (Adıgüzel, 2016, s. 8).

Bu nedenle son zamanlarda etkinliğini arttıran BES insanların tasarruf yapmalarına fırsat vererek kişilerin birikim yapmasına öncülük etmektedir. Yurt içi tasarruf sisteminin artmasına destek vermektedir. Döviz kurlarındaki artış ve azalıştan kaynaklı bireysel emekliliğe olan yatırım değişebilmektedir. Yatırımcıların uzun vadede daha çok gelir elde etme çabaları değişkenlik göstermekte hangi yatırım aracı daha çok kazandıracak ise o yönde yatırımlarını değerlendirmektedir. Döviz kurlarındaki artış bireysel emeklilik sistemine olan talebi azaltabilir. Döviz kurlarındaki azalmalar ise bireysel emeklilik sistemine olan talebi ise arttırabilmektedir. Çünkü dövizdeki anlık kur farkları ya da uzun vade de dövizde oluşan yüksek karlılık diğer yatırım araçlarına olan bağlılığı azaltabilir (Macunluoğlu, 2021, s. 2021).

Türkiye’de yatırımcılar açısından; döviz, altın, borsa ve mevduat faiz oranları birbirinin yerine geçebilir. Bu finansal araçlar arasında fon dağıtmak ve aynı zamanda bir yatırım sepeti oluşturmak avantajlıdır. Bu dağıtımdaki altın uzun vadede kar sağlayacağı, hisse ve dövizin kısmen kısa vade kısmen uzun vade kar getireceği, faiz oranlarının ise düşük faiz, istikrarlı(garantili) getiri arayanlar için ideal bir yatırım aracıdır (Yazıcı, 2015, s. 156).

Döviz kurlarında ortaya çıkan artış ülkedeki yerli para biriminin değerini azaltmaktadır. Bunun sonucunda yatırımcılar yapacakları tasarrufları döviz cinsinden varlıklarda değerlendirmek istemesi ilk olarak sermaye piyasaları olmak üzere emeklilik fonlarına olan ilgiyi de azaltmasına neden olabilmektedir (Demirkale, Özkan, 2021, s. 67).

Bireysel emeklilik fon büyüklüğü ile döviz kuru arasındaki ilişkiliteratür taraması incelendiğinde:

Bebczuk ve Musalem (2006), çalışmalarında tasarruflar üzerinde bireysel emeklilik sisteminin etkisi incelenmiş ve 48 ülke seçilerek 24 yıllık veriler kullanılmış panel veri analizi yapılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucu, döviz kurundaki artış yani 1 dolardaki artış uluslararası tasarruflarıda arttırdığı sonucuna varılmıştır.

2.3.5. Hisse Senedi Piyasası ile Olan İlişki

Bireylerin hayattayken yaptırmış olduğu hayat sigortaları, hayat dışı sigortalar ve son yıllarda önemini arttıran ayrıca yoğun talep gören bireysel emeklilik sistemi ile artan fon büyüklüğü ülke ekonomisinde oldukça zengin bir sektör olmaya devam etmektedir. İlgili bu sektör ülkedeki sermaye piyasasının gelişmesine ve toplanan fonların ve primlerin çağın iş birliği özelliğinden yararlanılarak tasarruf ve yatırımlarda ayrıca kredilerde kullanılmasıyla hızla büyümeye devam eden bir alandır (Paçacı, 2017, s. 330). Sigorta sektörünün sağlıklı işleyişi, ülke sanayisinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle şirketlerin olası risklerden korunmaları, gelecekteki faaliyetlerini güvenle sürdürmeleri ve elindeki sermayelerini korumaları çok önemlidir. Devlet, sanayi ve finans sektörü çark gibi birbirine bağlı olarak çalıştığı müddetçe ülkenin ekonomisine önemli katkılar sağlanabilmektedir (Kurt ve Senal, 2018, s. 232-233).

Finans alanında, özellikle bankacılık ve sigortacılık sektöründe, belirsizlikler altında karar verme konusunda birçok modelleme çalışmasının yapıldığı geniş bir literatür bulunmaktadır. Sektördeki yöneticilerin ve hisse senedi yatırımcılarının karşılaştığı risk faktörleri, getiri veya performans ölçütleri ve koşulları sıkıntılıların gerçek örnekleridir. Bazı riskler kontrol altına alınabilirken bazıları kontrol edilemez bir hal almaktadır (Er, 2007, s. 49). Payları borsa İstanbul'da işlem gören

sigortacılık sektörü ve buna bağlı olarak faaliyet gösteren bireysel emeklilik sistemi, şirketler ve yatırımcılar tarafından yoğun bir ilgi görmektedir. Ulusal ve küresel düzeyde de dâhil olmak üzere şirketlerdeki olumlu veya olumsuz gelişmeler, hisse senetlerinin fiyatlarında dalgalanma meydana getirmekte ve bu oynaklık yatırımcılar açısından kazanç veya kayıp olarak geri dönmektedir (Baker ve Nofsinger, 2002, s. 100). Türk sigorta sektöründe yer alan hisse senetleri, gelecekteki hisse senedi fiyatlarına ilişkin önemli tahminler ve beklentiler yatırımcılar için büyük önem taşımaktadır (Kurt ve Senal, 2018, s. 232-233).

Fiyat eylem araştırması, sigorta sektöründe yatırım yapmak isteyen yatırımcıların en iyi performans gösteren hisse senetlerini seçmelerine yardımcı olan önemli bir göstergedir. İç ve dış faktörler, ekonomik ve politik koşullar, göstergeler ve önemli rakamlar dikkate alınarak tarihsel verilerin araştırılması ve analizi akıllı bir yatırım olup etkin kişisel ve kurumsal yönetimin temelini oluşturmaktadır. (Kuyucular, 2020, s. 39).

Bireysel emeklilik fon büyüklüğü ile hisse senedi piyasası arasındaki ilişki literatür taraması incelendiğinde:

Thomas, SpataroveMathew, (2014) çalışmalarında, hisse senedine yatırılan emeklilik fonlarındaki varlıkların payı ile OECD piyasasındanki borsa oynaklığı arasındaki ampirik ilişkiyi incelemişlerdir. Bu amaçla, panel veri analizi kullanılarak 2000 yılından itibaren 2010 yılına kadar 34 ülke üzerinde inceleme sonucunda hisse senedine yatırılan fonlar ile borsa oynaklığı arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum emeklilik fonlarının borsa oynaklığını azaltabileceği kanısını oluşturmuştur.

Zubair (2016), çalışmasında Nijeryadaki emeklilik yatırım fonlarının sermaye piyasası üzerindeki etkisini incelemiştir. İlgili çalışmada, otoregrasif Entegre Hareketli ortalama (ARIMA) regresyon tekniği kullanılarak 2009 yılı ile 2016 yılı arasındaki dönemi kapsayan bir zaman serisi analizi ile incelenmiştir. Yapılan çalışmada, 2004 yılı büyük sanayi reformundan sonra Nijerya emeklilik yatırım fonları yatırımları ile sermaye piyasasının performansı arasında önemli bir pozitif ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Spesifik olarak çalışma, Nijerya'daki toplam

emeklilik yatırımlarının derinlik ve likidite açısından Nijerya'daki sermaye piyasasının performansını önemli ölçüde iyileştirdiği sonucuna varılmıştır.

Akgiray, Peksevim ve Şener (2016) çalışmalarında, Türkiye ve Şili karşılaştırılması yapılarak 2004 yılı ve 2014 yılları arasındaki emeklilik fonlarının finansal istikrar üzerindeki etkisini nedensellik analizi kullanılarak incelemiştir. Emeklilik fonlarının Şili'nin hisse senedi ve tahvil piyasalarında finansal istikrara katkıda bulunduğu, ancak Türkiye'de böyle bir katkının olmadığı sonucuna varmışlardır.

Meng ve Pfau, (2010) yaptıkları çalışmalarında, emeklilik fonlarının tahvil ve hisse senedi piyasalarına olan etkilerini araştırılmıştır. Çalışmada emeklilik fonları ile sermaye piyasasının gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişkiyi panel veri analizleri kullanarak incelemiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde yaptıkları çalışmalarında ülkelerin finansal gelişmişlik durumlarına göre ayırmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre emeklilik fonlarının, borsa değerlerini, hisse senedi hacimlerini özel sektör tahvil piyasası değerini pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Alda (2017) yaptığı çalışmada, hisse sentlerine yatırılan emeklilik fonu varlıklarının 1999 yılından 2014 yılına kadar olan süreçte 13 Avrupa ülkesinin borsa gelişimi ve piyasa üzerindeki etkinliği incelenmiştir. panel veri analizi ile elde edilen bulgular neticesinde emeklilik ve tasarruf konusunda bir endişe ortaya koymaktadır. Yapılan verimlilik analizinde uyarlanabilir yönetim stratejilerini harekete geçiren arbitraj fırsatları nedeniyle emeklilik fonlarının etkisinin zaman içinde sermaye piyasaları arasında değiştiğini ortaya koymuştur.

Bayar vd, (2022) yaptıkları çalışmalarında, 2004-2019 dönemlerini kapsayan 15 gelişmekte olan piyasa ekonomisinde emeklilik fonlarının ve sigorta şirketlerinin borsa gelişimi üzerindeki etkisini panel eşbütünleşme ve nedensellik testleri aracılığıyla araştırmıştır. Nedensellik analizi sonucu, hisse senedi piyasası gelişiminin kısa vadede emeklilik fonları ve sigorta sektörü üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Catalan, Impavido ve Musalem (2000), yapmış olduğu çalışmada 21 OECD ülkesi ve gelişmekte olan 5 ülke için hayat sigortaları, hayat dışı branşındaki sigortalar, emeklilik fonlarının hisse senedi piyasasına olan etkisini Granger

nedensellik analizi ile incelemişlerdir. Bunun sonucunda pozitif korelasyon olduğuna saptanmıştır.

Enache vd. (2015), incelemiş oldukları çalışmalarında, orta ve doğu Avrupa ülkelerinin emeklilik reformu ile sermaye piyasalarının gelişimini 2001-2010 yıllarına ait verilerle araştırılmış hata düzelme modeli kullanılmış bunun sonucunda emeklilik fonlarının uzun dönemde olumlu sonuç çıkardığı ve kısa vadede pozitif yönlü bir korelasyon olduğu sonucuna varılmıştır.

Alda (2017), çalışmasında 1994 yılından 2014 yılına kadar geçen zamandaki verileri alarak 13 ülkenin emeklilik fonlarının sermaye piyasası üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada sadece hisse senetlerine yatırım yapan emeklilik fon varlıkları analiz edilmiştir. Buna göre emeklilik fon büyüklüklerinin sermaye piyasası gelişimi üzerinde pozitif yönde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Niggemann ve Rocholl (2010), 1976-2007 yılları arasında 30 OECD ülkesi olmak üzere toplam 72 ülkenin emeklilik fonu sistemleri ile sermaye piyasaları gelişimi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Yapılan araştırmalar sonucunda, emeklilik fonlarının sermaye piyasasının gelişimi için önemli katkı sağladığını ve emeklilik fonlarının ülkelere finansal alanda yenilikler getirmesi ve kurumsal yatırımcıların gelişmesini de sağlayarak sermaye piyasalarının büyümesinde de önemli etkileri olduğunu göstermektedir.

2.3.6. Büyüme ile Olan İlişki

Emeklilik sonrasında ek gelire hak kazanarak bireylerin refahını arttırmayı hedefleyen bireysel emeklilik sistemi, sosyal güvenlik mekanizmalarını tamamlayan, gönüllü katılım esasına dayalı bir emeklilik sistemi olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda BES, hem bireylerin hem de finans sektörü ve ekonomi için önemli bir tasarruf kaynağı olarak hızlı bir şekilde büyümenin eşiğindedir. Bireysel emeklilik sistemi ve sistemdeki fon büyüklüğünün ekonomik büyüme arasında kısa ve uzun vadede bir etkileşim bulunmaktadır. Bu doğrultuda bakıldığında, bireysel emeklilik sisteminin bir göstergesi olarak karşımıza çıkan tasarruf sahiplerinin ödediği katkı paylarından elde edilen fon büyüklüğü, ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir (Ergün, 2022, s. 174-175).

1870'lerden bu yana Türkiye'de sigortacılık faaliyetinin, özellikle son dönemde bireysel emeklilik sistemi ve otomatik katılım gibi yeni enstrümanların kullanılmaya başlanması, finans ve sigortacılık sektörünün gelişimini hızlandırdığı belirtmekte fayda vardır. Ayrıca bireysel emeklilik sistemindeki fon büyüklüğünün beklentilerin üzerinde bir rakama ulaşacağını ve yurt için tasarruf oranının gayri safi yurt için hâsılanın %30'a ulaşmasının beklendiği bir ortamda, ekonomik büyüme ve gelişmeye ek olarak yüksek tasarruf seviyeleri devam edecektir. Ekonomideki hedefler için hem bireysel refah standartlarının iyileştirilmesi hem de ekonomik büyüme ve kalkınma için önemlidir (Şataf ve Yıldırım, 2019, s. 576; Ertuğrul ve Gebeşoğlu, 2020, s. 173).

Yurt içi tasarrufların en önemli belirleyicisi ekonomik büyümedir. Bu anlamda, Türkiye'nin ekonomik büyümesine ivme kazandırmadan ve gelir seviyesini belli bir seviyenin üzerine çıkarmadan yurtiçi tasarrufları artırmak zor olacaktır. Bu nedenle geliri artıran ve ekonomik kırılgılığı azaltan makroekonomik politikalar tasarrufları teşvik eder. Bu amaçla verimliliğin artırılması, teknolojik yenilikler, ithalata bağımlılığın azaltılması ve yeni, kaliteli ürünlerin ihracatının artırılması yoluyla dış ticaret açığının azaltılması ve ihracata dayalı ekonomik büyümenin sağlanması yurt içi tasarrufların artmasına yardımcı olacaktır. Ekonominin büyümesinden elde edilen gelir artışlarının tüketimden çok tasarruflara ve verimli yatırımlara dağıtılması da önemlidir. Bu kapsamda son yıllarda kredi kartı kullanımının sınırlandırılmasına ve tüketici kredilerindeki büyümenin sınırlandırılmasına yönelik bazı politikalar ve tedbirler uygulamaya konulmaktadır. Ayrıca bireysel emeklilik sistemi, hane halkı tasarruflarının artırılmasına yönelik olarak tasarruf tabanının genişletilmesi ve prosedürlerin basitleştirilmesine yönelik düzenlemeler hayata geçirilmektedir (Barış ve Nisfet, 2015, s. 142).

Yurtiçi tasarruflarının çoğunun özel kesim tarafından geldiği göz önüne alındığında, daha fazla hane halkı tasarrufu talep edilebilir. Özellikle tasarrufların yararları hakkında uzun vadeli bilinçlendirme yoluyla, toplumda bir tasarruf kültürü aşlamak önemlidir. Bu bağlamda hane halkının finansal okuryazarlığının ve farkında olmasının artırılması önemli faydalar sağlayabilir (Barış ve Nisfet, 2015, s. 142).

Dünya bankası veri tabanından 2016 yılı verilerine bakıldığında, gayri safi yurtiçi hasıla yüzdesi olarak en yüksek yurtiçi tasarrufa sahip olan ülkeler, İrlanda (%63,12), Lüksemburg (%53,04), Singapur (%51,22), Katar (%51,10), Çin'dir (%46,53). Daha yakından bakıldığında, bu ülkelerin yüksek gelir grubuna ait olduğu ve yüksek tasarrufların büyümeyi destekleyebileceği sonucuna varılmaktadır. Türkiye'nin uzun yıllardır sürdürülebilir büyüme dinamiklerini yakalayamaması dolayısıyla orta ve yüksek gelirli ülkeler sınıfında yer alması, ülkenin ekonomik büyümesini etkileyen faktörlerin dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır. Bilindiği üzere yurt içi tasarruflar, ekonomik büyümeyi doğrudan etkileyen yatırımların birincil finansman aracıdır. Türkiye'nin 2011-2017 yılları arası tasarruf oranı incelendiğinde, tasarrufların Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) içindeki yüzdesinin %23,13 ile %25,34 arasında değiştiği görülmektedir (Alptekin vd, 2018, s.628).

Türkiye'nin 2023 yılı hedeflerinden biri olan GSYİH' nin 2.000 (Milyar Dolar) seviyelerine ulaşılması pek mümkün görülmemektedir. Ancak büyümeyi etkileyen faktörlerden biri olan yurt içi tasarruf oranının artması, hedefi daha uzun vadeli hale getirme olasılığı yüksektir. Kısaca yurt için tasarrufları arttırmak ve ekonomik büyüme üzerindeki uzun vadeli etkileri izlemek için yapılan araştırmalar arasında bireysel emeklilik sistemlerini desteklemek ve bu sistemdeki fon büyüklüğünü arttırmayı amaçlamak, ekonomiye tasarruf sağlamak, ithalatta KDV oranlarını yükseltmek ve eğitim süreçlerinde tasarruf bilincini arttırmak orak özetlenebilir (Alptekin vd, 2018, s. 628).

Bireysel emeklilik fon büyüklüğü ile büyüme arasındaki ilişkinin literatür taraması incelendiğinde;

Ward ve Zurbruegg (2000), yaptıkları çalışmada 1961'den 1996'ya kadar 9 OECD üyesi ülkelerin sigorta sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki kısa vadeli ve uzun vadeli ilişkiyi araştırmışlardır. Verilerdeki uzun vadeli eğilimleri hesaba katmak için nedensellik testleri yapılmıştır. Test sonuçları sigorta endüstrisinin bazı ülkelerde Granger ekonomik büyümesini yönlendirdiğini ve diğerlerinde bunun tersinin geçerli olduğunu göstermektedir. Ayrıca sonuçlar, bu ilişkilerin ülkeye özgü olduğunu ve sigorta sektörünün ekonomik büyümeyi destekleyip desteklemediği konusunda tartışmanın farklı ülkelerin koşullarına bağlı olduğunu göstermiştir.

Yapılan bu araştırma sonucunda, bazı OECD ülkelerinde sigorta sektörü ile ekonomik büyüme arasında nedensel bir bağlantı bulunmuştur.

HooiLean ve Song (2009), yaptıkları çalışmada eş bütünleme ve nedensellik testleri yapılmış 1955-2004 yılları arasındaki dönemler ele alınmıştır. Çin'deki ekonomik büyümenin hane halkı tasarrufların ve işletme tasarrufları ile uzun vadeli bir ilişki olduğu bulunmuştur. Kısa dönemde yurtiçi tasarrufların artması ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Uzun dönemde yurtiçi tasarrufların ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Fakat bu durum iki değişken arasında farklı istatistiksel ilişki göstermektedir. Yazarların bu çalışmasındaki amacı, Çin'deki yurt için tasarrufların artması ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir.

Haiss ve Sümengi (2008), yaptıkları çalışmada hem sigorta yatırımlarının hem de sigorta primlerinin Avrupa'da GSYİH büyümesi üzerinde etkisini incelemişlerdir. 1992'den 2005 yılına kadar 29 Avrupa ülkelerini kapsayan uluslararası bir panel veri analizi gerçekleştirmişlerdir. Orta ve Doğu Avrupa'daki yeni AB üyelerinin, sorumluluk sigortası üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir. Yapılan araştırmanın sonucunda, reel faiz oranlarının ve ekonomik gelişme düzeylerinin sigortacılık ve büyüme arasındaki ilişki üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Asongu ve Odhiambo (2020), yaptıkları çalışmada 48 Afrika ülkesinden oluşan bir örnekleme 2004-2014 döneminde sigorta sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inlemişlerdir. Panel veri analizi kullanan yazarlar, hayat sigortasının ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu, buna karşın hayat dışı sigortaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını sonucuna varmışlardır.

Horng, Chang ve Wu (2012), yaptıkları çalışmalarında 1961'den 2006'ya kadar Tayvan'da sigorta talebi eğilimleri ve ekonomik büyüme arasındaki dinamik ilişkiyi incelemişlerdir. Üç değişkenli VAR modeli kullanılarak talep takibine karşı ve arz liderliğinin rekabet eden hipotezleri ampirik olarak test etmişlerdir. Sigorta sektörü ve finans alanındaki gelişmelerin Tayvan'ın ekonomik büyümesini etkileyip etkilemediğini incelemişlerdir. Araştırmacı yazarlar, yaptıkları araştırma sonucunda

ekonomik büyüme faktörleri ile sigorta talebi arasında kısa vadeli bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Ameh, Ajie ve Duhu (2017) yaptıkları çalışmalarında, Nijerya’da katkılı emeklilik planlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin ampirik kanıt sağlamak için incelemede bulunmuşlardır. Anket üzerine çalışma yapılmış, veriler SPSS kullanılarak hesaplanmıştır. Emeklilik fonu varlıkları ve yıllar içinde harekete geçirilen emeklilik katkı payları ve tasarrufları, ekonomik büyüme üzerine olumlu fakat ihmal edilebilir etkiye sahip olduğu gözlenmiştir.

Bijlsma, Van Ewijk ve Haaijen(2014), inceledikleri çalışmalarında emeklilik tasarruflarındaki artış, sermaye piyasasında düşüşe neden olduğunu belirtmişlerdir. Dış finansman daha fazla bağımlı olan firmalar daha hızlı büyüyebileceğinden, bunun ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir. 2001 – 2010 yılları arasındaki dönemlerde 34 OECD ülkesindeki 69 sektöre ilişkin verileri kullanarak, bu etkileri sektörün dış finansmana bağımlılığıyla etkileşime giren farklı bir yaklaşımla incelenmiştir. Ülke – zaman, sektör- zaman ve sektör- ülkesine göre sabit etkileri dâhil edilerek gözlemlenmemiş heterojenliği açıklamışlardır. Artan emeklilik tasarruflarının, yüksek oranda dış finansmana bağımlı sektörlerin büyümesinde önemli bir etkiye sahip olacağını belirtmişlerdir.

Nwanne (2015) incelediği çalışmada, katkılı emeklilik planlarının Nijerya’nın 2004 yılından 2012 yılına kadar olan ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini incelemiştir. Veriler, en küçük kareler regresyon yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda yazar, emeklilik fonlarının ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu, emeklilik tasarruflarının ise ekonomik büyüme üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu bulmuştur.

Agrawal ve Sahoo (2009) yaptıkları çalışmada, tasarruflar ve ekonomik büyüme aralarında genel olarak güçlü bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Tasarrufların ile büyümenin arasındaki nedensellik yönünü incelemişlerdir. Bangladeş ekonomisinin tasarruf davranışına ilişkin ampirik çalışmaların eksikliği ve bu nedenle bu çalışmada Bangladeş için uzun vadeli toplam bireysel tasarrufların fonksiyonlarını tahmin etmek için yakın zaman serisi teknikleri kullanılmıştır. Genel tasarruf oranının öncelikle GSYİH büyümesi ve faiz oranları etkilediği incelenmiştir.

Bangladeş ekonomisinde tasarruflar ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik bulmak için Granger nedensellik testi kullanılmıştır.

AbuAl-Foul, B. (2010), Tunus ve Fas ekonomileri üzerine yaptığı araştırmasında, Fas ekonomisinin uzun vadede çift yönlü bir ilişki içinde olduğunu, Tunus ekonomisinde ise yurt içi tasarruflar ve ekonomik büyümenin tek yönlü nedensellik ilişkisine sahip olduğuna dikkat çekmiştir. Fakat bu nedensellik ilişkisinin uzun vadede olmadığını belirtmiştir.

3. BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK FON BÜYÜKLÜĞÜ İLE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Araştırmanın bu kısmında, amaç, kapsam, hipotezler, metodoloji ve analiz neticesinde elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Bu araştırmanın amacı, 2006/4-2022/4 dönemi çeyrek dönemlik veriler kullanılarak Türkiye bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi Toda-Yamamoto nedensellik analizi ile incelemektir. Bireysel emeklilik sistemi vatandaşlara uzun vadede kaynak oluşturmak, geleceğe yatırım yapmak, ilerleyen yaşlarda emeklilik maaşına ya da kazancına ek gelir sağlamak için büyük önem ifade etmektedir. Kişilerin ilerleyen yaşamlarında rahat ve refah bir yaşam sürebilmeleri için bu sistem, tasarruf ve yatırımlarını arttırmaları açısından bireylerin önünü açmaktadır. Ayrıca bireysel emeklilik sistemi, ülke ekonomisi açısından ciddi bir fon kaynağı oluşturmaktadır.

Bu bilgiler ışığında bireylerin yurtiçi sermaye piyasası araçlarına kanalize olmasıyla ortaya çıkan bu tasarruflar sayesinde; yurtiçi tasarruflar da artış gösterecektir. Ülkenin yurt içi tasarruf oranının yüksek olması yapılan ya da yapılacak olan yatırımlarında istikrarlı olmasını ve dolayısıyla ülke ekonomisinin büyümesinin yanında makroekonomik dinamiklerinde etkilemektedir. Yurt içi tasarruf oranının düşük olması, dış kaynaklara bağımlılığı artırmanın yanısıra cari açığın artmasına da yol açarak büyümenin sürdürülebilirliğinin önüne engel olacaktır (Macunluoğlu, 2021, s. 215).

2003 yılında ortaya çıkan bireysel emeklilik ve tasarruf sistemi giderek önemini arttırmış 2013 yılı itibari ile devletin de %25 teşviği ile artan bir talep meydana gelmiştir. Bunun sonucunda fon büyüklüğünü giderek artırma eğilimine geçmiştir. BES katkı payı haricinde %25 devlet desteği onun üzerinde birikimin fonlarda değerlendirilmesiyle bu sistem cazime haline gelmiştir. 2022 yılı ocak ayı itibari

ile yasalaşan devlet katkısının %30 olmasıyla ülke nüfusunun odağı olmuş katılımcı sayısı yükseliği ve fon büyüklüğü ile Türkiye ekonomisine ve makroekonomik değişkenlere fayda sağlamıştır.

Türkiye bireysel emeklilik sisteminin kurulmasında bugüne kadar Emeklilik Gözetim Merkezinin 07/11/2023 tarihinde açıkladığı BES özet verilerindeki toplam fon büyüklüğü otomatik katılım sistemi (OKS) dâhil 693,4 milyar TL fon büyüklüğüne ulaşmış, OKS dâhil 15.812.259 katılımcı sayısına ulaşmıştır. Bu rakam Türkiye ekonomisi için büyük önem arz etmektedir.

Bu araştırmada 2006/4-2022/4 tarihleri arasındaki veriler ele alınarak bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki Toda-Yamamoto nedensellik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H0: Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile araştırmaya konu olan makroekonomik değişkenler arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

H1: Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile araştırmaya konu olan makroekonomik değişkenler arasında bir ilişki bulunmaktadır.

3.2. ARAŞTIRMA DİZAYNI

Araştırmanı bu kısımda kullanılan veri seti ve yöntem/metodoloji hakkında bilgi verilecektir.

3.2.1. Veri Seti

Araştırmanın amacı çerçevesinde 2006/4-2022/4 dönemi çeyrek dönemlik bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü verileri ile bazı makroekonomik göstergeler kullanılmıştır. Araştırmada bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü verisi olarak BES toplam reel fon tutarı ile BES katılımcı başına reel fon tutarı kullanılmıştır. BES toplam reel fon tutarı değişkeni nominal toplam reel fon tutarı değerlerinin enflasyon endeksi yardımı ile reelleştirilmesi ile elde edilmiştir. BES katılımcı başına reel fon tutarı değişkeni ise BES toplam reel fon tutarının BES katılımcı sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir. BES fon büyüklüğü değişkenlerini elde etmek için kullanılan veri setleri Emeklilik Gözetim Merkezi (2023)’den elde edilmiştir.

Araştırmada makroekonomik göstergeler olarak enflasyon, BIST100, altın(Gram/TL), ekonomik büyüme, reel efektif döviz kuru (2003=100) ve mevduat faizi (1 yıllık) değişkenleri belirlenmiştir. Enflasyon, altın, reel efektif döviz kuru ve mevduat faizi değişkenleri TCMB (2023) elektronik veri dağıtım sisteminden elde edilmiştir. Ekonomik büyüme değişkeni TÜİK (2023) istatistik veri portalından elde edilmiştir. BIST100 değişkeni ise Investing.com (2023)’dan elde edilmiştir. Araştırmada ekonomik büyüme değişkeni dışındaki tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır. Makroekonomik değişkenlerden enflasyon, altın (Gram/TL) ve BIST100 değişkenleri araştırmanın tasarımı öncesinde yapılan değişkenlere ait ters köklerin birim çember içerisindeki konumu gibi bazı temel varsayımları sağlamadığı için Toda-Yamamoto nedensellik analizine dâhil edilmemiştir.¹ Bu nedenle ekonomik büyüme, reel efektif döviz kuru ve mevduat faizi makroekonomik değişkenleri ile analize devam edilmiştir.

Aşağıdaki tabloda araştırmada yer alan değişkenler, açıklaması ve verinin ait olduğu periyot aralığı gösterilmiştir.

Tablo 5.Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Değişken Açıklaması	Veri Periyodu
LTRFT	Toplam Reel Fon Tutarı	2006/4-2022/4
LTKBR	Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	
BYM	Ekonomik Büyüme	
LREDK	Reel Efektif Döviz Kuru (2003=100)	
LMEF	Mevduat Faizi(1 yıllık)	
LENF	Enflasyon	
LALT	Altın (Gram/TL)	
LBIST	BIST100	

3.2.2. Metodoloji

Bu araştırmanın temel analiz yöntemi Toda-Yamamoto nedensellik testidir. Analiz sürecinde ilk olarak önemli bir varsayım olan Agumented Dickey Fuller

¹ Detaylı bilgi için bkz. “3.3.3. Karakteristik Polinomuna Ait Ters Köklerin Birim Çember İçindeki Yerleri” başlığı.

(ADF) birim kök testi gerçekleştirilmiş, Toda-Yamamoto testinin uygulanması sürecinde gecikme uzunluğu (k) Akaike Bilgi Kriterine (AIC) doğrultusunda, maksimum bütünleşme derecesi d_{max} ise sürecinde birim kök testine göre hesaplanmıştır. Ardından $k + d_{max}$ belirlenerek VAR analizi buna göre gerçekleştirilmiştir. Test istatistiğinin elde edilmesinde Wald testi uygulanarak nedensellik ilişkisinin olup olmadığı belirlenmiştir. Bu analize destekleyici olması açısından değişkenlerde yer alan değişimin belirlenmesi amacıyla varyans ayrıştırma testi ve birim şoklara olan tepkisinin belirlenmesi amacıyla etki-tepki testi kullanılmıştır. Aşağıda araştırmada kullanılan analiz yöntemleri hakkında bilgi verilmiştir.

3.2.2.1. Zaman Serilerinde Durağanlık

Ortaya çıkarılan bir veri setinin zamanla varyansının, kovaryansının ve ortalamasının sabit olması gelecek zamanın tahmini için önemli bir gerekliliktir. Zaman serilerinin ön şartı mevcut serilerin durağan olmasıdır. Ama her zaman bir serinin bu kriterleri karşılamadığı görülmektedir. Bu durumda durağan olmayan seriler durağan hale getirilerek zaman serisi analizi yapılır. Aksi takdirde durağan hale getirilmeden kullanılan veri setlerinde yanlış regresyon sorunları ortaya çıkmaktadır (Fattah, 2019, s.99; Çakır, 2022, s. 132).

Bir serinin durağan olup olmadığı analiz etmek için kullanılan testlerden biride birim kök testidir. Bir testin durağanlığını ölçmek için yaygın olarak kullanılan bu testlerden elde edilen sonuç serinin birim kök içermesi durumunda serinin durağan olmadığı ortaya çıkarır. Serinin durağan olmadığı durumlarda ise durağanlaştırmak için mevcutta bulunan serinin farkı alınarak durağanlaştırılabilir. Seriler derece açısından durağan olmasalar bile bütünleşik bir ilişkinin olup olmadığını test etmek için bu bileşik yapı nedeniyle doğrusal bileşenin yani hata terimlerinin durağanlığının kontrol edilmesinde fayda vardır. Serilerin farklı alınmadan ham verilerle analiz edilmelidir. Ancak seriler birlikte hareket etmiyorsa seri durağanlaşana kadar farklarının alarak devam edilmektedir (Hatırlı, vd. 2008, s.141; Çelik, 2011, s. 91; Fattah, 2019, s. 99; Çakır, 2022, s. 132).

Ekonometrik analizlerde öncelikle serilerin durağan olup olmadıklarına bakılması, ardından buna göre diğer analiz yöntemlerinin seçilmesi gerekmektedir (Yılancı, 2009).

3.2.2.3. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi

Granger nedensellik analizleri literatürde sıklıkla kullanılan analizler arasındadır. Granger nedensellik analizleri, geçmişin nedeninin gelecek veya şimdiki zaman olamayacağı ve eğer bir olay, diğer bir olaydan önce gerçekleşiyorsa, önce gerçekleşen olayın sonra gerçekleşen olayın nedeni olabileceği fikrinden yola çıkmaktadır. Buradan hareketle, Granger tarafından ortaya atılan bu analiz (1969), değişkenlerden birinin diğerinden önce gerçekleşip gerçekleşmediğini test etmek amacını gütmektedir (Hatemi-J, 2006: 1489).

Toda-Yamamoto nedensellik analizi, Granger nedensellik testinin genişletilmiş versiyonu olan bir nedensellik analizidir. 1995 yılında toda-yamamoto tarafından geliştirilmiştir. Bu analiz türü, Granger nedensellik analizinde bazı sorunlardan kaçınmak için geliştirilmiştir. Granger nedensellik testinin uygulanabilmesi için kullanılan değişkenlerin durağan olması veya aynı düzeyde durağan hale gelmesi gerekir. Serinin farklı düzeylerde durağan hale gelmesi durumunda Granger nedensellik testi uygulanamaz. Ancak farklı düzeylerdeki durağan olan seriler arasındaki nedensellik analizi Toda-Yamamoto kullanılarak gerçekleştirilebilir. Ayrıca, ilgili serilerin mutlaka eşbütünleşik olması kaidesi bulunmamaktadır (Büyükakın vd., 2015, s. 111; Çakır, 2022, s. 135; Toda ve Yamamoto, 1995).

Toda-Yamamoto nedensellik analizinde ilk olarak serinin maksimum durağanlaşma seviyesini (d_{max}) ve VAR modelinin optimal gecikmesini (k) bulunulması gerekmektedir. Maksimum gecikme uzunluğu (k), literatürde yaygın olarak kullanılan Akaike bilgi kriteri (AIC) ve Schwarz bilgi kriteri (SIC) kullanılarak belirlenebilir. Toda-Yamamoto tarafından geliştirilmiş ve modifiye edilmiş Wald Testi (MWALD), standart asimptotik dağılımda olması ve herhangi bir ön test gerektirmemesi nedeniyle uygulanabilirliği oldukça yüksek bir testtir. Model zincirinin maksimum entegrasyon düzeyinin belirlenmesi ve modelin optimize edilmesi nedenselliğin test edilmesi için yeterlidir. Bu yöntem, gecikme uzunluğunun

doğru belirlenmesi ve tüm model girdilerinin kullanılması koşuluyla modelde doğru sonuçlara ulaşacaktır (Siami-Namini, 2017, s. 604; Toda ve Yamamoto, 1995; Çakır, 2022, s. 135).

VAR modeli aşağıdaki denklemler aracılığıyla uygulanmaktadır (Siami-Namini, 2017, s. 604).

$$\begin{aligned} Y_t &= a_y + \sum_{i=1}^{k+d} \theta_{y,i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^{k+d} \theta_{y,i} Y_{t-i} + \varepsilon_{y,t} \\ X_t &= a_x + \sum_{i=1}^{k+d} \theta_{x,i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^{k+d} \theta_{x,i} Y_{t-i} + \varepsilon_{x,t} \end{aligned}$$

Denkleminde k 'nin serbestlik derecesi d_{max} entegrasyon maksimum seviyelerinde iken, öngörülen $k+d_{max}$ seviyesinden VAR tabanlı Wald testinin X^2 yayılımı olduğunu belirtmektedir (Bağdigen ve Beşer, 2000, s. 11).

3.2.2.4. Etki Tepki Analizi

VAR sisteminde uygun gecikme uzunluğunun bulunmasının ardından değişkenlerin şoka nasıl tepki vereceğini ölçen analize etki tepki analizi adı verilmektedir. Etki-tepki analizleri, şokların çalışmada kullanılan değişkenler üzerindeki etkisini zaman dilimlerini tablo veya grafiklerle göstererek ortaya koymaktadır. Aynı zamanda etki tepki analizi, mevcut değişkenlerin gelecekteki şoklar sonrasında vereceği tepkiyi tahmin etmek için de kullanılmaktadır. Analiz edilen dizinin sabit bir dizi olması yani durağan olması önemlidir. Seride kullanılan değişkenin durağan olmaması, ilk şokun etkisinin devam etmesine ve şoka verilen tepkinin tam olarak ölçülememesine neden olacaktır (Akyüz, 2018, s. 185; Bozkurt 2013, s. 94; Çakır, 2022, s. 137).

Ancak tam tersi durumda, yani veriler durağansa, ilk şokun etkisi bir süre sonra sona erecektir. Şokların nasıl meydana geleceğini belirlemek için genellikle on dönemdeki dalgalanmalar dikkate alınır. Ancak uzun bir zaman dilimini kapsayan veri serilerinin tercih edilmesi, günlük verilerin tercih edilmesi gibi çeşitli nedenlerle bu aralık sayısı artırılabilir. Seride yaşanan şoklardaki bir birimlik değişime

diğer serilerin tepkisi grafik veya tablo şeklinde belirtilmektedir ((Tarı, 2010, s. 465-468; Akyüz, 2018, s. 185; Bozkurt 2013, s. 94; Çakır, 2022, s. 137).

3.2.2.5. Varyans Ayırıştırma Analizi

VAR modelinin hareketli ortalama kısmından elde edilen varyans ayırıştırması, değişkenlerin kendisinde ve diğer değişkenlerde meydana gelen şokların kökenini yüzde olarak ifade etmektedir. Kullanılan değişkenlerdeki varyasyonun ne kadarının kendisinden ne kadarının diğer değişkenlerden kaynaklandığını gösterir. Bir değişkendeki değişimlerin çoğu şoklardan kaynaklanıyorsa bu durum değişkenin dışsal olduğunu gösterir. Varyans ayırıştırması aynı zamanda değişken arasındaki nedensellik derecesi hakkında da bilgi sağlar (Barışık ve Kesikoğlu, 2015, s. 70).

3.3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmanın bu kısmında Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesine ait analiz bulguları yer almaktadır. Araştırmada temel olarak 2 model belirlenmiş ve analizler bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. İlk modelde BESToplam Reel Fon Tutarı ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiye, ikinci modelde ise BES Toplam Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

Araştırmanın analizlerinin gerçekleştirilmesinde, ilk olarak araştırma değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler, birim kök testleri, ters köklerin gösterimi yapılmıştır. Ardından, nedenselliğin ortaya konulması amacıyla Toda-Yamamoto nedensellik analizi uygulanmıştır. Son olarak ise analizi destekleyici nitelikteki etki-tepki analizleri ve varyans ayırıştırma analizi gerçekleştirilmiştir.

3.3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmanın bu kısmında değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Bu doğrultuda Tablo 6’da araştırmada yer alan değişkenlerin; ortalama, ortanca, minimum, maksimum değerleri, standart sapmalara yer verilmiştir. Buna göre BESToplam reel fon tutarı ve BES katılımcı başına reel fon tutarı değişkenlerinin ortalama değerleri sırasıyla $7,789 \pm 0,152$ ve $23,176 \pm 0,786$ ’dir. Makroekonomik

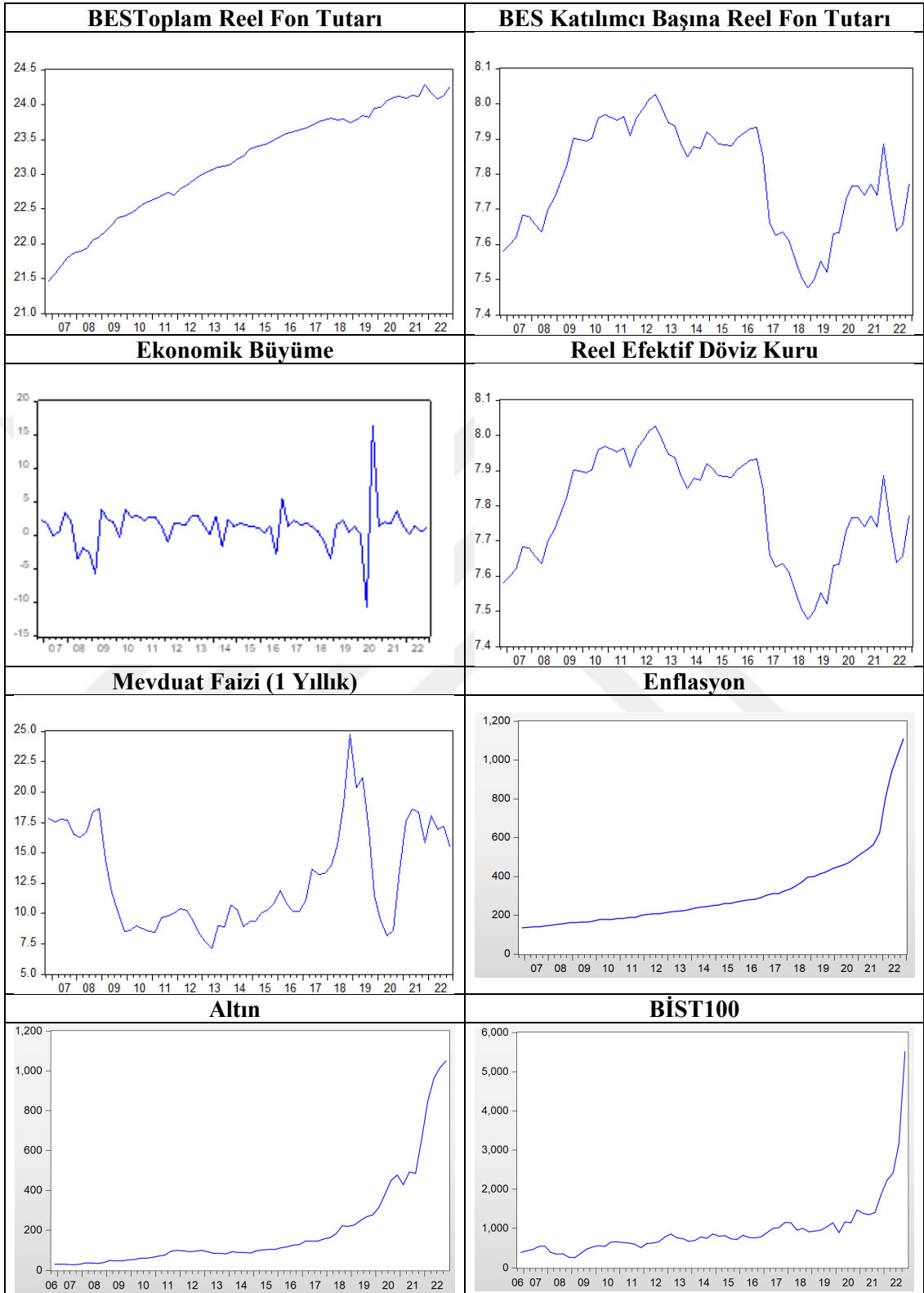
değişkenlerin ortalamaları ise; reel efektif döviz kuru için $94,751 \pm 21,798$, yıllık mevduat faizi için $12,948 \pm 4,189$, ekonomik büyüme için $12,367 \pm 3,078$, enflasyon için $317,896 \pm 207,757$, altın için $200,277 \pm 240,963$ ve BIST100 için $946,278 \pm 761,451$ 'dir.

Tablo 6. Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişken	Ortalama	Ortanca	Minimum	Maksimum	Standart Sapma
BES Toplam Reel Fon Tutarı	23,176	23,363	21,468	24,290	0,786
BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	7,789	7,829	7,477	8,027	0,152
Ekonomik Büyüme	12,367	15,159	-10,713	16,412	3,078
Reel Efektif Döviz Kuru (2003=100)	94,751	101,750	47,730	127,710	21,798
Mevduat Faizi (1 yıllık)	12,948	11,050	7,140	24,750	4,189
Enflasyon	317,896	248,303	133,713	1109,237	207,757
Altın (Gram/TL)	200,277	98,930	28,323	1049,903	240,963
BIST100	946,278	768,170	257,650	5509,160	761,451

Ekonometrik çalışmada ölçeği küçültmek suretiyle olası değişen varyans ve otokorelasyonu önlemek veya minimize etmek amacıyla veri seti içerisinde yer alan değişkenlerden ekonomikbüyüme (BYM) değişkeni dışındaki tüm serilerin doğal logaritmaları (Ln) alınmıştır. Aşağıdaki şekilde araştırmada kullanılan değişkenlere ait 2006-4/2022-4 dönemleri içinzaman serilerindeki oynaklık düzeylerinin belirlenebilmesi amacıyla grafiklerine yer verilmiştir.

Tablo 7. Değişkenlere Ait Zaman Serisi Grafikleri

3.3.2. Birim Kök Testi Sonuçları

Araştırmanın bu kısmında bireysel emeklilik fon büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler için gerçekleştirilen birim kök test bulgularına yer verilmiştir. Birim kök olup olmadığının sınanması amacıyla ADF testi uygulanmıştır.

Tablo 8. ADF Durağanlık Test Sonuçları

Kritik Değer			Düzey								
				LTRFT	LTKBR	BYM	LREDK	LMEF	LENF	LBİST	LALT
%1	-3,536	Sabit	T ististiği	-2,615	-1,784	-9,905	0,918	-1,955	3.7731	3.7731	1.5750
			Anlamlılık	0,058	0,384	0,000	0,995	0,305	1.0000	1.0000	0.9993
%5	-2,907	Sabit ve Trendli	T ististiği	-2,469	-3,061	-9,867	-3,524	-3,425	4.0632	4.0632	7.1274
			Anlamlılık	0,341	0,125	0,000	0,045	0,057	1.0000	1.0000	1.0000
			1. Fark								
		Sabit	T ististiği	-7,188	-6,422	-8,143	-5,256	-5,404	2.8236	2.8236	5.3100
Anlamlılık	0,000		0,000	0,000	0,000	0,000	1.0000	1.0000	1.0000		
%10	-2,591	Sabit ve Trendli	T ististiği	-4,166	-6,403	-8,073	-5,533	-5,465	1.8806	1.8806	4.2270
			Anlamlılık	0,009	0,000	0,000	0,000	0,000	1.0000	1.0000	1.0000

Tablo 8’de ADF birim kök testi sonuçları verilmiştir. Buna göre sabitte olarak yapılan analizde ekonomik büyüme değişkeni dışındaki tüm değişkenlerde test istatistik değerinin düzeyde %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde MacKinnon (1996) kritik değerinden mutlak değerce küçük olduğu görülmektedir. Yine olasılık değerlerine bakıldığında ekonomik büyüme değişkeni dışındaki değişkenlerin olasılık değeri 0,05’den büyük olduğu görülmektedir. Bu nedenle ekonomik büyüme değişkeni dışındaki değişkenlerde H_0 seri birim köke sahiptir hipotezi reddedilememektedir. Dolayısıyla durağan olmayan bu değişkenlerin 1. farkları alınmış ve ADF birim kök testi analizi tekrarlanmıştır. 1. farkında enflasyon, BİST100 ve altın değişkenleri dışındaki tüm değişkenlerin test istatistik değerinin %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde MacKinnon (1996) kritik değerinden mutlak değerce büyük olduğu ve olasılık değerlerinin de 0,05’den küçük olduğu görülmektedir. Yani “ H_1 seri birim köke sahiptir” hipotezi kabul edilmektedir. Bu

nedenle enflasyon, BİST100 ve altın değişkenleri dışındaki tüm değişkenler durağan hale gelmiştir.²

Hem sabitte hem trendde yapılan analizde ise ekonomik büyüme değişkeni %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde, reel efektif döviz kuru değişkeni %5 ve %10 anlam seviyesinde, katılımcı başına reel fon tutarı değişkeni ise %10 anlam seviyesinde MacKinnon (1996) kritik değerinden mutlak değerce büyük olduğu görülmektedir. Yine olasılık değerlerine bakıldığında ekonomik büyüme ve reel efektif döviz kuru değişkenleri dışındaki değişkenlerin olasılık değeri 0,05’den büyük olduğu görülmektedir. Bu nedenle ekonomik büyüme ve reel efektif döviz kurur değişkenleri dışındaki değişkenlerde H_0 seri birim köke sahiptir hipotezi reddedilememektedir. Dolayısıyla durağan olmayan bu değişkenlerin 1. farkları alınmış ve ADF birim kök testi analizi tekrarlanmıştır. 1. farkında enflasyon ve BİST100 değişkenleri dışındaki tüm değişkenlerin test istatistik değerinin %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde MacKinnon (1996) kritik değerinden mutlak değerce büyük olduğu görülmektedir. Yine olasılık değerlerinin de enflasyon, BİST100 ve altın değişkenleri dışındaki tüm değişkenlerde 0,05’den küçük olduğu görülmektedir. Yani “ H_1 seri birim köke sahiptir” hipotezi kabul edilmektedir. Bu nedenle enflasyon, BİST100 ve altın değişkenleri dışındaki tüm değişkenler durağan hale gelmiştir.³

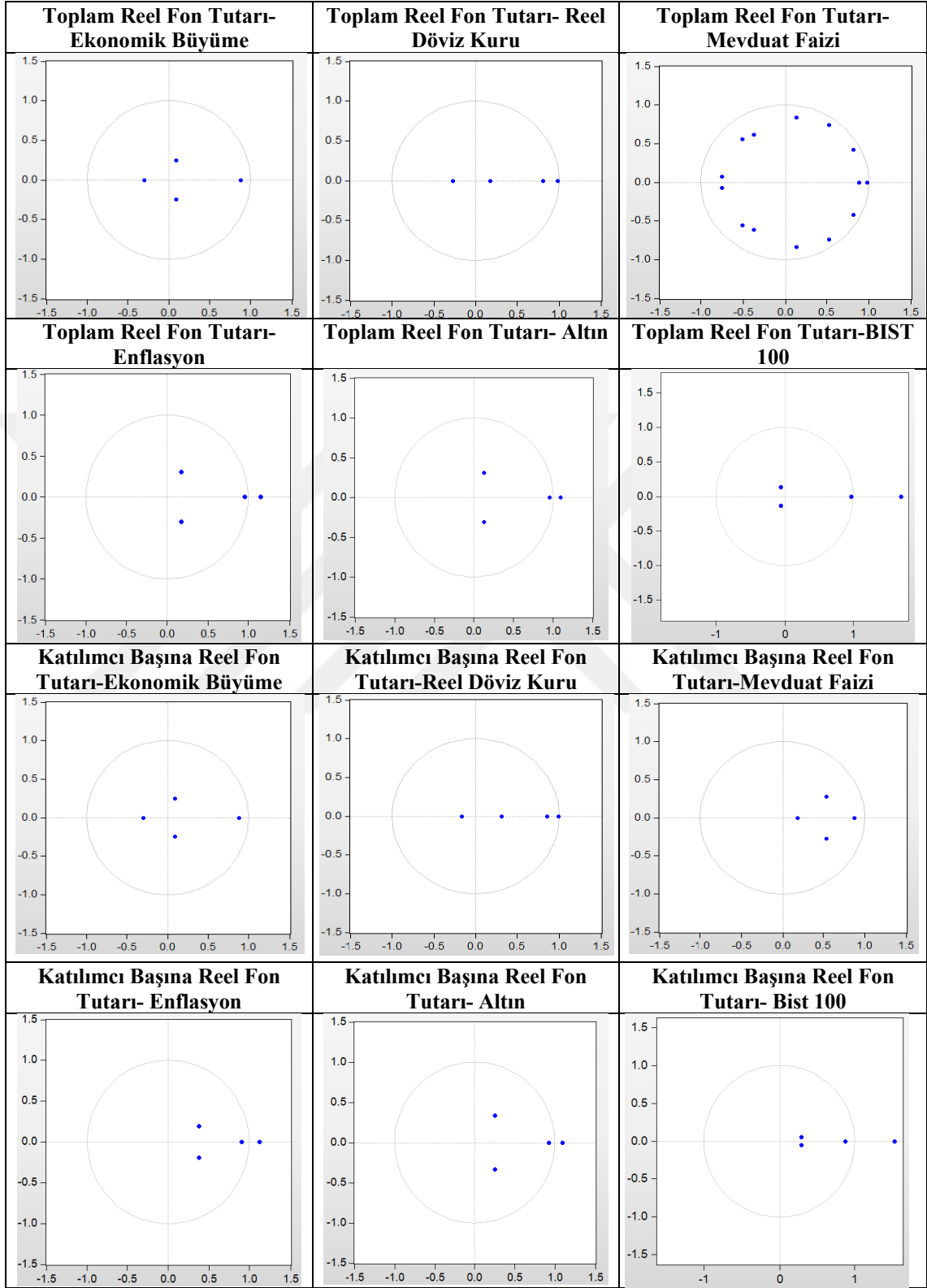
3.3.3. Karakteristik Polinomuna Ait Ters Köklerin Birim Çember İçindeki Yerleri

Analize dâhil edilen değişkenlere ilişkin AR karakteristik polinomun ters köklerinin birim kökleri birim çember içinde yerleşmesi VAR sürecinin durağan olduğunu ifade etmektedir. Analiz için kurulan modelin birim köklerine bakılarak durağanlık açısından bir sorun olmadığını göstermektedir.

² Enflasyon, BİST100 ve altın değişkenleri için 2. farkı alınarak analiz devam edilmemiştir. Çünkü bu değişkenlerin karakteristik polinomuna ait ters köklerin birim çember içindeki yerleri çember dışında çıktığı için bu değişkenler analiz dışında tutulmuştur.

³ Enflasyon, BİST100 ve altın değişkenleri için 2. farkı alınarak analiz devam edilmemiştir. Çünkü bu değişkenlerin karakteristik polinomuna ait ters köklerin birim çember içindeki yerleri çember dışında çıktığı için bu değişkenler analiz dışında tutulmuştur.

Tablo 9. Ters Köklerin Birim Çember İçerisindeki Konumu

Serilerin durağanlıklarına ilişkin AR karakteristik polinomun ters köklerinin birim köklerin birim çember içinde yer alması, VAR sürecinin durağan olduğunu

göstermekte ve modelin durağan olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda hem modelin genel görünümü hem de tüm değişkenler için tablo değerinin 1'in altında olduğu hem de tüm değişkenlere ait AR karakteristik polinomun ters köklerinin birim köklerin birim çember içinde yer aldığı tespit edilmiştir.

Analiz tasarımı sürecinde çeşitli makroekonomik değişkenler analize dahil edilmeye çalışılmış, değişkenlere ait ters köklerin birim çember içerisindeki konumu gibi bazı temel varsayımları karşılayamadığından dolayı çalışma kapsamının dışında bırakılmıştır. Bu değişkenler enflasyon, altın ve BIST100'dür.

3.3.4. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Çalışmanın bu kısmında Türkiye'de bireysel emeklilik fon büyüklüğü ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla, Toda-Yamamoto nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir. Gecikme uzunluğu ve birim kök testleri dikkate alınarak (dmax) ve VAR modelinin gecikme değeri (k) göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Wald istatistiği göz önünde bulundurularak nedensellik tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda her bir değişken için ele edilen Dmax ve k değerleri Tablo 11'de sunulmuştur.

Bireysel emeklilik fon büyüklüğünün makroekonomik değişkenler üzerindeki nedenselliğine ilişkin hipotez aşağıdaki gibidir:

H0: Bağımsız değişken bağımlı değişkenin Granger nedeni değildir.

H1: Bağımsız değişken bağımlı değişkenin Granger nedenidir.

Tablo 10. BES Toplam Reel Fon Tutarı Değişkenine Göre Toda-Yamamoto Analizi Test Bulguları*

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Dmax	k	Ki-Kare Test İstatistiği	Ki-Kare P- değeri	İlişki ve Yönü
BESToplam Reel Fon Tutarı	Büyüme	1	6	43,162	0,000	BES Toplam Reel Fon Tutarı → Büyüme
Büyüme	BES Toplam Reel Fon Tutarı	1	6	13,217	0,039	Büyüme → BESToplam Reel Fon Tutarı
BES Toplam Reel Fon Tutarı	Reel Efektif Döviz Kuru	1	2	9,893	0,007	BES Toplam Reel Fon Tutarı → Reel Efektif Döviz Kuru
Reel Efektif Döviz Kuru	BES Toplam Reel Fon Tutarı	1	2	7,7109	0,021	Reel Efektif Döviz Kuru → BESToplam Reel Fon Tutarı
BES Toplam Reel Fon Tutarı	Mevduat Faizi	1	6	33,129	0,000	BES Toplam Reel Fon Tutarı → Mevduat Faizi
Mevduat Faizi	BES Toplam Reel Fon Tutarı	1	6	18,801	0,004	Mevduat Faizi → BESToplam Reel Fon Tutarı

*: %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Optimal gecikme uzunluğu AIC kriterine göre belirlenmiştir.⁴

Tablo 10’da BES toplam reel fon tutarı değişkenine göre Toda-Yamamoto analizi test bulguları yer almaktadır. Bu bulgulara göre BES toplam reel fon tutarı değişkeninin bağımlı ve bağımsız değişken olarak test edildiği analiz sonuçlarının tamamında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar verdiği görülmüştür. BES toplam reel fon tutarı değişkeni bağımlı değişken ($p=0,000$), büyüme değişkeninin bağımsız değişken olduğu durumda ve büyüme değişkeninin bağımlı değişken toplam reel fon tutarı değişkeninin bağımsız değişken olduğu durumda ($p=0,039$) iki yönlü nedenselliğe sahip olduğu görülmektedir. BES toplam reel fon tutarı değişkeni bağımlı değişken ve reel efektif döviz kuru değişkeninin bağımsız değişken ($p=0,007$), reel efektif döviz kuru değişkeninin bağımlı değişken, BES toplam reel fon tutarı değişkenin bağımsız değişken ($p=0,021$) olduğu durumda iki yönlü nedensellik olduğu görülmüştür. BES toplam reel fon tutarı değişkeninin bağımlı mevduat faizi değişkeninin bağımsız değişken ($p=0,000$), olduğu durumda ve mevduat faizi değişkeninin bağımlı BES toplam reel fon tutarı değişkeninin bağımsız

⁴ Bilgi kriterleri tablosu Ek 1’de sunulmuştur.

değişken ($p=0,004$) olduğu durumda da iki yönlü nedenselliğin olduğu görülmektedir.

Bu durumda, araştırmada kullanılan tüm değişkenler için, H_0 hipotezi reddedilmekte, H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Bir diğer ifade ile Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile araştırmaya konu olan makroekonomik değişkenler (ekonomik büyüme, mevduat faizi, reel döviz kuru) arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 11. BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı Değişkenine Göre Toda-Yamamoto Analizi Test Bulguları*

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	dmax	k	Ki-kare Test istatistiği	Anlamlılık	İlişki ve Yönü
BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	Büyüme	1	1	4,854	0,027	BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı → Büyüme
Büyüme	BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	1	1	6,861	0,008	Büyüme → BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı
BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	Reel Efektif Döviz Kuru	1	2	1,267	0,530	
Reel Efektif Döviz Kuru	BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	1	2	10,896	0,004	Reel Efektif Döviz Kuru → BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı
BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	Mevduat Faizi	1	3	3,737	0,291	
Mevduat Faizi	BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	1	3	11,03	0,011	Mevduat Faizi → BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı

*: %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Optimal gecikme uzunluğu AIC kriterine göre belirlenmiştir.⁵

Tablo 11’de BES katılımcı başına reel fon tutarı değişkenine göre Toda-Yamamoto analizi test bulguları yer almaktadır. Analiz bulgularına göre BES katılımcı başına reel fon tutarı değişkeni bağımlı değişken olduğu durumda

⁵ Bilgi kriterleri tablosu Ek 1’de sunulmuştur.

($p=0,027$) ve büyüme değişkeni bağımsız değişken olduğu durumda ($p=0,08$) iki yönlü nedenselliğe sahiptir. BES katılımcı başına reel fon tutarı değişkenin bağımlı değişken, reel efektif döviz kuru değişkeninin bağımsız değişken olduğu durumda ($p=0,530$) anlamlılık düzey göz önünde bulundurularak bir nedensellik elde edilememiştir. Reel efektif döviz kuru değişkeninin bağımlı, katılımcı başına reel fon tutarı değişkenin bağımsız değişken olduğu durumda ($p=0,004$) reel efektif döviz kuru değişkeninden büyüme değişkenine doğru nedensellik görülmüştür. BES katılımcı başına reel fon tutarı değişkenin bağımlı, mevduat faizinin ise bağımsız değişken olduğu durumda ($p=0,291$) anlamlılık düzey göz önünde bulundurularak nedenselliğin olmadığı görülmüştür. Diğer açıdan mevduat faizinin bağımlı, BES katılımcı başına reel fon tutarı değişkenin bağımsız olduğu durumda ($0,011$) mevduat faizi değişkeninden BES katılımcı başına reel fon tutarı değişkene doğru bir nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, BES katılımcı başına reel fon tutarı ve ekonomik büyüme değişkenlerinin hem bağımlı hem de bağımsız değişken olduğu iki modelde de H_0 hipotezi reddedilmekte, H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Yani Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bağımlı değişkenin BES katılımcı başına reel fon tutarı, bağımsız değişkenlerin mevduat faizi ve reel efektif döviz kuru olduğu modellerde de H_0 hipotezi reddedilmekte, H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Yani Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile mevduat faizi ve reel efektif döviz kuru arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bununla birlikte bağımlı değişkenlerin mevduat faizi ve reel efektif döviz kuru olduğu bağımsız değişkenin BES katılımcı başına reel fon tutarı olduğu modellerde ise herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmadığı için H_1 hipotezi reddedilmekte, H_0 hipotezi kabul edilmektedir.

Tablo 12. Hipotez Sonuçları Özet Tablo

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	H0 Hipotezi	H1 Hipotezi
BES Toplam Reel Fon Tutarı	Büyüme	RET	KABUL
Büyüme	BES Toplam Reel Fon Tutarı	RET	KABUL
BES Toplam Reel Fon Tutarı	Reel Efektif Döviz Kuru	RET	KABUL
Reel Efektif Döviz Kuru	BES Toplam Reel Fon Tutarı	RET	KABUL
BES Toplam Reel Fon Tutarı	Mevduat Faizi	RET	KABUL
Mevduat Faizi	BES Toplam Reel Fon Tutarı	RET	KABUL
BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	Büyüme	RET	KABUL
Büyüme	BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	RET	KABUL
BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	Reel Efektif Döviz Kuru	KABUL	RET
Reel Efektif Döviz Kuru	BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	RET	KABUL
BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	Mevduat Faizi	KABUL	RET
Mevduat Faizi	BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	RET	KABUL
<i>H0: Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile araştırmaya konu olan makroekonomik değişkenler arasında bir ilişki bulunmamaktadır.</i> <i>H1: Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile araştırmaya konu olan makroekonomik değişkenler arasında bir ilişki bulunmaktadır.</i>			

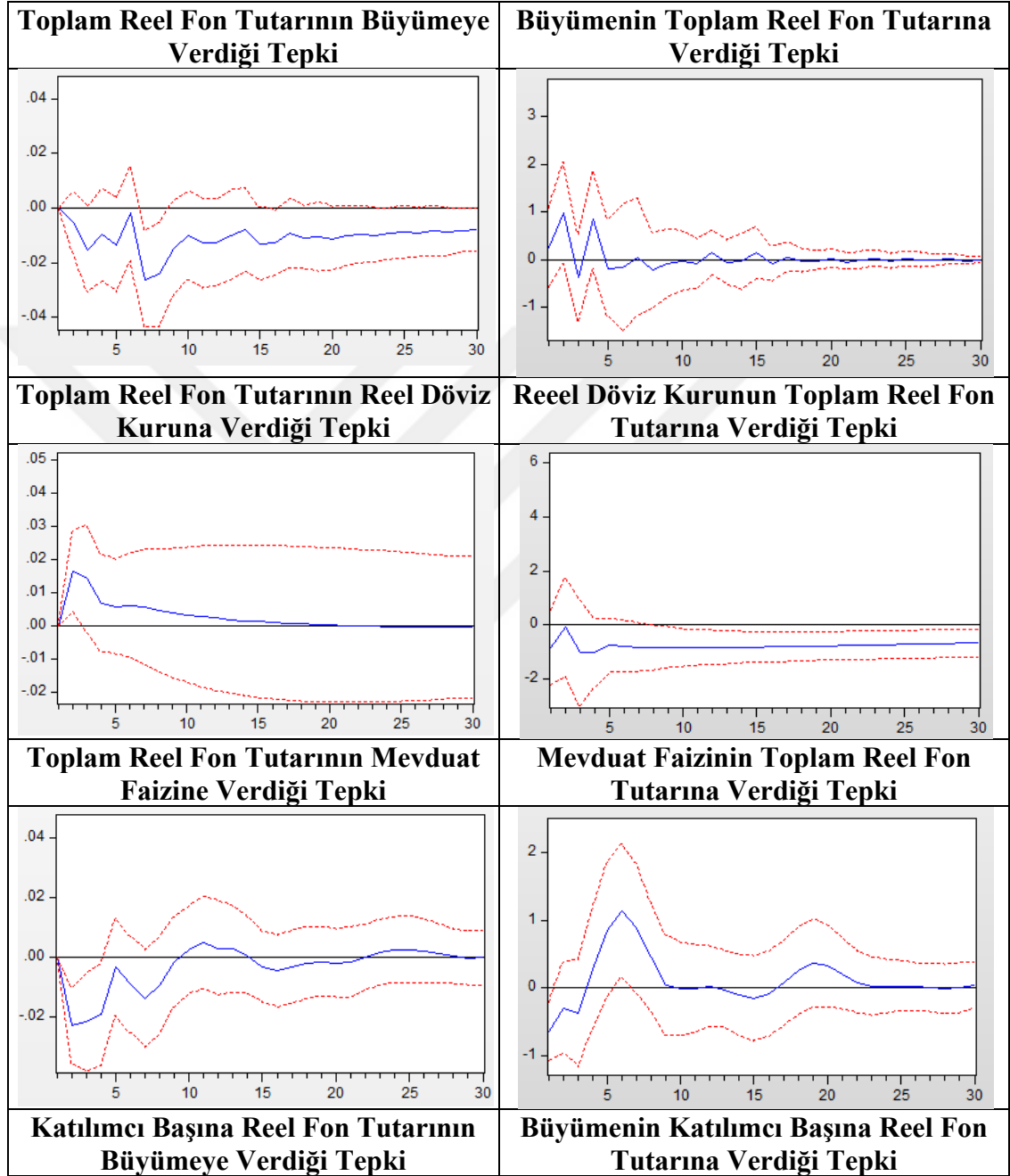
Tablo 12’de hipotez sonuçları özet olarak verilmiştir.

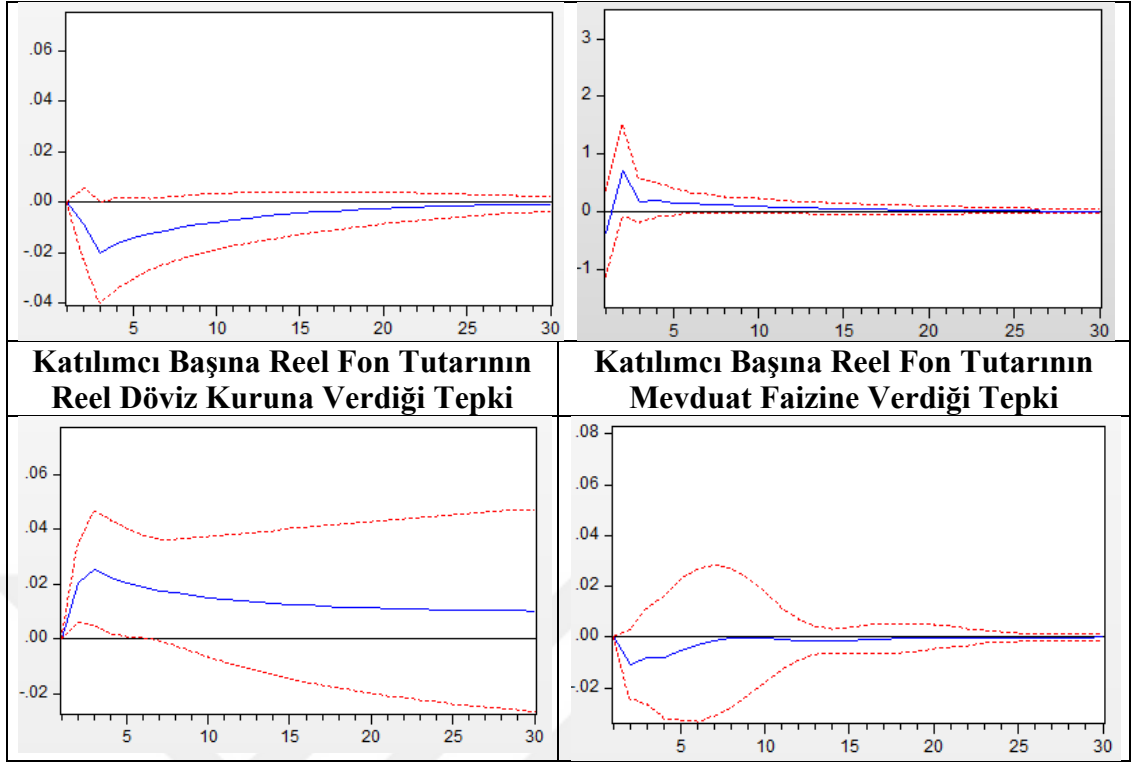
3.3.5. Etki Tepki Analizi Sonuçları

Çalışmada yer alan değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek amacıyla yapılan etki-tepki analizi sonuçları sunulmaktadır. Şokların kökenini anlamak için genellikle son otuz dönem içinde meydana gelen olaylar veya hareketler gözden geçirilmektedir. Bir değişkene uygulanan 1 standart hatalık şokun, diğer değişkenin gösterdiği tepkiyi açıklamak amacıyla aşağıdaki grafikler kullanılmıştır. Grafiklerin x eksenini dönem sayısını gösterirken, y eksenini ise 1

birimlik standart hata etkisine verilen tepkiyi göstermektedir. Tablo 13'te etki-tepki analizine ait bulgular sunulmuştur.

Tablo 13. Etki-Tepki Testi

Araştırmada arasında nedensellik ilişkisi bulunan değişkenler için, bağımlı değişkenler toplam reel fon tutarı ve toplam katılımcı başına reel fon tutarı belirlenmiştir. Gerçekleştirilen etki-tepki analizi bulguları Toda-Yamamoto nedensellik analizi bulguları paralelinde gerçekleştirilmiştir.

Buradan hareketle, otuz dönemlik bir period içerisinde büyüme değişkeninin BES toplam reel fon tutarında değişkenine bir birimlik etki durumunda, BES toplam reel fon tutarı değişkeninde negatif bir tepki görülmüştür. Ancak toplam reel fon tutarı değişkeni için altıncı dönem sonrasında nötr düzeye yaklaşmıştır. Diğer açıdan ise, BES toplam reel fon tutarında değişkeninin büyüme değişkenine yapmış olduğu bir birimlik etki neticesinde başlangıçta pozitif, altıncı dönem sonrasında ise nötr bir tepki elde edilmiştir.

Reel döviz kuru değişkeninin BES toplam reel fon tutarında değişkenine gerçekleştirdiği bir birimlik etki sonrasında BES toplam reel fon tutarında değişkeni başlangıçta pozitif, ikinci dönem sonrasında azalan ardından nötr bir tepkinin elde edildiği görülmektedir. BES toplam reel fon tutarında değişkeninin Reel döviz kuru değişkenine yapmış olduğu bir birimlik etki sonrasında ise, Reel döviz kuru

değişkeni büyük ölçüde negatif ve dönemler içerisinde paralel bir tepki verdiği görülmektedir.

Araştırmada mevduat faizi değişkeninin BES toplam reel fon tutarında değişkenine gerçekleştirmiş olduğu bir birimlik etki sonrasında BES Toplam Reel Fon Tutarı değişkeninin vermiş olduğu tepki, onuncu döneme kadar negatif, sonrasında ise nötr bir seyir izlemektedir. BES Toplam Reel Fon Tutarı değişkeninin mevduat faizi değişkenine gerçekleştirmiş olduğu bir birimlik etki sonrasında ise, onuncu döneme kadar önce artan sonra azalan ve onuncu dönem sonrasında nötr bir seyir görülmektedir.

BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı değişkeni için ise reel döviz kuru değişkeninin bir birimlik etki sonrası BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı değişkeninin vermiş olduğu tepki, başta nötr başlayan ancak seri boyunca pozitif devam eden bir seyir halidir. Diğer açıdan ise mevduat faizi değişkeninin bir birimlik etki sonrası BES Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı değişkeninin vermiş olduğu tepki, başlangıçta negatif olsa da 7. Dönem sonrasında nötre dönmektedir.

3.3.6. Varyans Ayırıştırma Analizi Sonuçları

Araştırmanın bu kısmında varyans otuz dönemlik bir period içerisinde varyans ayırıştırması yapılmıştır. Bu testteki periyod terimi için kullanılan dönemin uzunluğunu ifade eder ve dönemleri temsil etmektedir. Bu dönem, serinin hareketlerini incelemek ve şokların nasıl oluştuğunu anlamak amacıyla belirlenmektedir. Çalışmada dönem sayısının otuz olarak belirlenmesi, daha uzun bir dönemi kapsayan ve dönemlik verilerin analizi için daha uygun bir seçenek olabileceğini göstermektedir.

Tablo 14. Toplam Reel Fon Tutarı ve Büyüme Değişkenlerinin Varyans Ayrıştırma Analizi

Toplam Reel Fon Tutarı-Büyüme			
Dönem	S.E.	Toplam Reel Fon Tutarı	Büyüme
1	0.045435	100.0000	0.000000
2	0.060121	98.73705	1.262946
3	0.072353	94.26907	5.730933
4	0.080763	93.34856	6.651441
5	0.088506	92.76723	7.232770
6	0.095182	92.43523	7.564769
7	0.101198	92.12907	7.870930
8	0.106567	91.91252	8.087476
9	0.111451	91.73904	8.260959
10	0.115902	91.60246	8.397542
11	0.119986	91.48887	8.511130
12	0.123747	91.39450	8.605505
13	0.127223	91.31443	8.685572
14	0.130444	91.24596	8.754036
15	0.133437	91.18670	8.813301
16	0.136225	91.13501	8.864994
17	0.138825	91.08955	8.910449
18	0.141255	91.04933	8.950672
19	0.143529	91.01352	8.986482
20	0.145660	90.98147	9.018527
21	0.147659	90.95266	9.047339
22	0.149536	90.92665	9.073351
23	0.151301	90.90307	9.096927
24	0.152962	90.88163	9.118368
25	0.154526	90.86207	9.137927
26	0.155999	90.84418	9.155822
27	0.157388	90.82776	9.172237
28	0.158699	90.81267	9.187329
29	0.159936	90.79876	9.201237
30	0.161105	90.78592	9.214079

Büyüme- Toplam Reel Fon Tutarı			
Dönem	S.E.	Büyüme	Toplam Reel Fon Tutarı
1	3.043610	0.001286	99.99871
2	3.216106	5.117175	94.88282
3	3.225434	5.664941	94.33506
4	3.228768	5.675285	94.32471
5	3.230107	5.675384	94.32462
6	3.230471	5.689023	94.31098
7	3.230477	5.689142	94.31086
8	3.230535	5.691259	94.30874
9	3.230550	5.692148	94.30785
10	3.230579	5.693612	94.30639
11	3.230600	5.694707	94.30529
12	3.230622	5.695864	94.30414
13	3.230642	5.696909	94.30309
14	3.230662	5.697931	94.30207
15	3.230680	5.698892	94.30111
16	3.230698	5.699811	94.30019
17	3.230715	5.700683	94.29932
18	3.230731	5.701514	94.29849
19	3.230746	5.702304	94.29770
20	3.230760	5.703057	94.29694
21	3.230774	5.703772	94.29623
22	3.230787	5.704453	94.29555
23	3.230800	5.705101	94.29490
24	3.230811	5.705718	94.29428
25	3.230823	5.706305	94.29370
26	3.230833	5.706863	94.29314
27	3.230844	5.707395	94.29261
28	3.230853	5.707900	94.29210
29	3.230862	5.708381	94.29162
30	3.230871	5.708839	94.29116

Tablo 14’de bağımlı değişkenin toplam reel fon tutarı ve reel döviz kuru olduğu durumlarda gerçekleştiren varyans ayrıştırması gösterilmiştir. Tabloda toplam değişkenin toplam reel fon tutarı değişkenin birinci dönemde meydana gelen değişimin tamamı kendisi tarafından açıklanmaktadır. İlerleyen dönemlere bakıldığında her iki analiz için çıkartılabilecek ortak sonuç, değişkenin toplam reel fon tutarı değişkeninin kendini büyük ölçüde açıkladığı, %100’den yaklaşık %90’lara düştüğü, ekonomik büyüme değişkeninin ise bağımlı değişken olduğu durumda büyük ölçüde toplam reel fon tutarı tarafından açıklandığı görülmektedir. Büyüme değişkeninin bağımlı değişken olduğu durumda %5 civarında bir açıklama yüzdesi bulunmaktadır.

Tablo 15. Toplam Reel Fon Tutarı ve Mevduat Faizi Değişkenlerinin Varyans Ayrıştırma Analizi

Toplam Reel Fon Tutarı-Mevduat Faizi			
Dönem	S.H.	Toplam Reel Fon Tutarı	Mevduat Faizi
1	0.045465	100.0000	0.000000
2	0.060731	96.94236	3.057637
3	0.072330	96.11950	3.880502
4	0.081204	96.26461	3.735391
5	0.088398	96.70744	3.292558
6	0.094498	97.11578	2.884216
7	0.099851	97.38963	2.610368
8	0.104657	97.52898	2.471017
9	0.109036	97.56564	2.434365
10	0.113063	97.53400	2.466003
11	0.116789	97.46156	2.538435
12	0.120253	97.36764	2.632364
13	0.123484	97.26474	2.735264
14	0.126506	97.16052	2.839480
15	0.129338	97.05939	2.940615
16	0.131997	96.96365	3.036347
17	0.134498	96.87437	3.125629
18	0.136854	96.79183	3.208169
19	0.139076	96.71590	3.284101

Mevduat Faizi- Toplam Reel Fon Tutarı			
Dönem	S.H.	Mevduat Faizi	Toplam Reel Fon Tutarı
1	1.797680	9.704041	90.29596
2	2.806206	6.759758	93.24024
3	3.398583	5.816503	94.18350
4	3.727107	5.349748	94.65025
5	3.901967	5.088709	94.91129
6	3.992481	4.934404	95.06560
7	4.038474	4.842725	95.15728
8	4.061626	4.790214	95.20979
9	4.073295	4.762979	95.23702
10	4.079270	4.752236	95.24776
11	4.082447	4.752241	95.24776
12	4.084251	4.759178	95.24082
13	4.085379	4.770497	95.22950
14	4.086170	4.784495	95.21550
15	4.086788	4.800035	95.19997
16	4.087312	4.816360	95.18364
17	4.087781	4.832974	95.16703
18	4.088214	4.849551	95.15045
19	4.088621	4.865879	95.13412

Toplam Reel Fon Tutarı-Mevduat Faizi			
Dönem	S.H.	Toplam Reel Fon Tutarı	Mevduat Faizi
20	0.141174	96.64622	3.353781
21	0.143158	96.58233	3.417673
22	0.145035	96.52373	3.476270
23	0.146812	96.46994	3.530061
24	0.148497	96.42049	3.579507
25	0.150095	96.37497	3.625030
26	0.151612	96.33298	3.667017
27	0.153052	96.29419	3.705810
28	0.154421	96.25828	3.741718
29	0.155722	96.22499	3.775015
30	0.156960	96.19406	3.805942

Mevduat Faizi- Toplam Reel Fon Tutarı			
Dönem	S.H.	Mevduat Faizi	Toplam Reel Fon Tutarı
20	4.089007	4.881828	95.11817
21	4.089375	4.897317	95.10268
22	4.089727	4.912301	95.08770
23	4.090064	4.926756	95.07324
24	4.090387	4.940675	95.05932
25	4.090696	4.954062	95.04594
26	4.090992	4.966923	95.03308
27	4.091276	4.979273	95.02073
28	4.091549	4.991127	95.00887
29	4.091810	5.002500	94.99750
30	4.092061	5.013410	94.98659

Tablo 15’de bağımlı değişkenin toplam reel fon tutarı ve mevduat faizi olduğu durumlarda gerçekleştiren varyans ayrıştırması gösterilmiştir. Toplam reel fon tutarının bağımlı değişken olması durumunda büyük ölçüde kendini açıkladığı mevduat faizi tarafında ise yaklaşık %3 dolaylarında açıklandığı görülmüştür. Mevduat faizinin bağımlı değişken olduğu durumda ise yaklaşık %95 oranında toplam reel fon tutarı tarafından açıklandığı görülmüştür.

Tablo 16. Toplam Reel Fon Tutarı ve Reel Efektif Döviz Kuru Değişkenlerinin Varyans Ayrıştırma Analizi

Toplam Reel Fon Tutarı-Reel Efektif Döviz Kuru			
Dönem	S.H.	Toplam Reel Fon Tutarı	Reel Döviz Kuru
1	0.044272	100.0000	0.000000
2	0.061400	94.07903	5.920970
3	0.074283	94.28359	5.716406
4	0.084194	94.72269	5.277309
5	0.092410	95.32331	4.676686
6	0.099436	95.86174	4.138265
7	0.105613	96.31046	3.689538
8	0.111141	96.66771	3.332293

Reel Efektif Döviz Kuru- Toplam Reel Fon Tutarı			
Dönem	S.H.	Reel Döviz Kuru	Toplam Reel Fon Tutarı
1	5.401719	1.661917	98.33808
2	6.750550	1.094925	98.90507
3	7.663026	1.117762	98.88224
4	8.212446	1.333060	98.66694
5	8.581299	1.734653	98.26535
6	8.835363	2.263863	97.73614
7	9.019353	2.898326	97.10167
8	9.158388	3.611872	96.38813

Toplam Reel Fon Tutarı-Reel Efektif Döviz Kuru			
Dönem	S.H.	Toplam Reel Fon Tutarı	Reel Döviz Kuru
9	0.116155	96.94532	3.054675
10	0.120748	97.15749	2.842505
11	0.124988	97.31756	2.682437
12	0.128925	97.43694	2.563055
13	0.132598	97.52495	2.475051
14	0.136037	97.58898	2.411025
15	0.139268	97.63480	2.365196
16	0.142312	97.66690	2.333098
17	0.145185	97.68870	2.311301
18	0.147901	97.70281	2.297192
19	0.150475	97.71122	2.288783
20	0.152917	97.71543	2.284570
21	0.155236	97.71659	2.283415
22	0.157441	97.71554	2.284464
23	0.159540	97.71293	2.287073
24	0.161540	97.70924	2.290762
25	0.163446	97.70483	2.295173
26	0.165266	97.69996	2.300039
27	0.167003	97.69483	2.305165
28	0.168663	97.68959	2.310407
29	0.170250	97.68434	2.315662
30	0.171768	97.67915	2.320855

Reel Efektif Döviz Kuru- Toplam Reel Fon Tutarı			
Dönem	S.H.	Reel Döviz Kuru	Toplam Reel Fon Tutarı
9	9.268329	4.383350	95.61665
10	9.359031	5.193707	94.80629
11	9.436766	6.026871	93.97313
12	9.505533	6.869507	93.13049
13	9.567906	7.710924	92.28908
14	9.625543	8.542784	91.45722
15	9.679523	9.358785	90.64122
16	9.730555	10.15433	89.84567
17	9.779107	10.92619	89.07381
18	9.825497	11.67228	88.32772
19	9.869946	12.39132	87.60868
20	9.912613	13.08274	86.91726
21	9.953617	13.74644	86.25356
22	9.993052	14.38269	85.61731
23	10.03100	14.99204	85.00796
24	10.06752	15.57521	84.42479
25	10.10268	16.13304	83.86696
26	10.13652	16.66647	83.33353
27	10.16912	17.17648	82.82352
28	10.20050	17.66404	82.33596
29	10.23072	18.13015	81.86985
30	10.25982	18.57579	81.42421

Tablo 16’da bağımlı değişkenin toplam reel fon tutarı ve reel döviz kuru olduğu durumlarda gerçekleştiren varyans ayrıştırması gösterilmiştir. Toplam reel fon tutarının bağımlı değişken olması durumunda reel döviz kuru tarafından %2 düzeyinde açıklandığı görülmektedir. Reel döviz kuru değişkeni kendi tarafından artan oranda 30. dönemde %18 düzeyinde açıklarken, toplam reel fon tutarı değişkeni tarafından 30. dönemde %81 düzeyinde açıklanmaktadır.

Tablo 17. Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı ve Büyüme Değişkenlerinin Varyans Ayrıştırma Analizi

Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı- Büyüme				Büyüme - Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı-			
Dönem	S.H.	Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	Büyüme	Dönem	S.H.	Büyüme	Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı
1	0.052795	100.0000	0.000000	1	2.986162	1.591131	98.40887
2	0.078447	98.87074	1.129263	2	3.184452	6.463928	93.53607
3	0.097398	95.00935	4.990654	3	3.189671	6.750769	93.24923
4	0.109161	93.77432	6.225684	4	3.197883	7.093129	92.90687
5	0.117554	93.14509	6.854912	5	3.201899	7.313101	92.68690
6	0.123746	92.79063	7.209370	6	3.205818	7.512543	92.48746
7	0.128437	92.55028	7.449721	7	3.208803	7.665554	92.33445
8	0.132021	92.38337	7.616627	8	3.211186	7.786607	92.21339
9	0.134782	92.26347	7.736526	9	3.213053	7.881482	92.11852
10	0.136922	92.17561	7.824391	10	3.214528	7.956281	92.04372
11	0.138587	92.11002	7.889980	11	3.215691	8.015202	91.98480
12	0.139887	92.06043	7.939568	12	3.216608	8.061648	91.93835
13	0.140905	92.02257	7.977426	13	3.217332	8.098262	91.90174
14	0.141703	91.99346	8.006542	14	3.217904	8.127135	91.87286
15	0.142330	91.97094	8.029062	15	3.218354	8.149907	91.85009
16	0.142822	91.95344	8.046557	16	3.218710	8.167868	91.83213
17	0.143210	91.93981	8.060195	17	3.218991	8.182038	91.81796
18	0.143515	91.92915	8.070854	18	3.219212	8.193217	91.80678
19	0.143755	91.92080	8.079202	19	3.219387	8.202037	91.79796
20	0.143944	91.91425	8.085751	20	3.219525	8.208996	91.79100
21	0.144094	91.90910	8.090895	21	3.219634	8.214487	91.78551
22	0.144211	91.90506	8.094940	22	3.219720	8.218820	91.78118
23	0.144304	91.90188	8.098122	23	3.219787	8.222240	91.77776
24	0.144377	91.89937	8.100628	24	3.219841	8.224938	91.77506
25	0.144435	91.89740	8.102602	25	3.219883	8.227067	91.77293
26	0.144481	91.89584	8.104158	26	3.219916	8.228747	91.77125
27	0.144517	91.89462	8.105384	27	3.219943	8.230073	91.76993
28	0.144545	91.89365	8.106351	28	3.219963	8.231120	91.76888
29	0.144567	91.89289	8.107114	29	3.219980	8.231946	91.76805
30	0.144585	91.89228	8.107715	30	3.219993	8.232597	91.76740

Tablo 17’de bağımlı değişkenin katılımcı başına reel fon tutarı ve büyüme olduğu durumlarda gerçekleştiren varyans ayrıştırması gösterilmiştir. Tabloda katılımcı başına reel fon tutarı değişkeninde birinci dönem meydana gelen değişimin tamamı kendisi tarafından açıklanmaktadır. İlerleyen dönemlere bakıldığında ise, şokların büyük bir kısmının yine kendisi tarafından açıklandığı, ekonomik büyüme için ise açıklama oranının 0’dan yaklaşık olarak %8’lere ilerlediği belirlenmiştir. İlerleyen dönemlerde ekonomik büyüme verisinin katılımcı başına reel fon tutarı üzerindeki etkisinin arttığı görülmektedir.

Tablo 18. Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı ve Mevduat Faizi Değişkenlerinin Varyans Ayrıştırma Analizi

Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı - Mevduat Faizi			
Dönem	S.H.	Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	Mevduat Faizi
1	0.055742	100.0000	0.000000
2	0.085057	98.34445	1.655554
3	0.104466	98.47494	1.525059
4	0.116495	98.23281	1.767191
5	0.124115	98.30213	1.697874
6	0.130205	98.45237	1.547633
7	0.135106	98.54468	1.455315
8	0.139234	98.54913	1.450872
9	0.142586	98.53537	1.464628
10	0.145253	98.53976	1.460235
11	0.147389	98.57013	1.429872
12	0.149117	98.60299	1.397005
13	0.150551	98.62054	1.379460
14	0.151754	98.62347	1.376530
15	0.152762	98.62383	1.376169
16	0.153605	98.62970	1.370300
17	0.154305	98.64031	1.359691
18	0.154888	98.65045	1.349555
19	0.155373	98.65685	1.343150
20	0.155775	98.66025	1.339753
21	0.156106	98.66305	1.336951
22	0.156378	98.66655	1.333454
23	0.156602	98.67028	1.329718

Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı - Mevduat Faizi			
Dönem	S.H.	Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	Mevduat Faizi
24	0.156788	98.67326	1.326742
25	0.156944	98.67513	1.324869
26	0.157075	98.67635	1.323654
27	0.157185	98.67749	1.322505
28	0.157277	98.67879	1.321210
29	0.157354	98.68007	1.319934
30	0.157418	98.68110	1.318899

Tablo 18’de bağımlı değişkenin katılımcı başına reel fon tutarı olduğu durumdayerçekleştiren varyans ayrıştırması gösterilmiştir. Tabloda katılımcı başına reel fon tutarı değişkenin birinci dönemmeydana gelen değişimin tamamı kendisi tarafından açıklanmaktadır. İlerleyen dönemlere bakıldığında ise, şokların büyük bir kısmının yine kendisi tarafından açıklandığı mevduat faizi verisi için ise açıklama oranının 0’dan yaklaşık olarak %1’lere ilerlediği ancak kısıtlı bir açıklama düzeyinde kaldığı belirlenmiştir.

Tablo 19. Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı ve Reef Efektif Döviz Kuru Değişkenlerinin Varyans Ayrıştırma Analizi

Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı-Reel Efektif Döviz Kuru			
Dönem	S.H.	Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	Reel Döviz Kuru
1	0.050833	100.0000	0.000000
2	0.077787	93.65755	6.342448
3	0.095941	91.02793	8.972074
4	0.108434	89.17890	10.82110
5	0.117237	87.77329	12.22671
6	0.123604	86.58979	13.41021
7	0.128316	85.53905	14.46095
8	0.131878	84.57623	15.42377
9	0.134626	83.67832	16.32168
10	0.136788	82.83252	17.16748
11	0.138523	82.03125	17.96875
12	0.139945	81.26953	18.73047
13	0.141135	80.54382	19.45618

Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı-Reel Efektif Döviz Kuru			
Dönem	S.H.	Katılımcı Başına Reel Fon Tutarı	Reel Döviz Kuru
14	0.142151	79.85132	20.14868
15	0.143035	79.18963	20.81037
16	0.143820	78.55662	21.44338
17	0.144528	77.95031	22.04969
18	0.145176	77.36887	22.63113
19	0.145778	76.81058	23.18942
20	0.146342	76.27383	23.72617
21	0.146877	75.75713	24.24287
22	0.147387	75.25909	24.74091
23	0.147876	74.77845	25.22155
24	0.148349	74.31402	25.68598
25	0.148806	73.86476	26.13524
26	0.149251	73.42969	26.57031
27	0.149684	73.00793	26.99207
28	0.150106	72.59869	27.40131
29	0.150520	72.20122	27.79878
30	0.150924	71.81489	28.18511

Tablo 19’da bağımlı değişkenin katılımcı başına reel fon tutarı olduğu durumda gerçekleştiren varyans ayrıştırması gösterilmiştir. Tabloda toplam katılımcı başına reel fon tutarı değişkenin birinci dönemde meydana gelen değişimin tamamı kendisi tarafından açıklanmaktadır. İlerleyen dönemlere bakıldığında çıkartılabilecek sonuç, katılımcı başına reel fon tutarı değişkeninin kendini büyük ölçüde açıkladığı, %100’den yaklaşık %70’lere düştüğüdür. Reel Döviz kurunun açıklama oranının ise %20’lerde kaldığı dikkat çekmektedir. Toplam katılımcı başına reel fon tutarının reel döviz kurunu açıklama oranı ise yüksektir.

SONUÇ

Geçmişten günümüze süregelen ve önemi devam etmekte olan sosyal güvenlik sistemi, çalışanların ve işverenlerin vazgeçilmez bir unsurudur. Kişilerin gelecekteki ekonomik kaygılarının önüne geçebilecek, ilerleyen yaşlarında ve emeklilik sonrasında daha rahat bir ekonomik hayat sürebilmesi için sosyal güvenlik sistemi son derece önemlidir. Fakat son yıllarda artan maliyetler, artan enflasyonist ortam, giderlerin artması gibi değişik ekonomik faktörler bireyleri madden yormakta olup ekonomik kaygı oluşturmaktadır. Bunun önüne geçebilmek için insanlar tasarruflara yönelmiş, birikimlerini gün geçtikçe arttırmaya çalışmışlardır. Sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcısı olarak ortaya çıkan, son zamanlardapopülaritesini daha daarttıran bireysel emeklilik ve tasarruf sistemi, çalışan vatandaşların ve normal geliri haricinde birikim yapmak isteyen bireylerin önemini kazanmıştır. Devletinde katkısıyla beraberinde artış göstererek ciddi yatırımların önünü açmıştır. Vatandaşların sosyal refah seviyelerini arttırmayı amaçlayan bireysel emeklilik sistemi, %30 devlet katkı payı ve beraberinde eklenen fonlar ile son zamanların en iyi tasarruf ve yatırım aracı haline gelmiştir. Türkiye Ekonomisinde katkı sağlayan bireysel emeklilik sistemi, Emeklilik Gözetim Merkezinin, 07.11.2023 tarihinde açıkladığı BES özet verilerindeki toplam fon büyüklüğü otomatik katılım sistemi (OKS) dâhil 693,4 milyar TL fon büyüklüğüne ulaşmış, OKS dâhil 15.812.259 katılımcı sayısına ulaşmıştır. Bu rakam Türkiye ekonomisi için büyük önem arz etmektedir. Bu fon büyüklüğü, ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayabileceği görüşünü desteklemektedir.

Bu çalışmanın amacı; 2006/4-2022/4 dönemi çeyrek dönemlik veriler kullanılarak Türkiye bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi Toda-Yamamoto nedensellik analizi ile incelemektir. Araştırmada bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü verisi olarak BES toplam reel fon tutarı ile BES katılımcı başına reel fon tutarı kullanılmıştır. BES toplam reel fon tutarı değişkeni nominal toplam reel fon tutarı değerlerinin enflasyon endeksi yardımı ile reelleştirilmesi ile elde edilmiştir. BES katılımcı başına reel fon tutarı değişkeni ise BES toplam reel fon tutarının BES katılımcı sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir. Araştırmada makroekonomik göstergeler olarak enflasyon, BIST100,

altın, ekonomik büyüme, reel efektif döviz kuru (2003=100) ve mevduat faizi (1 yıllık) değişkenleri belirlenmiştir. Araştırmada ekonomik büyüme değişkeni dışındaki tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır. Makroekonomik değişkenlerden enflasyon, altın (Gram/TL) ve BIST100 değişkenleri araştırmanın tasarımı öncesinde yapılan değişkenlere ait ters köklerin birim çember içerisindeki konumu bazı temel varsayımları sağlamadığı için Toda-Yamamoto nedensellik analizine dâhiledilmemiştir. Bu nedenle ekonomik büyüme, reel efektif döviz kuru ve mevduat faizi makroekonomik değişkenleri ile analize devam edilmiştir.

Analiz sürecinde ilk olarak serilerin durağanlığına bakılmıştır ve bu çerçevede Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen ADF birim kök testi, %5 anlamlılık seviyesinde kurulan temel hipotez doğrultusunda sabit ve sabit trendli olarak test edilmiş, anlamlılık düzeyleri değerlendirilmiştir. Anlamlılık düzeyi 0,05'ten büyük olduğu görülen değişkenlerin düzeyde durağan olmadığı kabul edilerek 1. farkları alınmış ve analiz tekrarlanarak bulgular tekrar değerlendirilmiştir.

Birim kök testinden sonra Toda-Yamamoto testinin uygulanmasına geçilmiştir. Bu süreçte gecikme uzunluğu (k) Akaike Bilgi Kriterine (AIC) doğrultusunda, maksimum bütünleşme derecesi d_{max} ise sürecinde birim kök testine göre hesaplanmıştır. Ardından $k+d_{max}$ belirlenerek VAR analizi buna göre gerçekleştirilmiştir. Test istatistiğinin elde edilmesinde Wald testi uygulanarak nedensellik ilişkisinin olup olmadığı belirlenmiştir.

Toda-Yamamoto nedensellik analizi test sonuçlarına göre, toplam reel fon tutarı değişkenin bağımlı ve bağımsız değişken olarak incelendiği konumların tamamında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar verdiği görülmüştür. Yapılan araştırma bulgularına göre, mevduat faizi değişkeni ve toplam reel fon tutarı, toplam reel fon tutarı ile reel efektif döviz kuru ve toplam reel fon tutarı ile büyüme değişkeni arasında iki yönlü nedensellikler bulunduğu neticesine varılmıştır. Bir diğer değişken olan BES toplam katılımcı başına reel fon tutarı açısından büyüme değişkeninden toplam katılımcı başına reel fon tutarı değişkenine, mevduat faizinden toplam katılımcı başına reel fon tutarı değişkenine ve reel efektif döviz kuru

değişkeninden toplam katılımcı başına reel fon tutarı değişkenine doğru nedensellik olduğu belirlenmiştir.

Ward ve Zurbruegg (2000), gerçekleştirdiği çalışmada sigorta sektörünün ekonomik büyümeyi destekleyip desteklemediği konusunda bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada da Ward ve Zurbruegg tarafından gerçekleştirilen çalışma paralelinde bir nedensellik bulgusu elde edilmiştir. HooiLean ve Song(2009), gerçekleştirmiş olduğu çalışmada bireysel emeklilik fon büyüklüğü ve büyüme arasında nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Bu tez çalışmasında yer alan bulguya paralel olarak değişkenler arasında iki yönlü nedensellik elde edilmiştir. Mesike ve Ibiwoye (2012), çalışmasında bu araştırmayı destekler bir nitelikte, bireysel emeklilik fon büyüklüğü ve çeşitli makroekonomik değişkenler arasında tek yönlü bir nedensellik elde etmiştir.

Literatür genel olarak incelendiğinde, Türkiye’de bireysel emeklilik fon büyüklüğüyle ilgili yapılan çalışmaların son yıllarda artış gösterdiği, gerçekleştirilen bu araştırma ile bu konudaki alanyazına katkı verebileceği ve zenginleştirebileceği düşünülmüştür. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sayısı oldukça azdır, genel yapı itibariyle tasarruf ve sigortalar üzerine çalışmalar yapılmış ve değişkenler çeşitli açılardan farklılık göstermektedir. Yapılan bu çalışmalar, Özcan vd (2003), Bijlsma, Van Ewijk ve Haaijen (2014), Mohan (2006), Zubair, (2016), HooiLean ve Song (2009), Niggemann ve Rocholl (2010), Alda (2017), Catalan, Impavido ve Musalem (2000), Thomas, Spataro ve Mathew (2014), Mesike ve Ibiwoye (2012), Çetiner ve Gündoğdu (2018), Uyar (2012), Özkan ve Demirkale (2019), Yeşilyurt (2019)’dur. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, çoklu değişken kullanılarak Türkiye’de bireysel emeklilik fon büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler arasındaki iki yönlü nedenselliğe bakılmasıdır.

Bireysel emeklilik sistemi ve fon büyüklüğünün Türkiye Ekonomisindeki yeri ve önemi son derece önemlidir. Birikimlerin genel yapı itibariyle Türk lirası olarak devam etmesi getirilerin farklı yatırım fonlarında kullanılması son derece önemli bir fon kaynağıdır.

Devlet tarafından desteklenen bireysel emeklilik sistemi fon büyüklüğü Türkiye ekonomisine büyük ve uzun vadede fon kaynağı sağlamakta ve olumlu etkiler oluşturmaktadır, katkı sağlamaya devam edecektir. Bu sistemde biriken ve değerlendirilen kaynakların neredeyse %90'ını yurt içi kaynaklarında değerlendirilmektedir. Türkiye devletin borçlanması azaldığı durumda Türkiye ekonomisinin finansmanı için bu kaynaklar aktarılmaya devam edecektir. Bu nedenle Türkiye ekonomisi hedeflediği büyüme rakamlarına kendi sermayesini toplayıp ulaşabileceğinden dolayı Türkiye ekonomisinin yolu açılacaktır (Natof, 2010, s. 132).

Bireysel emeklilik sistemi politika yapıcılar tarafından son dönemlerde desteklenmekte ve büyük bir önem arz etmektedir. Ekonomi paketlerinde ve politika belgelerinde muhakkak bireysel emeklilik sistemine değinilmektedir. Devlet katkı payının %25'ten %30 a çıkarılması, 18 yaş altı bireylerin erken bireysel emeklilik sistemine dâhil olmasına imkân sağlanmıştır. Yurt dışı bireylerin ülkeye döviz girdilerinin belirli bir kısmının bireysel emeklilik sistemine aktarılması fon büyüklüğü açısından destekleyici olabilir. Yeni yasal düzenlemeler yapılarak BES'i daha iyi seviyelere taşınabilir. Bu durumlar sonucunda ülke ekonomisine katma değer sağlamak, bireysel emeklilik ve tasarruf sisteminin fon büyüklüğünü arttırarak Türkiye'nin ekonomisinin amaçlar doğrultusunda arttırmayı hedeflenmelidir.

Sonuç olarak, BES toplam reel fon tutarı ve BES katılımcı başına reel fon tutarı değişkenleri açısından değerlendirme yapılacak olursa, bu değişkenlerin Türkiye'de büyüme, reel döviz kuru ve mevduat faizi açısından önemli birer argüman olduğu dikkat çekmektedir. Her iki değişken de ekonomik büyümeyi etkilemekte ve ekonomik büyümeden etkilenmektedir. Benzer şekilde araştırmada kullanılan bu bağımlı değişkenler reel döviz kuru ve mevduat faizini de etkilemekte ve bu değişkenlerden etkilenmektedir. Bu doğrultuda, bireysel emeklilik fonlarının hacminde meydana gelebilecek bir artış ya da azalma durumunda piyasadaki dinamiklerin etkilenmesine yol açabilecektir. Bu durum, bir ülkede bireysel emeklilik fon büyüklüklerinin önemini göstermektedir. Netice itibarıyla bu araştırmadan yola çıkarak, uluslararası ölçekte bir veri tabanının oluşturulması ve pek çok ülkeyi içine alan daha kapsamlı bir çalışmanın gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AbuAl-Foul, B. (2010). The causal relation between savings and economic growth: Some evidence from MENA countries. *Topics in Middle East and North African Economies*, 12.
- Acar, A. (2006), *Sosyal Politika*, Dizgi Ofset Yayınları, Konya.
- Açıkgöz, E., Uygurtürk, H., & Korkmaz, T. (2015). Analysis of factor affecting growth of pension mutual funds in Turkey. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(2), 427-433.
- Adıgüzel, İ. (2016). "Türkiye’de Sukuk Piyasası, Tarihsel Gelişim, Mevcut Durum Ve Geleceğe Yönelik Öneriler," *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Agrawal, P., & Sahoo, P. (2009). Savings and growth in Bangladesh. *The Journal of Developing Areas*, 89-110.
- Akgeyik, T., Yılmaz, B. E. ve Şeker, M. (2007). "En Büyük Kara Delik: Sosyal Güvenlik Açıkları ve Reform Tartışmalarının Sosyo-Ekonomik Yansımaları," (1. Baskı). İstanbul: TSEV Yayınları.
- Akgiray, V., Peksevim, S., & Şener, E. (2016). Emeklilik Fonlar ve Finansal İstikrar Şili ve Türkiye Örneklerinden Dersler. *International Journal of Finance & Banking Studies* (2147-4486), 5(2), 01-20.
- Akın, F. (2016). "Otomatik Katılım Sisteminin Bireysel Emeklilik Sektörüne Etkileri," *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 1, s. 1-12.
- Akkaya, Yüksel (2000), *Sosyal Güvenlik Tarihi Üzerine Notlar*. Toplum ve Hekim.
- Akkuş, Y. (2018). "Modern Dönem Osmanlı Maliyesine Analitik Bir Bakış." *İstanbul Journal of Economics*, 68, 113-160.
- Akpınar, O. (2007). *Bireysel emeklilik sistemi ve Türkiye’deki emeklilik yatırım fonlarının performans çözümlemesi*. Kocaeli üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme anabilim dalı (Yüksek Lisans Tezi) Kocaeli, 2007.
- Akyüz, H. E., (2018), “Vektör Otoregresyon (VAR) Modeli İle İklimsel Değişkenlerin İstatistiksel Analizi”, *Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi*, C.10, S.2, ss.183-192.
- Alda, M. (2017). The relationship between pension funds and the stock market: Does the aging population of Europe affect it?. *International Review of Financial Analysis*, 49, 83-97.
- Alper, P., (2011). "Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentiler." *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1 (1), 7-47.
- Alper, Y. (2002). "Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Adım: Bireysel Emeklilik." *Çimento İşveren Dergisi*, İstanbul, 16(2), 13-20.
- Alper, Y. (2015). *Sosyal Güvenlik Hakkı ve Sosyal Güvenliğin Finansmanı*. VII. Sosyal İnsan Hakları Sempozyumu

- Alper, Y. (2019). "Sosyal Güvenlik." A.İ. ORAL ve Y. ŞİŞMAN içinde, *Sosyal Politika II*, (s.2-28), Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayını No. 2878.
- Alper, Y. (2022). "İşçilerle İlgili Sosyal Sigorta Mevzuatının Gelişimi: "Yap-Boz-Yap" Döngüsünden Çıkılabilir mi?" *Journal of Social Policy Conferences*, (83), 1-38.
- Alper, Y. ve Kılış, İ. (2018). *İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku*. Bursa: Dora Basım Yayın.
- Alptekin, V., Kasa, H., & Uygun, E. (2018). Yurtiçi Tasarruflar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *International Journal of Academic Value Studies*, 4(20), 621-630.
- Altay, M. (2013). "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: Aydın İli Örneği," *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Altıntaş, Cenkhan (2015). "Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Uluslararası Sosyal Güvenlik Teşkilatı (ISSA) Tarafından Yayınlanan Uluslararası Belgelerde Sosyal Güvenliğin Kapsamı ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *Sosyal Güvence Dergisi*, Sayı:7, 35-57
- Altıparmakov, N., & Nedeljković, M. (2022). "25 years of averting the old age crisis in Eastern Europe." *Global Social Policy*, 22(1), 84-102.
- Ameh, O. E., Ajie, H. A., & Duhu, I. G. (2017). Impact of contributory pension scheme on economic growth in Nigeria: An empirical analysis. *International Journal of Research in Humanities and Social Studies*, 4(6), 24-35.
- Angılı, C. (2022). "Yatırım Fonları ve Emeklilik Fonları Analizi 2021, Türkiye Yatırım Fonları Piyasası." Erişim: https://www.yapikrediportfoy.com.tr/_i/pazar-analizi-ceren-angili.pdf
- Angın, C. (2019). "Sosyal Güvenlik Reformu, Kamu Personeli ve Emeklilik." *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9 (3), 427-441.
- Antler, J., & Kahane, Y. (1984). Inflationary Effects on Pension Plans: Wage and Benefit Patterns. *Premium Calculation in Insurance*, 539-560.
- Antolin, P., Payet, S., & Yermo, J. (2010). "Assessing Default Investment Strategies in Defined Contribution Pension Plans." *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions No. 2*, OECD Publishing.
- Antolin, P., Payet, S., & Yermo, J. (2012). Coverage of private pension systems: evidence and policy options.
- Apak, S. & Taşçıyan, K. H. (2010). *Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi*, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2 (2) , 121-129.
- Apak, S. ve Taşçıyan, K. H. (2010). "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi’nin Gelişimi." *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, ISSN:1309-8020 (Online), 121-129.
- Apilado, V. P. (1972). Pension funds, personal savings, and economic growth. *Journal of Risk and Insurance*, 397-404.

- Arıcı, K. ve Alper, Y. 2013. *Sosyal Güvenlik*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, s.258
- Arın, T. (2004). "Refah Devleti- Sosyal Güvenliğin Yoksulluğu," Neo-liberalizmin Tahribatı 2, Hazırlayanlar. Neşecan Balkan, Sungur Savran, İstanbul: *Metis Yayınları*.
- Arpa, A. A., & Kolçak, M. (2017). Türkiye ve OECD ülkelerinde sosyal güvenlik harcamaları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 651-677.
- Arslan, S., & Çelik, M. S., & Haykır, Ö. (2018). "Türkiye'de ve Dünya'da Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme." *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi*, Adana: Researchgate, s. 28-39.
- Asongu, S. A., & Odhiambo, N. M. (2020). Insurance policy thresholds for economic growth in Africa. *The European Journal of Development Research*, 32, 672-689.
- Athukorola, Prema- C. ve Sen, Kunal (2004), "The Determinants of Private Saving in India", *World Development*, 32(3), 491-503.
- Atılğan, M. H. (2018). *Etkin Bir Bireysel Emeklilik Sistemi İçin Öneriler*. Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (1) , 23-35
- Atılğan, H. (2018). "Etkin Bir Bireysel Emeklilik Sistemi İçin Öneriler." *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 1, ss. 28-29.
- Avcı, E. (2011). "Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Etkinliği." İstanbul: *Beta Yayınları*.
- Ayaydın, Y. H. (2013). *Türkiye'deki Emeklilik Yatırım Fonlarının Performanslarının Analizi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22 (2) , 59-80.
- Aydın Ufuk, "Sosyal Güvenlik Kurumlarının Sorunlarının Çözümünde Özel Sigortalar", T.C Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayın No: 1117, 1999.
- Ayhan, A. (2012). "Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri." *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(1), 41-55.
- Bacak, B. (2010). *Sosyal Güvenlik Yönüyle Bireysel Emeklilik*. Journal of Social Policy Conferences, 0 (49)
- Bağdigen, M. & Beşer, B., (2009), "Ekonomik Büyüme ile Kamu Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Wagner Tezi Kapsamında Bir Analizi: Türkiye Örneği", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, C.5, S.9, ss. 1-17 .
- Bağlan, C., (2006). *Dünya'da ve Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Baker, H. K., & Nofsinger, J. R. (2002). "Psychological Biases of Investors." *Financial Services Review*, 11, 97-116.

- Balcı İzgi, B. (2007). "Sosyal Güvenlik Sisteminin Özel Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği." *Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences*, 16(1), 361-374.
- Barış, s., & Asiltürk, m. t. bireysel emeklilik sistemi ve yurtiçi tasarruflar: Türkiye ile farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkeler için karşılaştırmalı bir analiz.ICPESS (International Congress on Politic, Economic and Social Studies), 26-29 October 2018, 5 (0), 468-504
- Barış, S., & Nispet, U. Z. A. Y. (2015). Yurtiçi tasarruflar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (46), 119-151.
- Barışık, S. & Kesikoğlu, F., (2015), “Türkiye’de Bütçe Açıklarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987-2003 Var, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayırıştırması)”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.61, S.4, ss. 59-82
- Başar, S. (2016). Bireysel Emeklilik, Tasarruf Oranı ve Cari Açık Arasındaki İlişkiler: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama The Relationships Between Private Pension System, Saving Rate and Current Deficit: An Application on OECD Countries.
- Başaran, K. (2022). "Dönüşen Devletin Yeni Sosyal Politika Aracı: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı." *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 14 (27), 259-275.
- Bayar, Y. (2017). *Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Emeklilik Fonları, Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme: Bir Panel Nedensellik Analizi*. BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi, 11 (1), 51-64.
- Bayar, Y., Gavriletea, M. D., Danuletiu, D. C., Danuletiu, A. E., & Sakar, E. (2022). PensionFunds, InsuranceCompaniesandStock Market Development: EvidencefromEmergingMarkets. *Mathematics*, 10(13), 2335.
- Bayrak Salantur, Ş. (2015). "Bireysel Emeklilik Katılımcılarının Sistemden Erken Çıkma Riskinin Değerlendirilmesi." Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Bayrı, D. D. O. (2013). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurum ve Kapsam Olarak Gelişimi ve Sosyal Güvenlik Adaleti. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 3 (2), 0-0. s. 28
- Bebczuk, Ricardo N. A. R. (2006). Emeklilik ve tasarruf: yeni uluslararası panel veri kanıtı. Washington: Dünya Bankası.
- Berkay, F. (2013). "1980-2010 Döneminde Sosyal Refah Devleti Çerçevesinde Türkiye’de Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelişimi." *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 4 (9), 1-20.
- Berktaş, S. & Dimli Oraklıbel, R. (2021). "Sanayi Devrimi ile Gelen Değişim: İş Bölümü ve Yabancılaşma." *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (6), 112-121.

- Bianchi, R. J., Drew, M. E., & Walk, A. N. (2010). On the responsible investment disclosure practices of the world's largest pension funds. *Accounting Research Journal*, 23(3), 302-318.
- Bijlsma, M., Van Ewijk, C., & Haaijen, F. (2014). Economic growth and funded pension systems.
- Binay, M. (2015). "The Laffer Effect at Turkish Social Security Administration's Premium Revenue." *Procedia Economics and Finance*, s. 592 – 597.
- Blake, C. R., Elton J. E. ve Gruber M. J. (1993), "The Performance of Bond Mutual Funds", *The Journal of Business*, 66 (3), 371-403.
- Blake, D. (2000). "Does It Matter What Type of Pension Scheme You Have?" *The Economic Journal*, Vol. 110, No. 461, F46-81.
- Borzutzky S., Hyde, M. (2016). "Chile's private pension system at 35: impact and lessons." *Journal of International and Comparative Social Policy*, 32:1, 57-73.
- Bozkurt, H. Y., (2013), Zaman Serileri Analizi, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Börsch-Supan, A. H., & Wilke, C. B. (2004). The German public pension system: How it was, how it will be.
- Büyükakın, F. , Bozkurt, H. & Cengiz, V., (2015), "Türkiye'de Parasal Aktarımın Faiz Kanalınnın Granger Nedensellik ve Toda-Yamamoto Yöntemleri İle Analizi" Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.33, ss. 101-118.
- Can, Y. (2010). *Bireysel Emekliliğin Türkiye'deki Durumu ve Gelişimi*. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2 (2), 139-146.
- Can, Y., & Eyidiker, U. (2019). "Bireysel emeklilik sisteminde otomatik katılımın Türkiye'de gelişiminin izlenmesi." *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(4), 626-642.
- Can, Y., Eyidiker, U. (2019). "Bireysel Emeklilik Sisteminde Otomatik Katılımın Türkiye'deki Tasarruf Eğilimine Etkisi." *15 th International Conference on Knowledge, Economy & Management Proceedings Book*, April 21-24.
- Carmel, E., & Papadopoulos, T. (2003). The new governance of social security in Britain. In *Understanding Social Security: Issues for policy and practice* (pp. 31-52). Policy Press.
- Catalan, Mario Impavido, Gregorio, Musalem, Alberto R. (2000), "Contractual savings or stock market development: which leads?" (publication no: 2421). World bank policy research working paper. doi: <https://doi.org/10.1596/1813-9450-2421>
- Chan & Lau, J. A. (2005). Pension funds and emerging markets. *Financial Markets, Institutions & Instruments*, 14(3), 107-134.
- Cihangir, M., Polat, M. A., & ÇALIŞKAN, U. (2020). Türkiye'de alternatif finansal yatırım araçları arasındaki dinamik etkileşim: uygulamalı bir analiz. *Journal of Yaşar University*, 15(60), 920-940.

- Corbo, V., & Schmidt-Hebbel, K. (2003). "Macroeconomic effects of the pension reform in Chile." In *Pension reforms: Results and challenges* (pp. 241–329). Ed. International Federation of Pension Fund Administrators, Santiago, Chile.
- Corneo G., Keese M., Schröder C. (2009). "The Riester Scheme and Private Savings: An Empirical Analysis Based on the German SOEP." *Schmollers Jahrbuch* 129 (2009), Berlin.
- Coşkun Özer, A. & Gürel, H. (2014). *Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi Bilgi Düzeyi ve Bes’e Katılımda Devlet Katkısının Etkisi Üzerine Bir Araştırma*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11 (27), 159-166.
- Coşkun, M. (2003). "Finansal Sistem Açısından Bireysel Emeklilik." *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 87-101.
- CSIS (2009). "Latin America’s Ageing Challenge." Washington, CSIS, 2009, p. 37.
- Cural, M. (2016). "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Mali Yapısı ve Sisteme Yapılan Bütçe Transferlerinin Ekonomik Yansımaları." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.21, S.2, s.693-706.
- Çelik, Aziz (2013). "Sosyal Politikanın Kökleri ve Gelişimi." *Ders Notları*, Erişim: <https://docplayer.biz.tr/16527498-Sosyal-politikanin-kokleri-ve-gelisimi.html>
- Çelik, İ. (2011). "Vadeli İşlem Piyasasında Fiyat Keşfi: İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında Ampirik Bir Uygulama", *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı / Muhasebe Finansman Bilim Dalı (Doktora Tezi)*, Isparta.
- Çemberci, M. (2007). "Sigorta Pazarlaması ve Tüketicinin Bireysel Emeklilik Sistemine Bakış Açısını Test Etmeye Yönelik Bir Araştırma." *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Bursa.
- Çetiner, E. M. (2018). Türkiye’de bireysel emeklilik ve emeklilik yatırım fonlarının görünümü: 2011-2017 Dönemi.
- Çetiner, M. ve Gündoğdu, F. K. (2018). Türkiye’de bireysel emeklilik ve emeklilik yatırım fonlarının görünümü: 2011-2017 Dönemi. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 4(7), 24-34
- Çımrın, F. K., & Durdu, Z. (2015). Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin dönüşümü ve bireysel emeklilik sistemi. *Hak iş uluslararası emek ve toplum dergisi*, 4(8), 60-75.
- Çizakça, M. (2000). "Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları." *Bahçeşehir Üniversitesi*, İstanbul, 21-31.
- Çolak, M. (2012). "Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Bireysel Emeklilik Sistemlerinde Vergileme anlayışı ve Öneriler." *Akademik yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), 74-105.
- Çolak, M., Kara, O., Kurutkan, M.N. (2016). "Sosyal Güvenlik Açığının Seçilmiş Makro Ekonomik Değişkenler ile İlişkisi: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı." *The Journal of Academic Social Science Studies*, 0 (49), 205-224.
- Çubuk, Ali (1983), "Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik", Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

- Dağlı, H., Karakaya, A., Bulut, E. (2015). "Emeklilik Yatırım Fonlarının Karakteristik Özellikleri ve Performansı: Türkiye Örneği." *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 0 (14), 177-199.
- Dalgar, H. (2007). "Türk Finansal Piyasalarında Kurumsal Yatırımcılar Olarak Emeklilik Yatırım Fonları ve Performanslarının Değerlendirilmesi." *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, Isparta.
- Demir, Y., Yavuz, A. (2004). "Bireysel emeklilik sistemlerinin sermaye piyasalarına etkisi ve sistemin gelişmesinde vergisel teşviklerin önemi." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 281-300.
- Demirbilek, S. (2005). "*Sosyal Güvenlik Sosyolojisi*." İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Demirkale, Ö. & Özkan, T. (2019). Emeklilik Fonları İle Makroekonomik Faktörlerin Karşılıklı Etkileşiminin Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerle Analizi. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 121-138.
- Demirkale, Ö., & Özkan, T. (2021). Emeklilik Yatırım Fonlarına Etki Eden Makroekonomik Faktörlerin En Küçük Kareler ve VAR Yöntemi ile Analizi: Türkiye ve Seçilmiş Ülkeler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 76(1), 65-102.
- Dilik, Sait (1988), "*Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi*", Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 43, Sayı 1-2, s. 41-80, Ankara.
- Dilik, Sait, 1991, *Sosyal Güvenlik*, Kamu, Ankara
- Duman, Y. (2014). "Dünyanın En Yaşlı İkinci Ülkesi Almanya’da Riester Emeklilik Sistemi İle Zorunlu Emeklilik Sigortası Arasındaki İlişkinin Analizi." *Sosyal Güvenlik*, 0(5), 49-66.
- Durmuşoğlu, K. (2019). "*Türkiye’de Sosyal Değişim Sürecinde Sekülerleşme Eğilimleri Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme*." Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa.
- Ege, İ., Karakozak, Ö., & Topaloğlu, E. E. (2016). "Emeklilik Yatırım Fonlarının ELECTRE Yöntemi ile Performansının Analizi." *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (614), 59-68.
- Egeli, H., Özen, A. (2009). "Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Reform Sürecinin Değerlendirilmesi." *Mevzuat Dergisi*, 12 (142). Erişim.
- Elkatmış, M.A. (2012). "*Bireysel Emeklilik Sistemi*." Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Emeklilik Gözetim Merkezi (2022). "Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu."
- Emeklilik Gözetim Merkezi (2021). <https://www.egm.org.tr>
- Emeklilik Gözetim Merkezi (2023). İstatistikler. <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/> (Erişim Tarihi: 10.08.2023).
- Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM), (2023). <https://www.egm.org.tr> "BES Özet Verileri."
- Emeklilik Gözetim Merkezi (2022), <https://www.egm.org.tr/> Erişim Tarihi: (09/11/2022).

- Emeklilik Gözetim Merkezi (2022), <https://www.egm.org.tr/> Erişim Tarihi: (13/11/2022).
- Emeklilik Gözetim Merkez (2022), <https://www.egm.org.tr/> Erişim tarihi: (08/12/2022).
- Emeklilik Gözetim Merkezi (2023). İstatistikler. <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/> (Erişim Tarihi: 10.02.2023).
- Emeklilik Şirketleri Yönetmeliği* (EŞY), T.C. Resmi Gazete, 26750, 8.1.2008, md.29.
- Emiroğlu, C. (2006). "Yeni Sağlık ve Sosyal Güvenlik Anlayışının Yansımaları." *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 7 (27), 11-25.
- Enache, C., Milos, L.R., Milos, M.C. (2015). "Pension reform and capital market development in Central and Eastern European countries." *Economic Research*, 28 (1), 75-84.
- Enache, Cosmin, Milos, Laura, R. ve Milos, Marius Cristian (2015), "Pension reform and capital market development in central and eastern european countries", *economic research*, 28(1), 78-84.
- Er, G. (2007). *"Risk Yönetimi ve Piyasa Riski Üzerine Bir Uygulama."* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ergün, T. (2022). Bireysel Emeklilik Sigortacılığı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Bağlantı: Bir Zaman Serisi Analizi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 161-177.
- Erkul İhsan ve Altan Ö.Z. ve Gerek N., (1984), *Sosyal Politika Dersleri*, 2. Cilt, Eskişehir.
- Erol, A., Yıldırım, A. E. (2004). *"Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi."* Yaklaşım Yayınları: Ankara.
- Ertuğrul, H. M., Gebeşoğlu, P. F. (2020). "The Effect of Private Pension Scheme on Savings: A Case Study for Turkey." *Borsa Istanbul Review*, 20(2), 172-177.
- Fazıl, G. Ö. K. G. (2007). Bireysel Emeklilik Fonlarının Performans Değerlendirmesi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 259-291.
- Fattah, A. S., (2019), *"Makroekonomik Değişkenlerin Borsa Endeksleri Üzerine Etkisi: Türkiye ve ABD Karşılaştırması"*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- Foster, L. (2017). Young people and attitudes towards pension planning. *Social Policy and Society*, 16(1), 65-80.
- García-Mirallés, E., & Leganza, J. M. (2021). *Public pensions and private savings* (No. 06/21). CEPI Working Paper Series.
- Gökbayrak, Ş. (2010). *"Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü."* Çalışma ve Toplum Dergisi, 2(25), 141-162.

- Gönencan, Zahit. (2001), "Osmanlı Döneminde Sosyal Güvenlik Sistemleri", ÇimentoİşverenDergisi, Sayı: 1, Cilt: 15.
- Gülcan, N. (2017). Bireysel Emeklilik Sistemi Farkındalığı: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma – Individual Pension System Awareness: A Research On University Students Nazlıgül GÜLCAN. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 369-383.
- Gülhan, C. (2007). *Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Gümüş, E. (2010). *"Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler."* Seta Analiz Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 24(1), 4-20.
- Gündüz, Ö. (2006). *"Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumlarını Birleştirme Politikası."* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Güriş, S., & Öcal Özkaya, H.G. (2019). *"Gelişmekte Olan Ülkelerde Tasarrufları Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi."* Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 11(20), 291-306.
- Güvercin, C. H. (2004). *Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi.* Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 57(2).
- Güzel, Ali (2005), "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Sorunlara Çözüm mü?", Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, Cilt 7, Sayı 4, s. 61-76.
- Hacker, R. S., & Hatemi-J, A. (2006). Tests for causality between integrated variables using asymptotic and bootstrap distributions: theory and application. *Applied Economics*, 38(13), 1489-1500.
- Haiss, P., & Sümegi, K. (2008). The relationship between insurance and economic growth in Europe: a theoretical and empirical analysis. *Empirica*, 35, 405-431.
- Hanağası, E. (2014) *"Bireysel Emeklilik Sisteminde Haciz Uygulamalarının Değerlendirilmesi."* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16 (2014): 2631-2698.
- Hatırlı, S. A., Öztürk, E., & Aktaş, A. R., (2008), "Fındık Piyasasında Fiyat Geçirgenliğinin Analizi", *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, C.21, S.1, ss.139-143.
- Heidarpour, S. (2014). *"Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sigortası Pazarının Gelişim Süreci ve OECD Ülkeleri Karşılaştırılması."* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Helvacı, H. (2014). *"Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma Ve Finansman Krizine Etkileri."* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Hiçbezmez, C. (2014). "Yatırım Fonlarından Oluşan Portföyün Bulanık Hedef Programlama Yaklaşımı İle Optimizasyonu." *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.

- Hondroyannis, G. (2006). Private saving determinants in European countries: A panel cointegration approach. *The Social Science Journal*, 43(4), 553-569.
- HooiLean, H., & Song, Y. (2009). The domestic savings and economic growth relationship in China. *Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies*, 2(1), 5-17.
- Horioka, Charles ve Wan, Junmin (2007), "The Determinants of Household Saving in China: A Dynamic Panel Analysis of Provincial Data" *Journal of Money, Credit and Banking*, 39(8), 2077-2096.
- Horng, M. S., Chang, Y. W., & Wu, T. Y. (2012). Does insurance demand or financial development promote economic growth? Evidence from Taiwan. *Applied Economics Letters*, 19(2), 105-111.
- ILO (2014). *World Social Protection Report 2014/15, Building Economic Recovery, Inclusive Development and Social Justice*. International Labour Office, Geneva.
- ILO, (1998). *Social Security Principles*, Geneva, 1998, s. 8
- ILO. (2011). Social security for social justice and a fair globalization.
- International Labour Organization (I.L.O.). (2006), Social Security Department, Michael Cichon, Krzysztof Hagemejer, Social Security for All: Investing in Global Social and Economic Development A Consultation, Issues in Social Protection Discussion Paper 16, Geneva, International Labour Office,
- International Labour Organization (2022), <http://www.ilo.org/> (Erişim Tarihi: 15.07.2022).
- Ionescu, O. C., & Jaba, E. (2013). The evolution and sustainability of pension systems the role of the private pensions in regard to adequate and sustainable pensions. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, 3(6), 159-181.
- Işık Erol, S. (2019). "Sosyal Güvenlik Açısından Bireysel Emeklilik Sisteminin nemi." *İktisadi Yenilik Dergisi*, 6(2), 10-29.
- Işık Erol, S. (2019a). "Sosyal Güvenlik Sistemi: Sosyal Sigorta, Sosyal Yardım Ve Sosyal Hizmet Bileşenleri Bağlamında." *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 1-14.
- Işık, A., Ay, H., Meriç, M., & Baran, T. (2011). "Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminde vergisel avantajlar ve uygulamaları." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 25-45.
- Investing.com (2023). BİST100 Geçmiş Verileri, <https://tr.investing.com/indices/ise-100-historical-data> (Erişim Tarihi: 13.02.2023).
- İleri, H. (1998). "Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Değerlendirilmesi." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(1), 163-198.
- İlhan, B. (2021). Türkiye’de Gönüllü Katılım Esaslı Emeklilik Yatırım Fonlarının Performans lm: Emeklilik şirketi özelinde Vaka Analizi. *Akademik Hassasiyetler*, 8 (17), 343-367.

- İnneci, A. (2013). "Bireysel Emeklilik Sisteminde Yapılan Yeni Düzenlemeler ve Değerlendirilmesi." *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 105-120.
- İslamoğlu, M., Aziz, H., Konak, A. (2020). "Türkiye ve G7 Ülkelerinde Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları." *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 557-570.
- İSMMM (2020) "Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Temel Özellikleri ve Sorunları", İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası. Erişim.
- İşseveroğlu, G., & Hatunoğlu, Z. (2012). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Dinamiklere Etkisi Kapsamında Swot Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (56), 155-174.
- Jgerenaia, E. Mourao, P. Verulava, T. (2014). "Pension System in Southern European Countries – Challenges and Opportunities." *International Affairs and Global Strategy*, 25, 1-18.
- Jones, J. B., & Li, Y. (2018). The effects of collecting income taxes on social security benefits. *Journal of Public Economics*, 159, 128-145.
- Kabataş, Y., & Gülay, A. (2022). "Devlet Katkısı Uygulamasının Türkiye Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerindeki Etkisi." *Öneri Dergisi*, 17(58), 492-515.
- Kadir Arıcı (2015), "Türk Sosyal Güvenlik Hukuku", Gazi Kitabevi, Ankara, s.33-39
- Kaleli, H. (2022). Osmanlı Toplumunda Sosyal Güvenlik ve Ahi Sandığı. *Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi*, 4 (9), 119-128.
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). "On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Sosyal Güvenlik Sisteminin Sürdürülebilirliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu." Ankara 2018.
- Kara, S. & Kara, H. T. (2020). Bireysel Emeklilik Sistemine Analitik Bakış: Yoğunlaşma ve Yapısal Kırılma Analizi. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, Cilt 10 (Sayı 2), 333-352.
- Kara, S., & Yıldız, Y. (2016). "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: 2012 Sonrası Yapılan Reformlar ve Beklentiler." *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 23-45.
- Karabulut, A. (2016). "Sosyal Güvenlik Hakkı ve 1982 Anayasası’na Yansımaları." *İş ve Hayat*, 2(3), 187-208.
- Karamessini, M. (2007). "The Southern European Social Model: Changes and Continuities in Recent Decades." *ILO*, Geneva.
- Karataş, M., & Dalkılıç, N. (2022). "Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Fon Yapılarının Enflasyon ile Nedensellik İlişkisi". *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, 2(1), 168-180.
- Karjanen, D. (2015). World Bank, the International Monetary Fund, and Neoliberalism. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism*, 1-4.

- Kaya, S. (2010). "5510 Sayılı Yasa Kapsamında Yürürlüğe Giren Genel Sağlık Sigortası ve Uygulanmasından Doğabilecek Muhtemel Sorunlar." *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Bursa.
- Kayhan, F., & Eğriçan, A. T. (2021). An overview of voluntary private pension funds in Turkey. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 13(25), 586-607.
- Kaymak, G. (2016). "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Fonları Ve Portföy Performanslarının Analizi." *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Balıkesir.
- Keser, i. k., Kocakoç, i. d., & Kakan, u. (2020). Türkiye’de bireysel emeklilik sistemine giriş kararlarını etkileyen faktörler ve 2017 sonrası sistemde yapılan düzenlemeler. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 115-137.
- Khorana, A., Servaes, H., & Tufano, P. (2005). Explaining the size of the mutual fund industry around the world. *Journal of Financial Economics*, 78(1), 145-185.
- Kılıç, E., & Özaydın, O. (2023). "COVID-19 Pandemi Dönemindeki Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Dinamikleri." *Journal of Research in Business*, 8(1), 207-224.
- Kılıç, M. (2017). "Sosyal Güvenlik Hakkının Kapsamı ve Sınırı." *İş ve Hayat Dergisi*, 3(5), 378-398.
- Kırkağaç, M. K. & Gençtürk, Y. (2016). "Bireysel emeklilik planlarında hedef fon büyüklüğüne ulaşmak için değişken katkı ve optimal yatırım stratejisi." *İstatistikçiler Dergisi: İstatistik ve Aktüerya*, 9(2), 54-65.
- Kırmızı, E., & Hüseyinli, N. (2019). "Sosyal güvenlik hakkının geleceği üzerine bir değerlendirme." *Çalışma ve Toplum*, 2(61), 1203-1236.
- Kocabıyık, T. & Küçükçakal, Z. (2018). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Çalışanların Otomatik Katılımdan Ayrılma Nedenleri: Isparta İlinde Bir Uygulama. *Journal of Life Economics*, 5 (4), 233-254.
- Koray, M. (2008). *Sosyal Politika*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Korkmaz, E. (2006). "Sosyal Güvencilikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik." İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2006-21.
- Kotz, D. M. (2002). Globalization and neoliberalism. *Rethinking Marxism*, 14(2), 64-79.
- Koval, N., Priamuhina, N., & Zhmurko, I. (2020). Analysis of economic-financial experience of the world countries in the system of pension insurance.
- KökalanÇımrın, F. & Durdu, Z. (2015). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Dönüşümü ve Bireysel Emeklilik Sistemi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4 (8), 60-75.
- KPMG (2018). "Türkiye’de ve dünyada Bireysel Emeklilik Sistemleri." KPMG Türkiye. Erişim.

- Kuran, İ. (2022). "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihsel Gelişimi." Güncel İktisadi ve Mali Araştırmalar içinde, Kırtıoğlu, E. (ed.), 67-96. İKSAD Publishing House, Ankara.
- Kurt, F. E., & Senal, S. (2018). Borsa İstanbul’da Kote Bireysel Emeklilik, Hayat Ve Hayat-Dışı Sigorta Şirketlerinin Hisse Senedi Fiyat Tahmininde Box-Jenkins Yöntemi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (80), 233-252.
- Kuyucular, Y. (2020). "Bireysel Yatırımcılarda Risk Toleransı ve Aşırı Güven Kavramının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi." Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Aydın.
- Küçük, E. (2019). "Bireysel Emeklilik Sistemi Yatırımlarının Getiri Oranlarının Hesaplanması: Bir Vaka Analizi." Öneri Dergisi, 14(52), 509-530.
- Loayza, N., Schmidt-Hebbel, K., & Servén, L. (2000). Saving in developing countries: An overview. *The World Bank Economic Review*, 14(3), 393-414.
- Lusardi, A. ve Mitchell, O. S. (2006). "Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Wellbeing." Working Paper, Pension Research Council, Wharton School, University of Pennsylvania.
- Macunluoğlu, Ö. U. (2021). "Bireysel Emeklilik Sisteminin Yurt İçi Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği." Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 215-241.
- Makal, A. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920 Türkiye Çalışma İlişkileri Tarihi*. İmge Kitapevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Mardomkhah Khanebargh, N. (2019). Menkul Kıymet Yatırım Fonu ve Emeklilik Yatırım Fonu Akımları ile Hisse Senedi Getirileri Arasındaki Dinamik İlişkiler. T.C Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı Doktora Tezi, 15-129.
- Melguizo, A., Muñoz, A., Tuesta, D., & Vial, J. (2009). "Pension reforms and fiscal policy: Some lessons from Chile." BBVA Working Papers, Economic Research Department, No 0915.
- Meng, C., & Pfau, W. D. (2010). *The role of pension funds in capital market development* (pp. 10-17). Tokyo, Japan: GRIPS Policy Research Center.
- Meral, H., Arıcan, E. (2020). "Bireysel Emeklilik Sistemine Otomatik Katılım: Türkiye İçin Bir Uygulama." *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), 190-212.
- Merwe 1, T. (2004). The occupation alpillar of the South African pension system. *Development Southern Africa*, 21(2), 303-327.
- Mesa-Lago, C. (2006). Private and public pension systems compared: An evaluation of the Latin American experience. *Review of Political Economy*, 18(3), 317-334.
- Mesike, G., Ibiwoye, A. (2012). Pension reform and financial market development nexus: evidence from nigeria. *International journal of academic research in business and social sciences*, 2(6), 574

- Ming-Chu, Y. ve Meng-Hsiu, L. (2015). "Unlocking the Black Box: Exploring the Link Between Perceived Organizational Support and Resistance to Change." *Asia Pacific Management Review*, 20(3), 177-183.
- Mohan, R. (2006). Causal relationship between savings and economic growth in countries with different income levels. *Economics bulletin*, 5(3), 1-12.
- Molho, L. E. (1986). Interest Rates, Saving, and Investment in Developing Countries: A Re-Examination of the McKinnon-Shaw Hypotheses (Taux d'intérêt, épargne et investissement dans les pays en développement: réexamen des hypothèses de McKinnon et de Shaw) (Tipos de interés, ahorro e inversión en los países en desarrollo: Reconsideración de las tesis de McKinnon-Shaw). *Staff Papers-International Monetary Fund*, 90-116.
- Moreno, L. (2006). "The Model of Social Protection in Southern Europe: Enduring Characteristics?" Unidad de Políticas Comparadas, Working Paper 06-07.
- Mumcu Küçükçaylı, F. (2020). "Bireysel Emeklilik Sisteminin Seçilmiş Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği." *Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 30-46.
- Musalem, A. R., & Murphy, P. L. (2004). *Pension funds and national saving*. The World Bank.
- Mutual Information System on Social Protection (MISSOC) (2011). "Social Protection in the Member States of the European Union, of the European Economic Area and in Switzerland." European Commission, Directorate-General for Employment and Social Affairs and Inclusion Unit, Brussels.
- Natof, A. (2010). "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemini Oluşturan Emeklilik Fonları ve Alternatif Sermaye Piyasası Araçları İle Karşılaştırılması: 2003’den Günümüze Kadar." *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Niggemann, Taro ve Rocholl, Jörg (2010), "Pension fund and capital market development", retrieved https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1571126 (16.12.2017).
- Novy-Marx, R., & Rauh, J. D. (2014). Linking benefit to investment performance in US public pension systems. *Journal of Public Economics*, 116, 47-61.
- Nurdoğan, A. K. (2019). "Sosyal sigorta prim teşviklerinin sosyal güvenlik kurumu prim gelirlerine etkisi: ekonometrik bir analiz." *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 81-106.
- Nwanne, T. F. I. (2015). Impact of contributory pension scheme on economic growth in Nigeria. *Global Advanced Research Journal of Management and Business Studies*, 4(8), 333-337.
- Ocak, N. (2012). "Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform Sürecinin Analizi." *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya.
- OECD (2022). "Pension Markets in Focus – Preliminary 2022 Data." Erişim.
- OIT. (2018). Social protection for older persons: Policy trends and statistics 2017-19

- Oktayer, N. & Susam, N. (2007). "Tasarruf - Yatırım - Sermaye Hareketleri İlişkisinin Türkiye Örneğinde Değerlendirilmesi." *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 19-54.
- Oktayer, N. & Oktayer, A. (2007). Özel Emeklilik Fonlarının Finansal Piyasaların Gelişimine Etkileri. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (2), 55-80
- Oran, S. (2010). "Sosyal Güvenliğin Dönüşümünde Emeklilik Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması." *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Dönem Projesi*, Ankara.
- Oran, S. (2017). "Türkiye’de Emeklilik Sisteminin Finansallaşma Çerçevesinde Analizi: Bireysel Emeklilik Sistemi." *Mülkiye Dergisi*, 41(3), 49-81.
- Oran, s. s. (2017). Türkiye’de emeklilik sisteminin finansallaşma çerçevesinde analizi: bireysel emeklilik sistemi. *Mülkiye Dergisi*, 41(3), 49-81.
- Oreg, S. (2003). "Resistanceto Change: Developing an Individual Differences Measure." *Journal of AppliedPsychology*, 88(4), 680–693.
- Orhan, S. (2015). Osmanlı devletinde tanzimat sonrası dönemde sosyal güvenlik düzenlemeleri. *İş ve hayat*, 1(1), 193-210.
- Öçal M., ve Boyacıoğlu, N. (2018). “Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri: Türkiye’de ve Dünyada Sosyal Güvenliğin Finansmanına Kısa Bir Bakış”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(26), 910-923.
- Önder, F., & Karabulut, T. (2017). Bireysel emeklilik sisteminin finansal derinleşmeye etkisinin ekonometrik analizi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 237-256.
- Özaydın, M. M. & Öztürk, M. (2020). "Refah Devletinin Krizi Ekseninde Yoksulluk ve Yeni Sosyal Risklerle Mücadele." *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 205-219.
- Özbek, N. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*. İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- Özbolat, M. (2004). *Türkiye’de Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*. Detay Yayıncılık, İstanbul.
- Özcan, B. & Peker, A. E. (2018). "Özel Tasarrufun Belirleyenleri: Türkiye Örneği." *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 179-197.
- Özcan, Kuvılcım Metin, Günay, Aslı ve Ertaç, Seda (2003), “Determinants of Private Savings Behaviour in Turkey”, *Applied Economics*, 35, 1405-1416
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İTO Yayınları.
- Özer, A. C., & Gürel, H. (2014). "Türkiye’de bireysel emeklilik bilgi düzeyi ve BES’e katılımda devlet katkısının etkisi üzerine bir araştırma." *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(25), 159-166.

- Çakır, Özgenur., (2022), Türkiye’de döviz kuru oynaklığı ile borsa endeks oynaklığı arasındaki etkileşim: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- Özkan, T. Ö. D. (2019). Emeklilik Fonları ile Makroekonomik Faktörlerin Karşılıklı Etkileşiminin Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerle Analizi. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 121-138.
- ÖzkancaAndıç, N. &Erasa Akça, İ. (2019). "Otomatik Katılım Sistemi: Zorunlu Devlet Borçlanması Ekseninde Bir Değerlendirme." *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(2), 64-80.
- Özmen, Z. (2017). "Avrupa’da Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı: Farklı Refah Devletleri Üzerine Bir İnceleme." *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 600-620.
- Özmen, Z. (2017). Refah Modelleri Açısından Avrupa’da ve Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 88-117.
- Özşuca, Ş.T. (2013). “Sosyal Güvenlik”. *Sendikacılık Akademisi Ders Notları 2 (SBF)*, Türk-İş Yayınları, Aydoğdu Ofset, s. 441-456, Ankara.
- Öztürk, A. (2010). "Küresel Makro Hedge Fonlar ve Türkiye Sermaye Piyasalarında Serbest Yatırım Fonları." *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Öztürk, R. H. (2018). "Osmanlı İktisat Zihniyetinde Kamu Hizmetlerinin Yerine Getirilmesi ve Vakıflar." *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(4), 37-48.
- Paçacı, İ. (2017). "Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi." *Mütefekkir*, 2017; 4(8), 313-338.
- Pakdel, A. (2016). "An Investigation of theDifference in theImpact of DemographicVariables on Employees’ Resistanceto Organizational Change in Government Organizations of KhorasanRazavi." *Procedia Socialand Behavioral Sciences*, 230, 439-446.
- Paksu, M. T.,Bireysel Emeklilik Sistemi ve Ekonomik Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2007.
- Paksu, M.T. (2007). "Bireysel Emeklilik Sistemi ve Ekonomik Etkileri." *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Denizli.
- Peccei, R., Giangreco, A., &Sebastiano, A. (2011). "The Role of OrganisationalCommitment in the Analysis of ResistancetoChange: PredictorandModeratorEffects." *PersonnelReview*, 40(2), 185-204.
- Peker, İ. (2016). "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemindeki Maliyetlerin Düşürülmesi ve Otomatik Katılım Sistemi Üzerine Öneriler." *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (33), 34-62.

- Pierson, P. (2001). "Post-Industrial Pressures on the Mature Welfare States." İçinde: P Pierson (der), *The New Politics of the Welfare State*, Oxford: Oxford University Press, 80–106.
- Progress Programme (2007-2013), *Social Affairs&Inclusion*, European Commission, DG Employment, Erişim: ProgressProgramme.
- Raddatz, C., & Schmukler, S.L. (2008). "Pension Fund sand Capital Market Development: How MuchBangfortheBuck?" *Policy Research Working Paper; No. 4787*, Washington, DC: World Bank.
- Rakıcı, C. & Ela, M. (2016). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Vergisel Teşvikler. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (3), 89-110
- Refik Korkusuz ve Suat Uğur, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, Bursa: Ekin Yayınevi, 2015, s.4
- Resmi Gazete*, (2012). "Bireysel Emeklilik Aracıları Hakkında Yönetmelik," 29/12/2012, Sayı 28512.
- Resmi Gazete*, (2021). "7319 Sigortacılık ile Diğer Bazı Alanlara İlişkin Kanunlarda ve Bir Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun," Kanun No: 7319, sayı 31491, Erişim: Resmi Gazete.
- Resmi Gazete*, (2022). "Bireysel Emeklilik Tasarruf Ve Yatırım Sistemi Kanunu," Kanun Numarası: 4632, Kabul Tarihi: 28/3/2001, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5, Sayı : 24366, Cilt : 40.
- Resmi Gazete*, (2023). "Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik," Yönetmelikte Değişiklik, 28/3/2023, Sayı 32146. Resmi Gazete.
- Ribaj, A., & Mexhuani, F. The impact of savings on economic growth in a developing country (thecase of Kosovo). *J InnovEntrep* 10, 1 (2021).
- Rogot, E., Sorlie, P. D., & Johnson, N. J. (1992). Life expect ancybyem ployment status, income, and education in the National Longitudinal Mortality Study. *Publichealthreports*, 107(4), 457.
- Saka, E. (2017). "Dünyada ve Türkiye’de Bankaların Sigortacılık Uygulamaları." *Marmara Üniversitesi Bankacılık Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Satır, A. (2008). "Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye’deki Uygulaması." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez*, Erzurum.
- Satır, A. (2011). "Ulusal ve Uluslararası Yatırım Fonlarının Karşılaştırmalı Risk Analizi." *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, İzmir.
- Scarbrough, E. (2000) "West European WelfareState: Th eOld Politics of Retrenchment", *European Journal of Political Research*, 38, 225 – 259.
- Schimmelpfennig, A. (2000). Pension Reform, Private Saving, and the Current Account in a Small Open Economy.
- Schwarz, A. M. (2006). Pension system reforms. *Washington: World Bank*.

- Selim, S. ve Çelik, O. (2014) "Bireysel Emeklilik Fonlarını Belirleyen Faktörler: OECD Örneği" Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14(28): 188-208.
- Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) (2013). "Emeklilik Yatırım Fonlarına İlişkin Rehber," Erişim: SPK Rehber.
- Seyfullahoğulları, A., ve Demirhan, B. (2016). "Bireysel Emeklilik Sistemine Katkıları Açısından Vergi Avantajı ile Devlet Katkısının Karşılaştırılması." *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23-50.
- Seyfullahoğulları, Ç.A., Özpek, H. B. & Demirhan, B. (2017). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Otomatik Katılımın Sisteme Katkıları Açısından Değerlendirilmesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (14), 105-131.
- Seyitoğlu, H., ve Yıldız, R. (2006). *Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri*, Arıkan Kitabevi, İstanbul.
- Sezal, L. (2018). "Dünyada ve Türkiye’de Banka Sigortacılığı (Bankasürans) Uygulamaları." *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (641), 441-466.
- Sezer, F.(2008) Bireysel Emeklilik Sistemi Fon Performans Değerlendirmesi Marmara Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü İşletme ana bilim dalı (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2008
- Siami-Namini, S., (2017), "Granger Causality Between Exchange Rate And Stock Price: A Toda Yamamoto Approach", *International Journal Of Economics And Financial* Vol.4, Iss.7, pp. 603-607.
- Sofracı, İ. E. (2005). "Türkiye’de Sosyal Güvenlik Harcamalarının Analizi." *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 59-82.
- Sözer, A.N. (1997). *Sosyal Devlet Uygulamaları*, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Yayını, İzmir.
- Spicker, P. (2013). Poverty and social security: concepts and principles.
- SPK (2002). "Bireysel Emeklilik Fonları Türlerine İlişkin Açıklama", 10.05.2002 Tarih ve 22/646 Sayılı Karar, Erişim: SPK Açıklama.
- Stanko, D. (2004). "Social Security in Theory and Practice: An Essay", *Econ WPA Public Economics Working Papers*, no: 0401007.
- Sudi, a. p. a. k., & Taşcıyan, k. h. (2010). Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin gelişimi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), 121-129.
- Sunar, M. (2013). "6327 sayılı Kanun’la bireysel emeklilik sisteminde yapılan gelir vergisi değişiklikleri." *Vergi Sorunları*, 294, 55-64.
- Supan, A.B., & Wilke, C. (2004). "Reforming the German Public Pension System," Paper Prepared for the 2004 General Assembly of the Japan Pension Research Council, 9-10 September, 2004, Tokyo, Japan.
- Şahin, H. (2000). *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.

- Şahin, S., Özdemir, Z. A. & Önal, Y. B. (2019). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasasının Gelişimi Üzerindeki Etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 33 (2), 517-541.
- Şakar, M. (2017). *Sosyal Sigortalar Uygulaması*, İstanbul.
- Şanlıoğlu, Ö. (2016). "Sosyal refah devletinin krizi ve sürdürülebilirliği üzerine bir değerlendirme." *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(2), 159-180.
- Şataf, C. & Yıldırım, O. (2019). "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi’nin (Bes) Algılanma Düzeyi: Ordu İli Örneği." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 572-588.
- Şenocak, H. (2010). Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi. Journal of SocialPolicyConferences, 0 (56)
- Şimşek, H. (2010). "Bireysel Emeklilik Sistemi ve Emeklilik Yatırım Fonlarında Performansa Bağlı Risk Analizi." *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Talas, C., (1997). *Toplumsal Ekonomi*. 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Talas, C., (1983). *Sosyal Ekonomi*, 6. Bası, İmge Kitabevi, Ankara.
- Tamburi, G. (2006). *Fonds De Pension, TheEconomics*, Paris, 2006, ss.125- 131.
- Tarı, R., (2010). *Ekonometri*, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- Tapia, W. (2008). "Description of Private Pension Systems." *OECD WorkingPapers on Insuranceand Private Pensions No. 22*, OECD publishing, © OECD. doi:10.1787/237831300433.
- Taşkesen, M. Ö. (2017). Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Sistemi Olarak Vakıflar. İş ve Hayat, 3 (5), 57-66 .
- Taşpın, G. (2011). "İç Tasarruflar, Büyüme ve İstihdam İlişkisi." *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim, Dalı Doktora Tezi*, İstanbul.
- TCMB (2023). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Fiyat Endeksi (Tüketici)(2003=100).https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/DataGroupLink/9/bie_tukfiy4/tr (Erişim Tarihi: 12.02.2023).
- TCMB (2023). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Bankalarca Açılan Mevduatlara Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları (Akım %) https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/DataGroupLink/5/bie_mt100h/tr (Erişim Tarihi: 13.02.2023).
- TCMB (2023). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Kurlar-Reel Efektif Döviz Kuru-TÜFE Bazlı (2003=100). https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/DataGroupLink/9/bie_rktufey/tr (Erişim Tarihi: 13.02.2023).
- TCMB (2023). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Haftalık Para Arzı (Bin TL). https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/DataGroupLink/5/bie_prarz/tr (Erişim Tarihi: 13.02.2023).

- Teksöz, T (2006). *Genel Sağlık Sigortası ve Sağlıkta Dönüşüm Projesi*, İstanbul.
- Tetik, A. & Korkmaz, A. (2022). "Osmanlı Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(3), 423-443.
- Thomas, A., Spataro, L., & Mathew, N. (2014). Pension funds and stock market volatility: An empirical analysis of OECD countries. *Journal of Financial Stability*, 11, 92-103.
- Tiryaki, D. (2021), Sosyal güvenliğin amacı, kapsamı ve fonksiyonları. *Sosyal Güvenliğe Giriş* (Ed. E. İftar Işıklı ve Bilal Çilkaya). Ankara: Akademisyen Yayınevi, 1-14.
- Tonks, I. (2005). "Pension Fund Management and Investment Performance." University of Exeter, *Oxford Handbook of Pensions and Retirement Income*, Oxford University Press.
- Topak, O. (2012). *Refah Devleti ve Kapitalizm- 2000'li Yıllarda Türkiye'de Refah Devleti*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuncay, A., & Ekmekçi, Ö. (2012). *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Tuncay, C. ve Alper, Y. (1997). *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma: Sorunlar, Reform İhtiyacı, Arayışlar ve Çözüm Öneriler*. İstanbul: TÜSİAD, Yayın No: TÜSİAD-T/97 -10/217.
- Turan, Z. (2011). "Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi." *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 56-80.
- Turgut, M. (2021). Devlet Destekli Bireysel Emeklilik Sistemi ve Makro Düzeyde Ekonomik Yansımaları. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 76-97.
- Turner, J. A. (1981). Inflation and the accumulation of assets in private pension funds. *Economic Inquiry*, 19(3), 410-425.
- TÜİK (2023). İstatistik Veri Portalı. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ulusal-hesaplar-113&dil=1> (Erişim Tarihi: 10.02.2023)
- Türkiye Emeklilik Fon Dağıtım Platformu (2022), <https://www.tefas.gov.tr/> Erişim tarihi : (04/12/2022).
- Türkiye Sigorta Birliği (2022). *Bireysel Emeklilik Sistemi & Otomatik Katılım Sistemi Sıkça Sorulan Sorular*, Erişim: TSB PDF.
- Türkoğlu, İrfan. "Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik". *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/3 (July 2014): 275-305.
- TÜSİAD. (1997), *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.
- UĞUR, S. (2004). *Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi*, Ankara, TİSK Yayınları, No.244.

- Ulutürk, S. & Dane, K. (2009). "Sosyal Güvenlik: Teori, Dönüşüm Ve Türkiye Uygulaması." *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(29), 114-142.
- UN. (2007). *Major Developments And Trends in Population Ageing*, Briefing Paper, United Nations, New York.
- United Nations. (2019). *World Population Ageing*. New York: United Nations, Erişim: UN PopulationAgeing.
- Uralcan, Ş. (2005). *Bireysel Emeklilik Sistemi ve Altyapı*, Beta Basım Yayım.
- Uyar, H. İ. (2012). Bireysel emeklilik sistemi ile ekonomik göstergeler arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mali Cozum Dergisi*, (110).
- Uzun, H. & Arslan, B. (2018). Bireysel Emeklilik Sistemi Algısı. Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, 5 (2), 117-135.
- Üstün, H. (2013). "Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Geçirdiği Aşamalar." *Sosy*, Hasankalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Vittas, Dimitri. (1999). "Pension Reform and Financial Markets." *Harvard Institute for International Development, Development Discussion Papers*, No: 697.
- Ward, D., & Zurbruegg, R. (2000). Does insurance promote economic growth? Evidence from OECD countries. *Journal of Risk and Insurance*, 489-506.
- Wendt C., Frisina L., ve Rothgang H. (2009). "Healthcare System Types: A Conceptual Framework for Comparison", *Social Policy & Administration*, 43(1), 70-90.
- World Bank (2020). *World Development Indicators*. DataBank, Erişim: World Bank DataBank.
- World Bank Group. (2019). *Early Access to Pension Savings: International Experience and Lessons Learnt*. World Bank.
- World Bank. (1994). *Averting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth*, The World Bank, Washington.
- Worldbank. (2016). *Old Age Dependency*.
- Woźniak, Z. (2020). "Older Adults – Terra Incognita?" M. Łuszczynska. *Researching Ageing Methodological Challenges and their Empirical Background*, 51-69. Abingdon, Oxon; New York, NY.: Routledge.
- Yaman, B., & Emir, M. (2012). "Bireysel Emeklilik sisteminin denetim ve muhasebe yapısı." *Mali Çözüm*, 22(110), 55-70.
- Yanardağ, M. Ö. (2010). "Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği: Muğla İli Üzerine Ampirik Bir İnceleme", Doktora Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Yaşar, S. (2017). "İşçi Sigortaları Kurumunun Kuruluşu." *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7(2), 221-232.

- Yazgan, T., 2011. İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, s.502.
- Yazıcı, S. (2015) *Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye Uygulaması*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Yemez, İ., & Akdoğan, M. Ş. (2019). "Bireysel Emeklilik Sistemi Satın Alma Tercihlerinin Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi." *C.Ü. İktisat ve İdari Bilimler Dergisi*, 104-118.
- Yenihan, B. (2018). "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik: Dünya’da ve Türkiye’de Gelişimi Üzerine Bir İnceleme." *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 177-196.
- Yermo, J. (2002). Revised taxonomy for pension plans, pension funds and pension entities. Organisation for Economic Cooperation and Development.
- Yeşilyurt, H. (2019). Makroekonomik Değişkenlerin Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Yılancı, V. (2009). "Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye İçin İşsizlik Histerisinin Sınanması". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(2), 324-335.
- Yılmaz, Y., & Köse, G. (2022). "Ahilik Teşkilatı ve Günümüzde Üreticinin Finansman Bulma Seçenekleri Üzerine Bir Değerlendirme." *Turcology Research*, 73, 137-145.
- Yuvalı, E. (2020). "Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik Kavramı." *İş ve Hayat*, 6(11), 46-74.
- Zerenler, M. (2003). "Devletin Dış Borçlanması'nın Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri." *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 186-214.
- Zubair, A. K. (2016). Effects of pension funds’ investments on capital market performance in Nigeria. *International Journal of Economics and Business Management*, 2(9), 1-20.

EK 1 Bilgi Kriterleri Tablosu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-520.0586	NA	453.5592	17.46862	17.60824	17.52324
1	-355.7726	301.1911	3.240716	12.52575	13.22387*	12.79882*
2	-336.1861	33.29703	2.897414*	12.40620*	13.66281	12.89773
3	-325.1554	17.28146	3.484246	12.57185	14.38694	13.28183
4	-315.7871	13.42783	4.504831	12.79290	15.16649	13.72135
5	-288.3824	35.62611*	3.269997	12.41275	15.34483	13.55965

Bağımlı değişken: LTKBR

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-588.9765	NA	4511.510	19.76588	19.90551	19.82050
1	-345.4852	446.4007	2.299935	12.18284	12.88095*	12.45591*
2	-326.6135	32.08191*	2.105875	12.08712	13.34372	12.57864
3	-311.2399	24.08526	2.191097	12.10800	13.92310	12.81798
4	-293.3588	25.62957	2.133022	12.04529	14.41888	12.97374
5	-273.5965	25.69101	1.997556*	11.91988*	14.85197	13.06678

Bağımlı değişken: LTRFT

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Yavuz Selim ÖZEN

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi İktisat Bölümü

